

241
20

HALIKARNAS BALIKÇISI

BÜTÜN ESERLERİ • 20

ARŞİPEL

2

basım

BİLGİ YAYINEVİ

b HALIKARNAS BALIKÇISI / arşipel

BİLGİ YAYINLARI : 241
HALİKARNAS BALIKÇISI / BÜTÜN ESERLERİ : 20

ISBN 975 - 494 - 349 - 4
95 06 Y. 0105 0915

Birinci Basım 1992

İkinci Basım
Aralık 1995

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf 431 81 22 - 434 12 71
434 49 98 - 434 49 99

HALİKARNAS BALIKÇISI

Bütün Eserleri

20

ARŞİPEL

Balıkçı'nın, kitaplarına girmemiş yazılarından
derleyerek basıma hazırlayan:

Şadan GÖKOVALI

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu
resimler : halikarnas balıkçısı
resimlerin fotoğrafı : zeki pordoğon

HALIKARNAS BALIKÇISI / BÜTÜN ESERLERİ

1. Aganta Burina Burinata *"roman"*
2. Turgut Reis *"roman"*
3. Mavi Sürgün *"yaşamöyküsü"*
4. Merhaba Anadolu *"deneme"*
5. Uluç Reis *"roman"*
6. Düşün Yazıları *"deneme"*
7. Ötelerin Çocukları *"roman"*
8. Anadolu'nun Sesi *"deneme"*
9. Altıncı Kıta Akdeniz *"deneme"*
- * 10. Deniz Gurbetçileri *"roman"*
11. Ege'den Denize Bırakılmış Bir Çiçek *"öykü"*
12. Gençlik Denizlerinde *"öykü"*
13. Sonsuzluk Sessiz Büyür *"deneme"*
14. Anadolu Efsaneleri *"deneme"*
15. Anadolu Tanrıları *"deneme"*
- * 16. Hey Koca Yurt *"öykü"*
17. Parmak Damgası *"öykü"*
18. Çiçeklerin Düğünü *"öykü"*
19. Dalgıçlar *"öykü"*
20. Arşipel *"deneme"*
21. Bulamaç *"roman"*

İÇİNDEKİLER

"Balıkçı" ve "Arşipel"	9
38 Yıl Önce Kutlanan "50. Sanat Yılı" ve "Balıkçı Haftası"	13
Cavit Yamaç'ın "Halikarnas Balıkçısı" Yazısı	15
Ömer Vefa'nın "Balıkçı Haftası" Yazısı	25
Yedi Canlı Elif Kız	27
Güzellik, Gülüş ve Sevgi Tannçası Afrodite	30
Denizin Altındaki Kayık Demirleri.....	41
Kroisos ve Solon	45
Uygar Dünyayı Uğraştıran Yeni Kazı ve Buluşlar	51
Beycesultan Kazıları: Dört Bin Yıllık Meyhane	56
Eski Yunanistan'da Fuhuş	60
Artemis ve Apollon'un Doğum Yeri Ortigia	64
Akdeniz, Ege ve Arşipel	69
"Lucius" Altın Eşek.....	74
Batı Anadolu Beş Bin Yıl Moda Merkezi Olmuştur	79
Anadolu'nun Büyük Kadın Amirali Halikarnassoslu Artemisiya	83
Dolar'ın Kökeni	87
Bir Ayetteki Tanrılar	91
Ayetteki Menat.....	97

Eski Yunanistan'da Kölelik	104
İnsan Kurbanı.....	109
Klasik Dönemde Gılam (Gilman) Sevgisi.....	115
Etrüsklerin Kan Grubu.....	121
Dünya Çapında	126
Neşideler Neşidesi (Şiirler Şiiri)	130
Troyalı Helen Filmi	143
Türkler Batı Dünyasını İki Kez Mahvolmaktan Kurtarmışlardır	147
Anadolu'da Tarihten Önce Kadın	153
Tarihten Önce Ege Kadını	157
Anadolu Kadını Roma Zamanında.....	160
Eski Anadolu Kadınları -Eski Mısır'la İlişki-.....	164
Farmakos (Dinsel İnsan Öldürümü)	168
431 Ephesos Konsülünün Türklere Etkisi.....	171
Atların Evcilleştirilmesi	174
İzmir Nasıl Kuruldu?.....	177
İzmir'in Plajları.....	181

HALİKARNAS BALIKÇISI

1890-1973

"Tarih sahibi" Sadrazam Cevat Paşanın kardeşi, tarihçi-yazar-vezir Mehmet Şakir Paşa Girit'te sefirken*, eşi İsmet Hanım, 16/17 Nisan 1890 gecesi bir oğlan doğurdu. Çocuğa, anasının o gece düşünde Musa Peygamberi görmesi dolayısıyla "Musa", amcasının ve babasının adlarından ötürü "Cevat Şakir" adları verildi.

Musa Cevat Şakir'in çocukluğu, babasının atandığı Atina/Faleron'da, beş yaşından sonra İstanbul/Büyükkada'da geçti. Bu yıllarda resim yeteneğiyle dikkati çeken M.C. Şakir, bir yandan özel dersler alırken, bir yandan Büyükkada Mahalle Mektebinde okudu. İngilizceyi hayli iyi kavradığı için, hazırlık okumadan Robert Kolej birinci sınıfına alındı. Bu okulu, ilk mezunlarından biri olarak pekiyi dereceyle bitirdi.

Kendisi, kendini bildi bileli denizci olmak istiyordu. Ama ailesinin ısrarı üzerine İngiltere'nin Oxford Üniversitesine gönderildi. Orada "*Yakın Çağlar Tarihi*" bölümünde öğrenim gördü. Bu arada, Oxford'un ünlü kitaplığından yararlandı.

* Meydan Larousse (XI / 710 - a) "*Resmo kumandanı...*"; Osmanlı Tarihi (Enver Ziya Karal, VIII / 143) "*komiser*" diyor.

Yurda dönünce İstanbul'da, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazdı, karikatür ve kapak resimleri çizdi.

Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1925 günlü sayısında yayımlanan "*Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?*" başlığı ve "Hüseyin Kenan" imzasıyla yayımlanan yazısı yüzünden üç yıl kalebentlikle Bodrum'a sürüldü. Cezasının son yarısını İstanbul'da geçirdikten sonra yeniden döndüğü Bodrum'da yaklaşık çeyrek yüzyıl kaldı. Bodrum'un Karia çağındaki adından esinlenerek "*Halikarnas Balıkcısı*" takmaadını kullanır oldu. Bodrum'un gelişmesine ve Anadolu uygarlığının tanınıp tanıtılmasına olağanüstü katkılarda bulundu.

Çocuklarının ortaöğrenimleri için 1947'de yerleştiği İzmir'de gazetecilik, yazarlık ve turist rehberliği yaptı. 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.10'da İzmir'de öldü ve Bodrum'da, "*manevi oğlu*" Şadan Gökovalı ile birlikte seçtiği yerde gömüldü.

"BALIKÇI" ve "ARŞİPEL"

BALIKÇI Baba için ödünsüz ve çıkar gözetmeyen çalışmalarımı bilenlerin sıkça söyledikleri söz:

– **Adam'ın ölüsüne yılda bir kitap yazdırıyorsunuz!..**

Balıkçı, 13 Ekim 1973'te bu dünyadan göçtü.

Okuduğunuz "Önsöz"ün altındaki tarih; 13 Ekim 1992.

Hesapça, **Balıkçı**'sız geçirdiğimiz dünya yıllarının yirmincisine giriyoruz bugün. Lütfen bir de, elinizdeki kitabın "Bütün Eserleri" dizisindeki numarasına bakınız: "20" (Yirmi).

Balıkçı dostu dostlarım haksız mı?

Yaşayanların çoğunun yılda bir kitap okumadığı, okuyamadığı günümüz Türkiye'sinde; **Balıkçı**'mızın bu dünyamızda olmadığı 20 yılda, okura aynı sayıda kitap sunuldu...

Bunları övünmek ya da kimilerine eleştiri yöneltmek için yazmıyorum. **Balıkçı**'nın bir sözü hep güç veriyor bana:

– **Ölsem, ölüm bana galebe çalmamış olacak, çünkü Şadan var...**

"ARŞİPEL" ve ÖYKÜSÜ

Bilenler bilir; **Balıkçı**'nın gazete, dergi köşelerinde kalmış yazılarından her yeni kitap kotarışımın

öyküsü, bir kitap olabilir. Gelelim, "**ARŞİPEL**"in öyküsüne...

Balıkçı'nın, bodrum kata indirilmiş birkaç çuval keşiğinin, ıslanarak işe yaramaz hale geldiği bir gerçek. Ayrıca, "**DALGIÇLAR**"ın önsözünde belirttiğim, "**Balıkçı'nın bana bıraktığı paha biçilmez evrak arasında**", çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıların kesikleri de vardı. Ancak bunların çoğu eksik, yırtık ve tarihsizdi. Bazılarının yayımlandığı gazete ya da dergiler belirsizdi...

Bunları, daha fazla aşınmasınlar diye kartonlara yapıştırıp, fotokopilerini çektilererek tape ediyordum. Fırsat buldukça, Milli Kütüphane (İzmir) belgeliğinde keşif araştırmaları yaparak, bulduğum **Balıkçı** yazılarını not ediyordum.

Bu arada, gerçek **Balıkçı** severlerden, dostum Argun Ataoğuz, Milli Kütüphanedeki gazete koleksiyonlarında **Balıkçı** yazısı avına çıktı. Unutulmasın; yaklaşık yarım yüzyıllık gazete ciltleri, dokunsanız dağılacak durumdaydı. Milli Kütüphane Müdürü dostum ve TRT'den çalışma arkadaşım Ali Rıza Atay, ciltlerden fotokopi alınmasına haklı olarak izin vermiyordu.

Geriye tek yol kalıyordu: Yazıları elle yazmak ya da banda okumak ve resimlerin fotoğrafını çekmek...

Biz de öyle yaptık. Başta sevgili Argun olmak üzere, bazı yakınlarımızla yazıları devşirdik; kullanılması zorunlu resimlerin fotoğraflarını, İzmir'in sayılı objektif ustalarından Zeki Pordoğan çekti. Hepsine teşekkür borçluyum.

"Arşipel", Ege Denizinin ilkçağdaki adı: "Arkipe-lagos", "Eski Deniz" anlamına geliyor. Bu denizde ada çok olduğu için, nice dünya dilinde "takımada" yerine "Arşipel" sözcüğü kullanılıyor.

Homeros'un "şarap renkli" dediği, **Balıkçı**'mızın

çok sevdiği "ARŞİPEL"i, bu kitaba ad seçtik. "ARŞİPEL"de; taşıyla, toprağıyla, insanıyla, bitkisiyle, hayvanıyla Anadolu var.

Anlamışsınızdır:

İlginiz sürdükçe, gücüm yettiği sürece, **Balıkçı** üretimini sürdüreceğim.

Balıkçı dostluğuyla...

Şadan GÖKOVALI
İZMİR, 13 Ekim 1992

38 YIL ÖNCE KUTLANAN "50. SANAT YILI" VE "BALIKÇI HAFTASI"

Bilmiyordum. Bu kitabı var etmeye çalışırken, İzmir Milli Kütüphanede, Demokrat İzmir gazetesinin 21 Şubat 1954 tarihli sayısının üçüncü sayfasını görünce, gözlerim faltaşı gibi açıldı.

Koca sayfa, tümüyle Balıkçı'ya ayrılmıştı. Üstte, sekiz sütunu kaplayan üç resim var. İlkinde, Balıkçı uzun oturmuş, Demokrat İzmir'i okuyor. Ortada, Türk basınının değerli kalemlerinden Cavit Yamaç'la görüşüyor Baba. Üçüncü resimdeyse, uzanarak yazı yazıyor.

Sekiz sütuna manşet şöyle:

**"Yazı Hayatının Ellinci Yıldönümünü İdrak
Eden Türk Edebiyatının Canlı Delikanlısı
HALIKARNAS BALIKÇISI"**

Ortada, Balıkçı'nın simgesi sayılabilecek siyah bereyle çekilmiş silüet resmi; sol alt köşede Balıkçı'nın karakteristik bir "konuşan" fotoğrafı; sağ altta, "Halikarnas Balıkçısı'nın daimi hali budur" lejandıyla verilen gülen fotoğrafı...

Cavit Yamaç'ın tadına doyumaz röportajının altında da, "Halikarnas Balıkçısı'nın En Son Hikâyesi" başlığıyla sunulan "Yedi Canlı Elif Kız" adlı öyküsü...

Söz konusu röportaj ve öyküyle, 22 Mart 1954 tarihinde, yine Demokrat İzmir'de yayımlanan "BALIKÇI HAFTASI" başlıklı haberi "ARŞİPEL"e almazlık edemedim.

GÖKOVALI

Yazı Hayatının Ellinci Yıldönümünü İdrak Eden Türk Edebiyatının Canlı Delikanlısı

HALİKARNAS BALIKÇISI

Halikarnas Balıkçısı Martin yirmisinde yazı hayatının ellinci yılını tamamlıyor. İzmir Gazeteciler Sendikası, İzmir'in kadirşinas okuryazarlarının birçoğuyla işbirliği yaparak bu günü ona layık bir şekilde kutlamaya hazırlanıyor. İstanbul ve Ankara'dan, o gün yapılacak edebiyat toplantısına ve şerefine tertip edilen baloya iştirak etmek üzere memleketin en tanınmış muharrirleri ve sanatkarları geleceklerdir. Yani İzmir, o günü, bir **Halikarnas Günü** olarak kutlayacaktır.

Halikarnas Balıkçısı, daha doğrusu kendi adıyla Cevat Şakir Kabaağaçlı, muhakkak ki, Ege'nin en enteresan adamıdır. 50'nci yazı yılını kutlayacağı haberini duyunca hayretler içinde kaldım. Çünkü, Cevat Şakir muhakkak ki sizden ve benden çok daha genç ve dinamik bir halde aramızda dolaşıyor. Onun bütün bu hallerini görünce, insan Halikarnas'ın yazı hayatına 1904 senesinde başlamış olmasına bir türlü ihtimal veremiyor.

Türkiye'nin en muhteşem ve en kuvvetli merhabasını çeken Balıkçı, 50 yıl kalemle oynamış bir çocuğa benziyor. Fakat, öyle bir çocuk ki, çizdiği her çizgi mükemmel bir sanat eseri oluvermiş.

Memleketimizde, ondan daha iyi denizi bilen, ondan daha iyi İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca konuşan, ondan daha iyi resimden anlayan, biyolojiyi, fizyolojiyi, botaniği ondan daha iyi bilen bir insana rastladım dersem, yalan söylemiş olurum. Fa-

kat o bütün bunlarla hâlâ mükemmel bir çocuk, bütün bunlarla hâlâ koskocaman bir delikanlı. Hayatta muharir olmak için yaratılmış bir adam.

– Muharrir olmasaydın ne olurdu Cevat? diye sorunca:

– Ne bileyim ben a canım; yine de muharir olurum, diye cevap veriyor.

Onda muharirlik hayatın birtakım tesadüflerinin bir mahkûmiyeti değil, doğuştan bir hadise. Sonra birdenbire denizi görmüş. O günden sonra da gözlerini o engin maviliklerden ayırmamış. Her tarafından bakmış. Her bakışında da deryayı başka bir tarafından görmüş. Görmüş ve onu yazmış. Böyle bir başka adam yok yeryüzünde. İngilizler, deniz adamıdır. Aralarından da denizi anlatmak isteyen birçok insan çıkmıştır. Bunların başlıcası Conrad'dır. Fakat ben iddia ederim ki, Balıkçımız Conrad'dan çok daha iyi olarak denizi görmüş ve gördüğünü anlatmış bir kimsedir.

Cevat Şakir bir adada doğmuştur. Bir paşanın oğludur. İlk adımlarını paşanın sefir olduğu Atina'da atmıştır.

"Atina'daki yılları çok iyi hatırlıyorum," diye anlatıyor. "Şimdi bir sayfiye yeri olan Faleron'da o zaman ne in, ne cin vardı. Oraya ilk evi pederim yaptırmıştı. Evimizin önünde bir kayığımız vardı. Onunla bizi gezdiriyordu. Sandalda bir 'deniz aynası' vardı. Bir gün kardeşim Hakkıye ile sandalda dolaşırken, kayıkçı deniz aynasını koydu. O an denizin dip alemini gördüm. Onu görünce de, sarsıldım. Üzerimde müthiş bir tesir yaptı. Bilahare (daha sonra) bunu unuttum, unuttum amma, beni hayatta sevkedecek kadar tahteşşuuruma (bilinçaltıma) yerleşti. Bilahare engin denizlerle karşılaşınca bu tesiri hissedecektim."

Cevat Şakir tahsiline, Amerikan "Robert College"de başlıyor. Fakat, Boğazın denizi ona dar geliyor. Karşıdaki dağlara çarpıp geri dönen nazan (bakışı) onu rahatsız etmektedir. Suyun her tarafının kapalı oluşu nefretini tahrik ediyor. Enginler peşindedir. Bu enginleri bulamayınca da kendini okuyup yazmaya ve-

riyor. Kendi ise o zamanlar toy bile denilemeyecek kadar gençti. Gençlik de laf mı? Çocuktu. 10 yaşındayken verilen üç sahifelik bir İngilizce kompozisyonunu o kolayca 30 hatta 40 sahife haline getirebiliyor. Boyuna yakışmayan bir merakla eline geçeni okuyor. O kadar çok ki, kolej idaresi mecbur kalıyor ve onu zengin kütüphaneden istifade ettirmemeye karar veriyor. Fakat, her yasağın gayet meşru görünebilecek kaçamağını bulmak kabildir. Küçük Cevat da bunun kolayını buluyor. Kitapları arkadaşlarına aldırıp okuyor. On yaşına yakışmayacak kadar ağır eserler var bunların arasında: Shelley, Byron, Chesterton, Yeats, Shakespeare, Bacon, Dickens vs.

Elektrik henüz İstanbul'a gelmemiştir. Altındaki delikten söndürülen petrol lambaları her yerde olduğu gibi kolejde de pek revaçta. El lambaları da İstanbul hovardaları için moda. Cevat da onlardan bir tane tedarik ediyor ve geceleri çadır halini alan battaniyenin içinde el lambasının ışığı altında okumaya devam ediyor. O zamanlar o küçük bir çocuktur, fakat ona küçük bir adam da diyebiliriz. Boğazda bir evleri vardır. Bir gün orada bahçede, Nişantaşı sırtlarına bakarak dünyanın ne kadar güzel olduğunu düşünüyor. Bu güzel dünyada yıllar geçtikçe kendisinin mesut, yanındaki arkadaşlarının sadık olacağını kuruyor. Fakat, o on yaşındaki düşünce anı o kadar canlı ki, bunu hayatı boyunca ve her yerde aynı tazelik ve aynı teferruat (ayrıntı) bolluğuyla hatırlayacaktır. "Mesela", diyor, "Elimi dayadığım ağaç bir meyve ağacıydı ve kalınlığı şöyle dört karış kadardı. Ayaklarımın yanında mor çiçekler vardı. Gökyüzü de kırmızı bulutlarla kaplıydı. Nişantaşı'ndan Yıldız'a doğru inen lambaların ışıkları sarımtıraktı..."

Kolejde Türkçe hocası Şair Tefik Fikret'tir. Türkçe dersinde pek parlak bir talebe olmamasına rağmen, Fikret ona büyük adam muamelesi yapmakta, hatta onunla dertleşmektedir. Mesela bir gün ona Halûk'u İskoçya'ya gönderip orada demir dövdüreceğini söylemektedir. Bir gün derste, Fikret, talebelere ti-

cari mektup yazma sanatını öğretmektedir. Cevat öyle bir aşka gelmiştir ki "satılacak mallar"ı öyle hararetle tavsiye etmektedir ki, uzun nameler düzmüştür. Bunun farkına varan Fikret ona,

– Dur Cevat, demiştir. Burada "Hamlet" değil, ticari mektup nümunesini (örneği) yazıyoruz.

Kolejde, her hafta talebeler toplanır ve inşaat müsabakaları yapılırdı. O zamanlar Cevat, 17 yaşındaydı. Bu toplantılardan birinde irad ettiği bir nutuk, kolejin mecmuasında neşredildi. Bu, büyük bir şerefti. Müstakbel Halikamas Balıkçısı bu arada Ahmet Cevdet'in "İkdam" gazetesine tercümeler yapıyordu. Bu hodbin olanlar ve olmayanlara dair bir yazıdır ve bunun neşrinden (yayımından) bugün tam elli yıl geçmiş bulunmaktadır.

Kolejden sonra Cevat'ın tekrar enginlere açılmak sevdası tutuyor. Portsmouth'daki Bahriye Mektebine gitmek en büyük aşkı. Fakat, bütün muhafazakârlığı ile ailesi karşısına dikilmiştir: Oksford'a gidip, alim olmalı! Çar-naçar Oksford'a gidiyor. Ve alim oluyor. Cevat Şakir, Oksford Üniversitesinin Modern Tarih Fakültesinden mezundur. Dört yıl süren bu Oksford talim-terbiyesinden sonra Cevat Şakir hatırası acı olan hastalığa tutuluyor. Bu rahatsızlığı birkaç yıl sürüyor. Sonra, yine birdenbire bugüne kadar getirdiği o müt-hiş hayatiyetine kavuşuyor. Artı, hazır yiyen "Paşazade" değildir. Ücreti mukabilinde mecmualara yazılar yazıyor ve resimler yapıyor. İlk yazısını merhum Sedat Simavi'nin neşrettiği bir mecmuaya verip ücretini aldığı zaman, sevincine pâyân yok. Haftalık ve aylık mecmualara devamlı yazılar veriyor. Resimler yapıyor. Türkiye'de ilk renkli mecmua kapağını çiziyor. Tezhip sanatını modernize etmeye karar veriyor. Medreselere giderek altın ezmesini öğreniyor. Artık Cevat Şakir imzası memlekette tânınmıştır. Memleket bir devirden ötekine geçiyor. Bu arada Cevat'ın hayatında müthiş bir dönüm noktası sayılacak bir hadise, yavaş yavaş hazırlanmaktadır.

Üç harbi sırasıyla yapan Türkiye'de, bir aralık as-

ker kaçakları muhakeme edilmeden kurşuna dizilmektedir. Memleket bir devirden ötekine aktarılışının sıkı bir intikal devresindedir. Günlerden bir gün, aile ocağından uzun zamanlar uzak kalmış birkaç asker, tren köylerinin yanından geçerken, ailelerini görmek üzere atlamışlar ve birkaç gün sonra mensup bulundukları küt'lara gidip teslim olmuşlardır. O zamanın haleti ruhiyesine göre bu askerlerin de kurşuna dizilmelerine karar veriliyor. Bu adamlar kararı öğrenince, hapishaneden kaçmayı kuruyorlar. Fakat, bu planlarını tahakkuk ettiremeyeceklerini anlayınca, elbiselerini satıp aptest alabilecek suyu ısıtacak kadar kömür tedarik ediyor ve mütebaki (kalan) kısmı ile de orada bulunanlara yardımda bulunuyorlar. İşte Cevat Şakir bu muhakemesiz idam edilen gençlerin vaziyetini tarif eden bir yazı kaleme alıyor. "Resimli Mecmua"ya diğer birkaç yazısıyla birlikte bunu da veriyor. O esnada Şark Harekâtı başgöstermiş olduğundan bu yazıyı geri almak istiyor, fakat mecmua sahibi M. Zekeriya bunu vermiyor. Cevat Şakir yazıyı koymaması hususunda M. Zekeriya'ya rica ediyor. O da vaadediyor. Fakat, bir akşam Üsküdar'daki evinin kapısına ağır darbeler iniyor: Polis!..

- Kimi arıyorsunuz?
- Cevat Şakir Bey siz misiniz?
- Evet... Ne var?
- Benimle karakola kadar geleceksiniz...
- Karakola mı? Bir şey mi var?
- Bilmiyorum... Orada komiser bey size anlatır...

Ev halkı telaş içinde... Karakola varınca, komiser de bir şey söylemiyor. O niye tevkif edildiğini ancak ertesi günü Haydarpaşa Garında yanına getirilen M. Zekeriya'yı görünce anlayacaktır.

Tren Pendik'e doğru uzanırken, M. Zekeriya'ya adaları gösteriyor:

- Bunlara iyice bak!.. Bir daha göremeyeceksin, diyor.

Ankara, ana baba günlerini yaşamaktadır. İstiklal Mahkemeleri her gün idam kararları veriyor. Ve "Üç

Aliler'in verdikleri bu hükümleri temyiz edecek bir makam da yok.

Sert çehreli İstiklal Mahkemesi önüne on beş gün arayla iki defa çıkıyor. İkincisinde Mebus Hamdi Nebizade yanlarına yaklaşıyor ve,

– Sizin için idam kararı verecekler... Fakat, asmayacaklar!.. diye fısıldıyor.

On dakika sonra sert bir ses hükmü veriyor:

– Üç yıl kalebend!..

İkisini de Bodrum Kalesine göndermeye karar veriyorlar. Fakat, daima işleri kendine göre yontmasını fevkalade beceren Zekeriya, Bodrum'un havasının kendisine yaramayacağını bahane ederek, kendisinin Sinop Kalesine gönderilmesini temin ediyor.

Cevat Şakir, Bodrum'a sevkedilmek üzere üç ay Ankara Hapisanesinde bekliyor. Teamüle göre, Ankara'dan Bodrum'a kadar karakoldan karakola sevkedilmesi lazımdır. Fakat, o otobüsle gitmek istiyor. Bu vasıtayla dahi Ankara'dan Bodrum'a gelişi tam üç ay sürüyor. Bu arada, kendisini götüren jandarmaların, en yakın karakola gidiş-geliş ücretlerini de o ödemek mecburiyetinde olduğundan, elde avuçta ne var ne yoksa sarfediyor. Üç ay süren bu seyahatin birçok acı tarafları yanında komik sahneleri de vardır. Mesela, kasabaya gelen seyyar bir artist kumpanyasından Fitnat Hanıma âşık olan Muğla Jandarma Şefi onu, aşk mektuplarını yazsın diye 15 gün oradan sevketmektedir.

Bodrum'a varınca, altı aydan beri devam edegelmekte olan manevi baskıdan birdenbire sıyrılıyor... Kendinde müthiş bir şekilde hafifleme hissediyor... Birden önündeki engin denizi görünce içinde müthiş bir ürperti duyuyor: Faleron. Faleron'daki engin deniz. Tamamıyla devam edemeyeceğini zannettiği hayat, şimdi kendisine apayrı ve yepyeni imkânlar içinde görünüyor... Bodrum, bütün o zamanki bakımsızlığına rağmen, bir cennetti. Tabiat, buraya bütün imkânları bahşetmişti. Kendisinin yaşamaya mahkûm edildiği kale yıkılmış olduğundan, Bodrum'un en pahalı deniz

kuyısındaki evini 25 kuruş aylıkla kiraladı. Sırtındaki yatağı evin denize bakan odasına yerleştirdi ve hürriyetin tadını çıkarma ihtiyacını hissetti. İlk önce denize karşı durup şarkılar söyledi, sonra da saatlerce avludaki kuyudan su çekerek taşlara döktü. Bununla tabiata karşı bir şükran borcunu ödediğı muhakkaktı. Tekrar denize ve tekrar asmalı bahçeye baktı. Bu işin **gadr** yüzünden bir **lütuf** olduğuna kanaat getirdi. Ayaklarını gere gere yattı ve ilk hürriyet gecesini mütebessim bir çehreyle geçirmeye karar verdi. O civarda, rakı kaçakçıları vardı. Kolculann dikkatlerini bulundukları mevkilerden başka taraflara çekmek için, boş sandıklarla evin altına dinamit yerleştirmişlerdi. Gece dinamit infilak edince Cevat kendini, öteki dünyaya seyahat ediyor zannetti. Bir müddet pür dikkat hadiselerin inkişafını bekledi, fakat arkası gelmeyince tekrar hürriyet uykusuna devam etti. Ertesi sabah, şafakla beraber evden çıkınca, bir sürü insanın sırtında çuvalarla kaçıştığını gördü. Kaçakçılar bu defa da onu polis sanmışlardı.

Bodrum'daki hayatı Cevat Şakir'in Halikarnas Balıkçısı oluşunun hikâyesidir. Artık onun için tabiat ve kalemi vardır. Tabiatı görür, alır eline kalemi yazar... Yazar... Bütün Yunan mitolojisinin örölüş ve çözüölüş hikâyesini buradan takip etmek onun için Allah vergisinin en kıymetlisidir. Tam bir verim ve boşalma halindedir. Faleron'da kilitlenen düğüm burada çözölümüştür. Her tarafından hayatıyet fışkırmaktadır. Kalebend oluşu, denize açılmasına mani olduğu için, denizi sadece sahilden seyretmekte ve kendini bütün benliğiyle yazı yazmaya ve tercümeler yapmaya vermektedir. İtalyan, Fransız, bilhassa İngiliz edebiyatından binlerce sahife tercüme etmektedir.

Birdenbire kendini en küçük yaştan beri yaşama-ya özendiğı bir diyarda bulunca Cevat Şakir artık kalemin en ele avuca sığmaz adamıdır.

Fakat bu hayal alemi bir buçuk yıl sonra birden sona eriyor. Kendisine bir lütuf olsun diye, onu İstanbul'a gönderiyorlar. Fakat, o burada değıl, Bodrum'da

yaşamak istiyor. İstanbul'da kalebendliğin kalan 1,5 yılını dolduruncaya kadar anasından emdiği burnundan geldi. Burada telif tercüme birçok yazılar yazdı ve mahkûmiyeti sonunda yerleşmeye karar verdiği Bodrum'a gitmek için hazırlıklara girişti. Oltalar aldı, sandal teçhizatını düzdü... Soluğu Polis Müdürlüğünde aldı. Müdür beye:

– Efendim, ben Bodrum'a yerleşmeye karar verdim, dedi.

– Bodrum'a mı? Gayet tabii... Fakat bunu bana neden söylüyorsunuz?

– Neden mi söylüyorum? Bir buçuk yıldan beri nezaret altındayım da...

– Ne münasebet beyim!.. Sizin burada olduğunuzun biz farkında bile değiliz...

Cevat bir an için boğulacağını hissediyor, sendiliyor. Oradan yıldırım hızıyla çıkıyor ve kendini Bodrum'a giden vapurda buluyor.

Artık tamamıyla hür, Bodrum'un hatırı sayılır vatandaşlarından biridir. Balıkçıdır, doktordur, mühendistir velhasıl her şeydir. İlk önce ceviz kabuğu kadar, daha sonraları biraz daha büyük ve nihayet 3 tonluk "Yatağan" adındaki kayığın sahibidir. "Yatağan" müthiş bir yelkenlidir ve Halikarnas Balıkçısı en müthiş eserlerini bu kayıkta yazmıştır. Bodrum'dan 20-30 mil uzakta bir adalar topluluğu vardır. Halikarnas oraya varınca en mesut anlarını yaşar. Orada ta ciğerlerinin dibinden gelen bir "**Merhaba!**" çekince irili ufaklı bütün adalar ona canı gönülden cevap verir. Bu civann adını eskiden Anadolu'lular Halikarnas koymuşlardı. O da oralann balıkçısı olduğu için kendisine **Halikarnas Balıkçısı** adını yakıştırdı. Mavi denizle orada haşır neşir olup, insan mevcut oldukça hikâyesi bitmeyecek olan bu enginliği anlatmaya karar verdi. İlk işlerinden biri deniz kıyısında kendine iki katlı bir ev yapmak oldu. "Yatağan"ın palamar ipini evin ikinci katındaki çengele bağlıyordu. En muazzam eserler burada birbirini takip etti.

Halikarnas Balıkçısı Bodrum'un ikliminin nele-

re kadir olabileceğini bildiğinden buranın cennete benzetilmesini arzu etti. 60-70 türlü narenciye, bir o kadar da çiçek dikti. Bir gün Prosper Merimée'nin "**Carmen**"ini çevirirken kitapta Carmen'in Don Jose'nin karşısına kulağının arkasında bir akasya çiçeği ile çıktığını keşfedince, Cevat, Bodrum'daki Karmen'lerin neden Akasya takmadığına hayret ediyor. Anlıyor ki, oralarda akasya yetiştirmiyorlar. Bodrum'a bulup buluşturup 40-50 çeşit Akasya getirtiyor ve bunları oralarda yetiştiriyor. Onun için en büyük bayram artık düğün alaylarında Akasya takan Karmenlerdir. Yazılannı Bodrum'un kahvelerinde gürültüler içinde yazmaktan âdeta zevk alıyordu. Yazdı ve gönderdi. Yazdıkları çoğaldıkça kitapları da çoğaldı ve en nihayet gele gele bugünkü hüviyetiyle **Halikarnas Balıkçısı** sükun etti.

Halikarnas Balıkçısı'nın hayattaki en büyük aşkı denizdir. Otuz yıldan beri Egededir. En çok sevdiği muharrirler Bernard Shaw ile H.G. Wells'tir. İkisinden de bol bol tercümeler yapmıştır. Ressamlardan en çok Van Gogh'u sever. Yerli yazarlarımızdan sevdikleri olduğu gibi sevmedikleri de vardır. Tabii ilimlere çok bağlıdır. Bunlar arasında biyoloji, fizyoloji ve botanik vardır. Tarihte kendisini en çok heyecana sürükleyen hadise Marathon Harbidir. Panik kelimesinin neşet ettiği Pan'in yardımı bu heyecanını arttırır. Türkiye'de herkesten daha iyi bilmediği mitolojide kendisini en çok cezbeden vaka Kral Midas'ın altın oluşu hikâyesidir. Psyche ile Eros! Bunların macerasına da bayılır. Marcias'ın Apollon'la Çine'de yapmış oldukları müzik müsabakası sevdiği mitolojik vakalardan bir diğeridir.

Hayatta, aktör olmayı da düşünmüştür. Müziği sever. Hâlâ yedi yaşındaki çocuğun safiyeti ve temizliği içindedir.

Yukandan beri yapmaya çalıştığımız şey en büyük Türk çocuğunun rötuşlu bir resmini aksettirmek iddiasıydı. Fakat elimize kalemi alınca bu yükün altında ezildik ve yapmak istediğimiz şeyin azameti karşısında irkildik. Çünkü **Halikarnas Balıkçısı** bizim gi-

bi toy, bizim gibi yavan ifadeli kimselerin anlatabileceği bir mevzu değildir. Bu, yazı hayatının 50. yıldönümünü idrak eden muazzam delikanlının ömrü ve eserleri de, âşık olduğu deniz kadar azim, onun kadar mûthîştir...

Cavit YAMAÇ
Demokrat İzmir, 21 Şubat 1954

BALIKÇI HAFTASI*

Ömer VEFA

Geçtiğimiz haftaya ad yakıştırmak ne kadar kolay oldu.

Sanat hayatının ellinci yılını idrak eden Halikarnas Balıkcısı'nın varlığında bugünkü edebiyatımızın vasıl olduğu merhaleyi selamladık.

Fikirlerini ilhamla veren Halikarnas Balıkcısı için, duygu ve düşünce ayrı ayrı iklimler değil, yekpare bir dünyadır. Onun yazılarını okuyanlar için ise, nice hayat ve vicdan meseleleri varılmadan da huzur getiren idealler gibi ruhlara siner.

Halikarnas Balıkcısı şekilde ve satıhta kalan münekkidin zoruna gidebilir. Zaten birçoğumuz, elimize yeni bir kitap düştüğü zaman kendi kendimize sormuyor muyuz?

"Bu nedir? Roman mı, hikâye mi, piyes mi, seyahat notları veya hatıra mı? Acaba hangi rafa uygun?"

Kitap bir bitki, bir kuş, bir maden parçası, bir böcek filan olsaydı ona, ilmi tasniflere göre bir yer verebilirdik. Kalıp endişesi taşıyanla kalıp endişesine asla iltifat etmeyeni birbirinden ayırdetmek lazımdır. Biz bugüne kadar, roman olmak iddiası güden ne kitaplarla karşılaşmadık...

Halbuki, cevherli sanat eseri, gökkubbe altında ancak bir kere vurulabilecek hususi bir terkiptir. Cevherli kitap, ancak bir misal ile, kendisiyle, izah ve tefsir edilebilecek bir çığır açar.

* 22.03.1954, Demokrat İzmir.

Çarpışmak, aramak ve denemek yoluyla yirminci asrın yarısına kadar tımanmaya muvaffak olan insan ruhundaki sürükleyici ve ölümsüz dava en uçsuz bucaksız manasında, seyahat ve macera aşkıdır.

Yalnız çöllerde, okyanuslarda, dağlarda ve göklerde değil, insan topluluklarının ve tek insanın duygu ve düşünce planlarında da kanat açan seyahat ve macera aşkı...

Nerdeyse okuryazarlarımızı, Halikarnas Balıkcısı'nı okumuş ve okumamış olanlar diye ikiye ayıracağım geliyor. Fakat onun övünmekten hiç hoşlanmadığını gayet iyi bildiğim için fazla açılmaktan çekinmekteyim.

İnsanoğlunun girişebileceği bütün seyahatleri Halikarnas Balıkcısı Halikarnas'daki küçük teknesi içinde yapmıştır. Onun yazıları bu yolculuğun merhaleleridir.

YEDİ CANLI ELİF KIZ

Bir sabah Elif (Tiycan) yine keçileri ve ineği alarak deniz kıyısına gitti. Mevsim gençti. Karada güneş ve bal sızan çiçeklerin özsuğu, insanın nabzını âdeta çurlatarak* çarptırıyorlardı. Deniz ise mavi mavi yanıyor ve göz kamaştırıcı ışığını ta ufuklara yayarak alabildiğine parılayıp kırırdıyordu. Deniz o gün en mavi, en sevindirici meşrebindeydi. Yedi Canlı denilen Tiycan'ı, yedi değil, sanki bir milyon canla canlandırıp sevindiriyordu.

Tiycan kumların üzerine yan geldi. Şemsiye şeklindeki birkaç çam ağacı, yapraklarının arasından Elif'in üzerine, sanki elekten güneş ışığı eliyorlar, tepesinden tımağına kadar, kıvrak ışık oyalan oynatıyorlardı. Onu âdeta gıdıklıyor gibiydiler.

Bir aralık ayak ucunda deyecek kadar yakın, iki üç karış suda, karanlık bir kovuğun, sanki kırmızı bir yakamozla yandığını gördü. Dikkat etti. Kovuktan bir ahtapot, bir dehşet parçası çıktı. Bir taşın üzerine oturdu. Tiycan görünmemek ve hayvanı iyice seyretmek için yavaşça çam gövdelerinin arkasına çekildi. Ahtapot bir hayvan değil sanki bir dehşet parçasıydı. Gövdesinin kızıl alevinde, gözleri fosforlu bir yeşille parlıyordu. Taşın çatlaklarından akan zeytinyağı gibi kıvrıntılı kayışlarla sekiz duyargasının birini uzattı. Duyargalarının, alt yüzü, iki sıra vantuzlayıcı düğmelerle süslüydü. Yanından yeşil zeminin üzerine altın benekli ve baştan kuyruğa pembe çizgili bir Yellos (lahos) balığı geçti. Ahtapot saldırmak üzere bütün duyargalarını ampule benzeyen başının altına topladı. Kâbus gibi

* Hızlı çarpmak anlamında yerel bir balıkçı sözü (Ş.G.)

kararlıydı, sonra öfkeyle kızgın demir gibi ağardı. Çünkü Yellos şimşek gibi bir hareketle kaçmıştı. Fakat yine yanaşıyordu. Hem de ahtapotun gözlerine bakıyordu.

Ahtapot kısa kısa sekişlerle usulcacık yeminin yanına yanaşıyordu. Gözleri sanki taştan yapılma iki bil-yaydı, onlarda sırf kavramak, öldürmek için kavrayan ve kapan bir isteğin acımasız donukluğu vardı. Onları yeminden ayırmıyordu. Yellos ufacık bir kuyruk çelişyle ok gibi kaçabilirdi. Ne var ki, o bakışın ışınından –sanki büyülenmiş veya felce uğramış gibi– bir türlü çıkamıyordu. Kaçmak şöyle dursun, tam tersine bir aralık yırtıcı balığa doğru bile gitti.

Elif âdeta bir fenalık duydu. İçi bulandı. O gözlere bakarken farkına varmadan yüksek sesle, "Amcam Hacı Resul'ün gözlerine benziyor" diye söylendi. Ahtapota atmak üzere yavaşça bir taş kapıp, nişan aldı. Ahtapot ısırmaya hazırlanan bir yılan gibi yavaş yavaş irkildi ve Yellosun üzerine atıldı. Tiycan taşı fırlattı. Fakat tutturamadı. Taştan ürken ahtapot bir iki kulaç suya kaçarak, hem daireler çeviriyor, hem de avını paralıyordu.

İşte o zaman Tiycan'ı heyecanla allak bullak eden bir olay oldu. Koca bir deniz altı Kirlangıcıymış gibi bir Fok balığı fırlayıp geldi. Ahtapotu ağzına aldı. Fokun arkasında iki yavru Fok daha vardı. Ana Fok suyun altında debelenmeye koyuldu. O kadar ki, dipten kaldırdığı kumlar dolayısıyla bir aralık görünmez oldu. Sonra başı sudan dışarı çıktı. Çam gövdelerinin arkasına gizlenmiş olduğu yerden haykırarak fırlayıp çıkan Karakız'ı gördü. Fokun hazin gözlerinde lisana taş çıkaran bir yalvaş vardı. Hayvan göğsünün süt dolu memelerini kayalarda kanata kanata sürünerek Tiycan'a doğru debeleniyordu. Ahtapot, iki duyargasını burun deliklerinden sokarak, Fokun gırtlığını içeriden tıkamıştı. Bir iki dakika sonra hayvan boğularak ölmüş olacaktı. Ana Fokun ardısıra iki yavru Fok da taşların üzerine tırmanmaya koyuldular. Fakat taşlar yüksekçe oldukları için beceremediler. Analanna bakarak ağla-

maya başladılar. Tiycan, Fokların ölüm tehlikesiyle karşılaşınca imdat için insanlara koştuklarını biliyordu.

Karakız Ahtapotun başını iki eliyle tutarak, olanca kuvvetiyle asıldı. Ahtapotun düğme dizileri Foktan sırayla çiftler çiftler ayrılırken sürekli öpücükler gibi **maç maç** ötüyorlardı.

Tiycan Ahtapotu sökerek yerdeki bir kayaya çarptı. Fok Elif'in ayaklarına düştü. Emzirmek için yaratılan göğsü inip kalktıkça, onun altında yüreğinin hızlı hızlı çarptığını, kız hem duyuyor, hem de görüyordu. Kız, bilemedi neden, fakat bir an için eğilip Fokun gözlerini öpesi geldi. Fok denize inerken ayrılmak istemiyormuş gibi dönüp dönüp bakıyordu. Fakat, **"Ne yapalım? Dünyalarımız başka!"** demek istiyormuş gibiydi. Aşağıdaki taşa varınca Karakız'ın önünde yavrularını emzirdi. İki kısacık badi badi kollarıyla onları bağrına basıyordu. Ondan sonra yine dönüp Tiycan'a baktıktan sonra hazin bir iniltiyle denize daldılar. Onun ardısıra yavruları da mavilere atıldılar. Hep birden yüzdüler. Biraz uzaklaştıktan sonra yine dönüp baktılar. Sonra, güneşte çıldırasıya çakan denizde kayboldular. Karakız dayanamadı, denize, onların parıltı içinde parıltı olarak artık görünmez oldukları yere:

"Ne yapalım? Dünyalarımız başka!" diye bağırdı. Deniz yine ıssız bir nur deryası olmuştu. Bir an için Tiycan'ın yüreği acı bir yalnızlık duygusu ve insan özlemiyle burkuldu. Fakat bu durum uzun sürmedi. Fokun dişiliğini, analığını ve yavrularını emzirmiş olduğunu görmüştü; bu manzara Tiycan'a dişiliğini hatırlattı. Bir ana olma ihtimal ve imkânına sahip bulunmanın gururunu duydu. **"Ah ne olurdu, ben de şu Fok gibi bir balık olsaydım, ben de şu masmavi denizlerde yavrularımla beraber yüzseydim!"** diye bir arzu duydu. Sabırsız ellerle acele acele üst başından boşandı ve çıplak olarak denize atıldı.

GÜZELLİK, GÜLÜŞ VE SEVGİ TANRIÇASI AFRODİT

Yüzyıllar boyu onun güzelliği ölçü olarak gösterildi. Onu betimleyen yontularının ideal güzelliğın anlatımı olduğuna ilişkin genel bir kanı vardır.

Afrodit, güzellik, gülüş ve sevgi tanrıçasıdır. Hep şendir, hoştur ve cana yakındır.

Klasik Mitolojiye göre Zeus ve peri kızı "**Diyo-ne**"den, başka bir söylenceye göre deniz köpüğünden doğmadır. Her ne kadar Afrodit sözcüğü, köpük anlamına gelen "Afros"a benziyorsa da, bu adın köpükten gelmediği ve Grekçe olmadığı anlaşılmıştır.

Bilimsel mitolojiye göre aslen doğulu ve Anadolu-lu bir tanrıçadır ve matriyarkal (anaerkil) bir Kibele'den doğmadır. Kibele de yeryüzü ve ay tanrıçasıdır.

Güneye yani Suriye'ye doğru indikçe yine bir ay ya da Astoreth, Atargatis, İhtar ve Sitare, yani bir yıldız olarak kalmıştır. Grekçe Astarte olmuş ve doğudan, yani denizden Kıbrıs'a gelirken (kaynağı belirsiz) bir Afrodit olmuştur.

Kibele bir yeryüzü ve yeryüzünde yetişen bütün ağaç, bitki ve hayvanların tanrıçası olduğu ve her şey bir birleşme ve bir kavuşmadan doğduğu için, her ilkbahar sonradan Attis'e dönüştürülen Temmuz ile evlenirdi. Temmuz'a İbraniler "**Efendimiz**" anlamına gelen "**Adon**" derlerdi.

Grekler bu sözü "**Adonis**"e çevirdiler. Her şeyi birbirine bağlayan çekicilik, güzelliştir. Bu çekicilik ise, sevgiden başka bir şey değildir. Onun için Afrodit bir güzellik ve sevgi tanrıçasıdır. Fakat Afrodit'in bu yolda

bilimsel olarak incelenmesi, bugünkü konumuzun dı şındadır, onun için sadede gelelim:

Evrenin sayısız günleri arasında, pek eski ve pek uzak bir gün, gece karanlığının ortasında tanyerinin aydınlanması gibi bir ışık peyda oldu. Lakin bu ışık şafağın aydınlığı değildi; doğunun çok daha doğusundan insan gönlünün ta en derin kuytusundan sevgi, güzellik ve gülüş bilinci doğuyordu. İnsanoğlu koynunda **dingg** ederek tatlı bir musiki ile doğan bu acayip ve garip şeye zaman zaman şu veya bu adı taktı. Son olarak ona Afrodit dedi ve bu duygusunu, kendi biçimiyle şekillendirerek onu bir tanrıçaya dönüştürdü.

Deniz, büyük bir anadır. Hayat ilk önce onun derinliğinde peyda oldu, karaya çıktı ve dirildi. Bu duygu doğudan geldiği için, Afrodit doğu denizinden girdaplanıp süzüldü. Kabaran dalga can besiniyle şişen bir meme gibi insanoğluna Afrodit denilen bir yavru geliştirdi.

Okyanusun derinliğini andıran gök mavisinden mavi mavi meltemler tanrınsı aşka gelip en cana can katan serinliğiyle bu yeni varlığı yelpazelemeye koyuldu. Dalga başına çarpan güneş ışını nasıl çakıp parlarsa, yeni varlığın bakışında ve dudaklarında gülüşü öyle parlıyordu. Güldükçe neşeyle yanakları kızarıyordu. Gülüşünde pembeliği güzeldi, lakin pembeliğin de gülüşü daha da güzel oluyordu.

Bu hoş pembeliğin çekiciliği, denizin derinliğine etki etti, yüze doğru sedefli bir midye kabuğu yılanlavileyerek çıkakoydu. Büyük bir sedef yaratıktı o. Nasıl ki batıda ölen bir gün, akşam loşluğunun toplanmakta olduğu göğ, yelpaze gibi açılan gün ışınları gönderirse, midyenin bir ucundan dudaklarına doğru yol yol ışıklar hareleniyordu. Onlar, deniz yaratığının tanrıçaya seslenen yalvanş ve çağrı oynayışlarıydı. Bir gül goncası gibi açılan derya bitkisine Afrodit bir sabah yıldızı gibi çınlıçplak dineldi. Tanrıçanın saçlarından deniz damlaları, beyaz teninin üzerinden pırlantalar gibi panldaya panldaya kayarak ayak ucuna dökülüyorlardı.

Artık "**Meltem**", denizin yüzüne sanki koyu mavi bir yol kilimi uzatıyordu. Onun üzerinde sedef gibi pürüzsüz bir ilerleyiş ve hızla Kıbrıs'a doğru uçuyordu. Güzellik ve sevginin doğduğunu rüzgârlar her tarafa muştuladı. Kıyıların bütün kuşları sevinçle koro halinde cıvıldaşıp ırılдаşılar, kumrular daha da tez demler çekip çevirerek öpüşlerini sıklaştırdılar, bütün yaratıklar birbirlerine deli divane âşık oldular. Kaskatı, ciddi ve oturaklı meşe ağaçlarıyla yaşlı ve dimdik selviler bile en yüksek yaprak uçlarından ta en derin köklerine kadar sevgiyle titrediler. Eski Arşipel ve Ege ufuktan ufka yekpare gülüş ve evrende âdeta bir sevgi kasırgası ve bir sevinç çıldırışı oldu.

Yeni doğan varlıkla birlikte sürüp giden dalgalar, ya onun aklığına kıyas oluyorlar veya ona karşı duydukları aşktan benizleri atıyordu. Onlar heyecanla burgaçlandıkça ayışığı bakışlı, gizemli balıklar birbiriyle sarmaş dolaş oluyorlardı. Kıyıya varınca dalgalar altın kumlara çıkan Afrodit'in ayak uçlarına **fışıyu fışuyu** diye kat kat gönülleri yayıyorlardı. Orada sanat perileri "**müzler**" yeni varlığı karşıladılar. Afrodit'in bastığı yerde çimenler geliyor, çiçekler açıyordu. Onu Tanrıların doruğu Olimpus'a götürdüler. Bütün Tanrılar hayretle ayağa kalktılar. Ganimesdes onu örten ince örtüyü çekmeye kalkıştı. Afrodit onun elini durdurmaya çalıştı. Fakat bu hareketinde başarılı olmayı istemediği besbelliydi. Sonunda örtü bir tarafa atıldı ve Tanrıça berrak çıplaklığının güzelliği ve bütün gururuyla dinelekoydu.

Güzellik örtü kabul etmediği için, Afrodit hemen hemen her zaman çıplak olarak gösterilir.

Gövdesinin aklığı sanki çevreye bir nur halesi saliyordu. Bütün Tanrılar hayret ve hayranlıkla ayağa sıçradılar. Her Tanrı, onunla evlenmek istedi.

Fakat Hefaistos'un devler savaşında yaptığı yardıma armağan diye, Zeus onu bu Ateş Tanrısına eş olarak verdi.

Afrodit köpükten değil, fakat asıl hülya ve rüyadan yapıldığı için, çoktandır mavilerde eriyip mavi bir

anı oldu; ve işte bundan dolayıdır ki, Arşipel'de bile görünmez oldu. Fakat hüküm vermekte acele etmemeli. Bu sonbahar mevsiminde, güneş batıda artık sürgit dönmeyecek olan günün pembe elvedasıyla **cızz!** diye sönüp giderken, yine batıda ilk parlayan bir yıldız görülür. İşte o Afrodit, Türkçe adıyla, **Akşam Yıldızıdır**. Sanki gökte parlayan ve insan elini uzatırsa tutacakmış kadar yakın olan bir gülüştür o. İlkbahar yine dolanıp gelecektir ve o zaman Afrodit Türkçe adını değiştirerek sabah ya da şafak yıldızı olacak ve gülerek, yeryüzünde güzelliğini sevginin ve sevincin yitip gitmediğini insanlara muştulayacaktır. Zaten o kadar parlaktır ki, geceleyin ay gibi gölge salan biricik yıldızdır.

Heykeltraşlıkta Afrodit'in, birçok heykelleri vardır. Bugün bile Milo Afrodit'i kadının ideal güzelliğini simgelediği hakkında hemen hemen genel bir kanı vardır. Fakat ilkçağ tarihinde Milo Afrodit'inin adı bir kez bile geçmez; asıl, Knidos Afrodit'i beğenilirdi.

Sanatçı Praksiteles'in yapıtı olan bu heykel, bir Bizans imparatoru tarafından İstanbul'a götürüldü ve Lausus Sarayına kondu. Heykel sarayla birlikte yandı. Fakat o heykelin çeşitli müzelerde, vaktiyle yapılmış kopyaları vardır.

Onlardan ve Lucien gibi tarihçilerden, onun Milo Afrodit'inden çok daha ince bir kadın şekli olduğu biliniyor. Öyleki; bugün bir moda dükkânından bir çift iskarpın, bir gece tuvaleti ve bir şapka alınıp Knidos Afrodit'ine giydirilse, bu eşya, günümüzde güzelliği ve endamıyla tanınmış olağanüstü şık bir kadına yakıştığından daha da güzel yakışır.

Knidos şehrinin öreni, Güneybatı Anadolu'da, Datça Yarımadasının ucundadır. Praksiteles'in bu yapıtı, oradaki Akropol'da Afrodit Tapınağındaydı. Roma'dan ve dünyanın her tarafından o Afrodit'i ziyarete gidiyorlardı. Onu ziyaret edenler arasında Çiçero, Büyük Kayzer ve Büyük İskender de vardı. Hatta Kıbnis ve Sitare adaları gibi Knidos da Afrodit'e adanmış üç yerin biri oldu.

Muhakkak ki Praksiteles, eski tarihin en büyük heykeltıraşı idi. Aynı devrin en büyük ressamı da Anadolu, Kolofonlu Apelles idi.

Gerek Knidos Afrodit'inin, gerekse Apelles'in Afrodit'inin canlı modeli Aspasya'nın kentdeşi, Anadolu-lu Miletli "Frine" idi.

Frine bir insan öldürmüştü, cinayet suçu ile "**Ae-ropaj**"'ın, yani mahkemenin önüne getirildi. Onu mahkemede savunan Hiperid'in, "**Buna nasıl kıyar-sınız?**" diye, örtüsünü kaldırarak baştan aşağı çınlıçp-lak gösterdiği doğru değildir. Hiperid yalnız gerdanını ve memelerini örten giysiyi, yani peplosu yırtmıştı ve "**Afrodit'in güzel rahibesini öldürmeyin!**" diye yalvarmıştı. Öteki rahibeler ya da Kortezanlar, Kiklas denilen ve gövdenin en gizli ayrıntısını bile örtemeyen hemen hemen saydam bir giysi giyerlerken Frine, hat-ta başını bile örten geniş bir şala bürünürdü. Yakın dostları dışında kimse onun çıplak kol ve gerdanını görmemişti. Hatta kentin somaki ya da pembe damarlı mermerlerden yapılma genel yüzme havuzlarına bile gitmezdi. Fakat günün birinde olağandışı bir olay oldu. Klaisus Festivali sırasında idi. Plajda ülkenin her tarafından gelme 20 bin kişiden fazla bir kalabalık toplanmıştı. İşte o zaman Frine kıyı kumsalına ilerledi ve sırtındaki dış örtüsünü çıkarıp attı. Kuşağını çözdü, ince iç örtüsü rüzgârda uçtu, saçları tutan bağı kopar-dı. Saçları meltemde savruldu ve yavaş yavaş denize girdi. Kalabalığın arasında Praksiteles de vardı. O Praksiteles ki; canlı tanrıçadan Knidos Afrodit'ini yap-tı. O kalabalık içinde ressam Apelles de vardı. O, in-san biçimli en büyük yapıtı olan Afrodit Anadiyomen'i hayal etti. Yaptığı o tablo, tüm ilkçağ tarihinin diline destan oldu. Tuhaf bir âlem idi o ki; çıplak güzellikte ne gülünecek bir manzara görüyor, ne yılışıp sulanı-yor, ne hayvansal ve şehvetli bir arzu ve ne de yapma-cık bir utanç duyuyordu.

Afrodit'in birçok söylensel aşkı vardır. Fakat, yer darlığı dolayısıyla onları aktaramıyoruz. Şimdilik bura-

ya, Shakespeare'in "**Venüs** (Afrodit'in Latincesi) ile **Adonis**" şiirinin özetini alacağız.

Adonis, Afrodit'in, çocuk denecek kadar genç, toy ve pısrık bir sevgilisiydi. Afrodit, onu arzulanna alet etmek üzere ayartmaya çalışır. Çocuk isteksizlik gösterir. Gencin asıl merakı, av avlamaktır. Onu bir yaban domuzu öldürür. Kan damlalarını, Afrodit, al renkli Manisa lalelerine döndürür. Adonis, her ölen gibi toprak altına, yani alt dünyaya geçer. Alt dünyanın tanrıçası Persefone'ye kavuşmasını ferman eder. Her ilkbahar Afrodit alt dünyaya (Hades'e) giderek, sevgilisini yeryüzüne çıkarır. İlkbaharın başlangıcı, eskilerce kış "**Tesavi-i leyl ü nehar**"ında (gün-tün eşitliğinde), yani mart ayının sonlarına doğru (21 Mart) gerçekleşti ve Anadolu'da Hristiyanlığı kabul edenler, yine eskisi gibi o tarihte Adonis'in yeryüzüne doğuşunu kutlamakta inat ettikleri için Kilise, Hz. İsa'nın yeni baştan dirilmesi, yani Paskalya ve ondan birkaç gün önceki Yortulan, Adonis'in dirilmesi tarihine raslattı.

Bu durumda, dirilen İsa değil, Adonistir. Eski Sümerlerde Adonis'e Temmuz (yani Temmuz ayı) ve "**Derin Suların Evladı**" denirdi. Hıdırilyas da (Hıdrellez), Adonis'in yeniden dünyaya gelişinden başka bir şey değildir. Hıdırilyas günü İzmir Körfezinde ve Bahribaba kıyılarında, özellikle kadın ve kızlar, kayıklarla denize çıkarak, o yıl için gizli ya da açık, insancıl ve masum dileklerini, mektup biçimine dönüştürerek denize atarlar... O tarihte deniz, renk renk, çoğu beyaz kayıklarla cıvıldaşır. O mektuplar her ne kadar nitelik değiştirmiş bulunuyorlarsa da, aslında Adonis'e veya Sümerlerin "**Derin Suların Evladı**"na seslenir ve denizin derin sularına gönderilir. Fakat işin bu tarafı pozitif ve bilimsel mitolojiye aittir.

Biz gelelim şair Shakespeare'e. Shakespeare, İngilizce yazdığı için, kullandığı dilin özelliğine bağlı kalmıştır, biz özetlerken onun demek isteyip de diyemediğini söyleyerek gerçek bir çeviri yapacağız:

"Kızıl yüzlü tanyeri elveda deyip, göklere günlük yolculuğuna koyulunca, pembe Adonis de atına sıçra-

yıp ava çıktı. O avı sever fakat sevgiyi küçümserdi. İşte o andadır ki, Afrodit gitti ve diller dökerek onu kandırmaya uğraştı.

Ona: **"Ey benden üç kez daha güzel civan, bu füsunlu yamacın en tatlı çiçeğisin, kumrulardan ve güllerden daha ak ve pembesin. Gel de atını bir an durdurma lütfunu bana bağışla. Sana binlerce hoş sırlar açacağım ve gizlilikler bildireceğim, gel yılanların kaymadığı şu yüksek çimenlere uzan. Seni binlerce öpücüklerle boğacağım ve yine de dudaklarını tokluğun bezginliğiyle usandırmayacağım. Tam tersine, dudaklarını bolluklar içinde acıktıracağım. Biricik bir buse kadar on öpücükle ve 20 buse kadar bir uzun öpüşle seni öylesine mutlu edeceğim ki, gözlerinde upuzun bir yaz günü, yetmez bir kısalıkla pek geçici gelecek"** diye yalvardı. Ve eliyle gencin nemli avcunu tuttu; bütün aşk hırsıyla titreyerek o ılık tere "hayat suyu" dedi. İsteğin kendisine verdiği güç ve kuvvetle, genci atından aldı ve çimenlere götürdü. Adonis küçümsemeyle dudak büküp, utançla kızarken, Afrodit kızgın korlar gibi arzuya yanıyordu.

Afrodit, genci yavaşça iterek onu asıl kendisi isteklisi olduğu yatışla sırtüstü getirdi ve onun yatmasıyla birlikte yanına uzandı; ikisi de dirsek ve kalçalarına dayanıyorlardı. O zaman Afrodit gencin yanaklarını okşadı. Gencin sızlanmasını bir öpücükle kısa kesti ve sonra öpücüklerle kıyım kıyım kıyılan bir sesle; **"Eğer sızlanmaya kalkışırsan, dudaklarının aralanmasına izin vermeyeceğim"** dedi. Oğlanın utanç ateşiyle harlıyan el değmemiş yanaklarını göz yaşlarıyla ıslattı. Fakat sonra iç çekişlerinin rüzgârı ve altın saçlarıyla o körpe yanakları kurutmaya çalıştı.

Nasıl ki bağır bomboş aç bir kartal, kancalı gagasıyla avının tüylerini, etlerini ve kemiklerini avı tamamen yutup kursağı doluluktan şişinceye kadar didiklerse, Afrodit de genç oğlanın gözlerini, yanaklarını ve çenesini öyle öpüyor ve buseleri bitirdiği yerden yine

öpmeye başlıyordu. Genç çaballıyor ve hiç söz dinlemiyordu.

Tanrıçanın yüzüne ağır ağır soluyordu. Tanrıça o nemli soluğu cennet rüzgârı sayıyor ve yanaklarının, o rüzgârın serinliğiyle çiylenen bir çiçek bahçesi olmasını özlüyordu. Nasıl ki bir kuş, avcının ağlarına takılarak çabalarsa, Adonis de Tanrıçanın kolları ve kollarında öylesine mahpus, uğrasıp duruyordu. Bir yandan duyduğu saf utanç, öte yandan da kendisine yılan gibi dolanan kuvvet dolayısıyla hırçınlaşıyor, bu durum ise öfkeli bakışlarının güzelliğine daha başka bir güzellik katıyordu. Afrodit hâlâ yalvarıp yakarıyordu. Güzel yalvarışıyla birlikte, gencin güzel kulağına bir masal fısıldıyordu.

Genç nasıl görünürse görünsün, Afrodit onu artan bir sevgiyle sevmekten kendini alıkoyamıyordu, kendisiyle barışmadıkça elini onun yumuşak bağrından ayırmayacağına yemin ediyordu.

Hasretle, yanaklarını sırlıslık eden gözyaşlarının acısını bir öpüşle çıkarması için yalvarıp duruyordu.

Bu söz veriş üzerine, Adonis, çekine çekine bir buse vermeye razı oldu. Ne var ki Afrodit dudaklarını uzatınca Adonis yüzünü başka tarafa çevirdi. Tanrıça **"Ey taş yürekli oğlan! Neden böyle çekiniyorsun? Benim senden istediğim bir tek busedir. Ölüm meydanında hep başarılı olan Mars (Ares) benim kulum ve kölem olmuştu ve sen benden istemeden benim sana can ve gönülünden sunduğuma sahip olmak için bir aşifte kız gibi dans edip yalvardı. Sen Savaş Tanrısını yeneni yenmekle övünme. Başını eğip niye yere bakıyorsun? Başını kaldır gözlerime bak, orada kendi güzelliğinin aynalandığını göreceksin. İşte şimdi göz göze geldik, neden dudak dudağa gelmeyelim? Utanıyor musun? Öyleyse gözlerini kapa, o zaman gün gece olur, gece ki onun kuytu gizliliğinde birbirine gönül verenler sevişirler. Yüzün kırışık ve asık, özüm**

kuru olsa benden tiksинmekte haklı olurdun. Fakat ilkbahar gibi genç ve güzelim, derin gözlerim parlak ve şanlı dönüşlerinde atiktir.

Boyum posum süzgün ve yumuşak, ilikle-
rim ateştir. Duru elimi avcuna alsan orada şeker gibi erir. Bu kıyı kumlarında kalkıp oynasam karbeyaz ayaklarım kumlarda iz bırakmaz. Çünkü sevgi ateşten bir ruhtur. Bak şu üzerine uzandığım menekşelere, üzerlerinde bir şey yokmuş gibi dimdik rüzgârda salınıyorlar. İki ak güvercin, arabamı gökler boyunca çeker. Sevgi bu kadar hafif iken sana neden bu kadar ağır geliyor? Yanarcalar yanmak için yapılır. Bitkiler çiçekleri ve tohumları için yaratılır. Tohumdan tohum, güzellikten güzellik gelişir. Salt kendi için gelişen şey, gelişmeyi kötüye kullanıyor demektir. Aslın gereği üretmek zorundasın ki, sen ölünce, seninkiler yaşasın ve sen böylece ölüme karşın devam edesin" diyordu.

Adonis; "Yeter artık! Sevgiden söz etmeye-
lim" dedi. Afrodite, "Hey cansız suret, güzel boyanmış güzel put! Yalnız gözlere safa veren mükemmel heykel. Sen insan değilsin. Çünkü insan öz isteğiyle güzelliği öper" dedi ve o anda içinden kaynayan ateş, sözünü kesti. Gözleri alev alev sanki kıvılcım saçıyor, yanakları harlıyordu. Onu yine kollarıyla sardı, fakat oğlan bağlı kalmak istemiyordu. Tanrıça, "Koynum seni güneşten korur. İşte endamımda yumuşak çimenler bulursun. Orada bir gazal kuzusu gibi dolaş. Bende cana can katan ovalar, pürüzsüz eğik tepeler, kuytu vadiler vardır. Gel dudaklarımda beslen ve oraları kuru bulursan daha aşağılarda pınarlı otlaklara in" diye yalvardı. Adonis küçümsemeyle gülümseyince yanaklarında sevginin tatlı kuytuları çukurluklar peydalandı. Zavallı Sevgi Tanrıçası kendisine küçümsemeyle gülümseyen çukurcukları seviyordu. Afrodite ona; "Körpe dudakların daha ermemiş ol-

duğunu gösterir. Fakat yine de çiğ çiğ tadılabilirsin. Korkma burada bizi görecektir kimse yok. Sana sunulan tatlı fırsatı kaçıрма" dedi. Ne var ki Adonis, o dolanan kollardan kurtulunca atına doğru koştu.

Fakat oradaki çalıların ardından genç ve gururlu bir kısrak göründü ve Adonis'in külhanına uzun uzun bakıp kişnedi. Kudretli at ağaca bağlı yulannı kopartıp dosdoğru kısrakın yanına vardı. Şahane sıçradı, tekme, çifte attı ve eyer kuşağını patlatıp yerlere savurdu. Sonra, yeryüzünün kof bağrını, göklerin gürültüsü gibi gürleterek dörtlale koştu. Ağzındaki demir gemi çiğneyip tükürdü. Ardına kadar açık burun delikleri, rüzgârları içip buhar gibi kızgın dışarıya fırlattı. Sonra birdenbire durdu ve tıkr tıkr tınsa kalkarken ateş gözlerini kısraka döndürdü; bakışıyla yüksek özlemini ve büyük cesaretini, ona sanki **"İşte böylece kudretimi sana gösterdim ve böylece şen ve güzel kısrakım! Bakışlarımı kendime çektim"** diyormuş gibi bildirdi. Adonis'in arkasından **"Dur! Kaçma!"** diye bağırışına kulak asmadı.

Küheylan, fal taşları gibi açılan gözlerle Adonis'e baktı, sonra başıboş, alabildiğine seyirtti. Rüzgâr yelelerinin tellerinde vızıldıyordu, yeleleri âdeta tüylü kanatlarla döndü.

Sevdiği kısraka bakıp kişnedi. Öteki, kendinden emin dişiler gibi gururlu küheylanın aşkını ve gönül verici kucaklamayı nallarıyla tepti. Küheylanın cömert kuyruğu düşerek terli ardını gölgeledi, hüznünlendi, sinirlendi, öfkelenerek üzerine konan sinekleri hırçın hırçın ısırıldı. Sevgili kısrak küheylanın ne sıkıntılar çektiğini görerek ona acıdı ve ona lütfetti, öfkesini giderek onu hoş etti. Bu arada Adonis, bir gölgeye yıkılıp, aksi atına kızgın kızgın söyleniyordu.

Afrodite yavaşça yanına kayıp geldi. Şimdi beti benzi atıyor, kireç gibi ağarıyor, yanakları gökten şimşek gibi ateşle çakıyordu.

Bakışları derin bir yalvarışla Adonis'e uzandı. Onun elini avcuna aldı. Sanki apak bir zambak, kar ile

dolanmıştı. Bembeyaz bir dost, bembeyaz bir düşmanı sanıyordu.

Şiirin ötesinde Adonis kızarak Afrodite el kaldı-
nr.

Yukarıdan beri verdiğimiz kısım, şiirin dörtte biridir. Fakat bu örnek parça, Shakespeare'in konuyu nasıl ele aldığını gösterir.

Onun için yazıya burada son veriyoruz

Demokrat İzmir, 21.02.1954

DENİZİN ALTINDAKİ KAYIK DEMİRLERİ

Yeni maskelerle deniz altına dalanlar üç çeşittir. Bir bölümü balık avlarlar, bazıları deniz altını seyredeler (bunlara deniz altı turistleri deniliyor), bir bölümü de deniz altında eski yapıtlar ve antikalar bulmak için dalyorlar. Bu üç türün hepsi için dalanlar da vardır. Örneğin; insan yeryüzünde bir minarenin en yüksek yerinden kendini tepetaklak atamaz a.. Ya da bir minareden ötekine bir ramazan mahyası tutarak yatay biçimde uçamaz. Yolda dururken aklına esince minarenin tepesine fırlayamaz. Fakat denize dalan bir dalgıç bunların tümünü yapabilir.

Biz bu dalgıçlar arasından hazineleri, antik yapıtları arayanları ele alalım. Anadolu kıyıları dünyanın ilk denizcilerini varetmişti. Bir denizciye her şeyden çok bir kayık demiri gerekir. Oysa Anadolu'da demir, hatta tunç döneminden önce kayık ve gemiler vardı. Bunlar kayık demirini madenden yapamadıklarından demir yerine sıradan taş kullanırlardı. Bu taşlar bulunsa bile hiçbir değer taşımazlar. Çünkü herhangi bir kaya parçasından farksızdırlar. Ne var ki; tunç döneminde üçgen biçimli taşlar kullanıldı. Bunlar bir piramit biçimindeydi. Piramitin sivri ucu yakınında bir delik bulunurdu. O deliğe ip bağlanırdı. Taştan yapılma bu kayık demirlerinden Homeros İlyada'da söz eder ve bunlara **triptos litos**, yani delik taşlar adını verir. Bütün kayık demirlerinin sonu, denizde kalmaktır. Kıyılarımızda dalanlar bunların bir tanesini ele geçirirse, çok değerli bir şey bulduğunu düşünür. Bunlar en azından 3-4 bin yıllık kayık demirleridir. Bunların bazılarına geminin ya da gemi sahibinin adı oyulmuştur.

"Herhangi bir taşı bugün ele almak ve ona bu es-

ki demir taşlarının biçimini vermek işten değildir" denecek. Fakat yağma yok! O taşlar deniz yaratıklarının binlerce yılda yaptıkları tuhaf tuhaf çıkıntı ve tünelleriyle büsbütün örtülmüştür. Hatta onları arayanlar genellikle yanlarına bir çekiç alıyor ve bir demir-taş olduğundan kuşkulandıkları cisme rastlayınca, onun bir yanını örten kışriyeyi (kabuğu) yontup atıyorlar. Anadolu kıyıları bu taşlarla doludur. Ancak bu taşlar ya deniz kışriyesince ya da kumlarla örtülmüştür.

Bu demir taşları, denizin akıntılı (yani kumun durmasına engel olan yerlerde) ve özellikle limanlık görevi görmüş koy, bük ve körfez diplerinde aranmalıdır.

Avrupa'daki birçok müzede klasik ve daha önceki dönemlerden kalma demir-taş örnekleri olduğu halde, dalgaları bile klasik olan Anadolu kıyılarında hâlâ bir tane bile bulunmamış olması gariptir. Londra'da, British Museum'da Anadolu kıyılarında bulunmuş üç demir-taş vardır. Bunlardan birinde **Zeus Upatus** (Ulu Zeus), birinde kurtarıcı anlamına gelen **Sotira**, birinde de **Zeus Sotir** yazılıdır. Sotir kurtarıcı demektir.

Taş kayık demirlerinden sonra, çok ağır olduğundan kurşun demirler yapıldı. Bunların da biçimleri aynen taş-demirlerinin biçimleri gibiydi. Bunların üstünde yazılardan başka, insan yüzü kabartmaları da vardı. Burada bu kurşun demirlerinin birinin resmi verilmiştir. Bu kurşun demirler büyük gemilerde kullanılırdı. Bunlar genellikle iki, üç yüz kilogram ağırlığında olurlardı.

Günümüzde bilinen kayık demiri, kollu demir, bir Trakyalı İskit tarafından icat edildi. Bu adamın adı ANAKARSİS idi ve İ.Ö. 7.-8. yüzyılda yaşamıştı. Herodotos'a göre bu yarı söylencesel ozan, geleneklerini öğrenmek için Anadolu İyonya'sında ve Anadolu'nun başka yörelerinde çok taban tepmiştir. İskitya'ya dönüp de gezilerinde öğrendiği güzel âdetleri uygulamaya kalkışınca, İskit krahı tarafından derhal idam ettirilmiş.

Latin ozan Lusian, **Anakarsis** ile **Solon** arasında bir görüşme düşler. Anakarsis'in bulduğu birçok aletler arasında testici çarkı ve kollu kayık demiri de sayılır. Demek ki demirden kollu kayık demiri İ.Ö.7.

yüzyılda kullanılmaya başlandı. Ege kıyılarımızda 2 bin, 2 bin 600 yıl önce deniz dibinde kalmış bir kayık demirini (ne kadar kalın olursa olsun) bulmanın olasılığı yoktur. Akdeniz'de büyük teknelere çivilenen parmak kalınlığında çivi ve enserler bir yıl içinde paslanıp bütünüyle toz olurlar. Tunç ve bakır antik dönemlerde çok pahalı madenler olduklarından, tunç, bakır demir de bulunmaz.

Gelelim toprak kaplara. Antik dönemde çanak, çömlek insanın en çok gereksinim duyduğu şeylerden di. İnsan **Diogenes** gibi avcuyla su içebilir ama ertesi gün içeceği suyu bir gün avcunda tutamaz ki. Onun için taş döneminde bile, yani testici çarkı ve toprak kapları ateşte pişirmek bulunmadan önce bile, toprak çanak çömlek yapıyor ve güneşte pişiriliyordu. Daha sonraları Anadolu, başka yerlere toprak çanak çömlek satmıştı.

Dışarıya satılan toprak eşyalar arasında insan boyunu aşan küpler bile vardı. Klasik dönemde yapılan testilerin yani amforaların çeşitleri sınıflanmaya çalışılmıştır. Bunlar boy ve biçim bakımından iki bini geçmedi.

Balık avlarken iki karış boyunda, yumurta biçimli bir testi buldum. Boynu dar ve uzundu. Sapı yoktu. Dibi toparlaktı. Yere koyunca testi dimdik durdu. Eğilip bırakılınca yine dikine geliyordu. Yani o şarap testisi bir hacıyatmaz biçimindeydi. Onun devrilip kınlanması korkusu yoktu. Çok güzel bir düşüncedir diye, bu biçimde likör şişesi yapsınlar diye onu Tekel'e gönderdim. Yapılmadığına göre, beğenilmedi demek.

Büyük küplerin, örneğin insan boyunu geçenlerin nasıl yapıldığını belki merak edebilirsiniz. Elbette bir testici içeride, bir testici dışanda olarak yapamazlardı. Büyük küplerin çoğunun içinde dışa doğru kıvrılan halkalar görülür. Bunlar testi çevrilirken kullanılan halatların izleridir. Büyük bir paçavra kümesinin çevresine bir halat sarılırdı. Bu halatlı küme küpün iç yüzeyini oluştururdu. Halat çamurla sıvandıktan sonra dış yüzeyi çarkta çevrilir. Sonra içinde kalan paçavra-

lar ve halat ucundan tutularak dışarı çıkartılırdı. Bu küplerin ilk önce belinden alt yanı, sonra da üst yanının yapılarak yapıştındığı görüşünü savunanlar vardır.

Ancak bizim denizlerde asıl çok bulunanlar küpler değil, amforalar, kiliksler, oınokeler ve hidrayalardır. Bunların arasında en çok amforalar bulunur. Amforalara her boy ve biçimde rastlanır. En çok bulunanlar, dipleri yere saplamak için sivri olanlardır.

Başka yerlerde, örneğin Fransa ve İtalya kıyılarında, denizde bulunan testiler ya kazara denize düşmüş ya kırıldığından denize atılmış ya da testileri taşıyan geminin batarak yükü denizde kalmış olanlardır.

Geminin batmasıyla denizde kalan testiler bir yığın oluştururlar. Örneğin Fransa'nın Antip ve Marsilya açıklarında rastlanan testiler hep bu türdendir.

Anadolu Ege'sinin dibinde bulunan testiler ise hiç yığın oluşturmazlar. Denizin dibine sanki özellikle serpilmişlerdir. Sünger avcıları bunlardan o kadar çok bulmuşlardır ki bugün Marmaris ve Bodrum halkı birçok günlük gereksinimi için bu 1500-2000 yıllık testileri kullanmaktadır. Bu evlere oranla arkeoloji müzeleri, eski testi açısından solda sıfır kalırlar. Yüzlerce yıldan beri bu testiler denizden çıkartılmakta olduğu halde hâlâ ardı arkası gelmemektedir. Bu testilerin hepsi de biçim bakımından güzeldir ve o biçimleriyle eski dünyanın halini ve havasını vermektedirler. Deniz kısıriyeleriyle örtülü olan bu testilere bir de sünger yapıştırdı mı, bir köşeyi süsleyecek güzel bir yapıt elde edilmiş olur.

Süngerciler genellikle testileri çıkarır, fakat kapaklarını aramazlar. Testilerin yanında kapaklarının bulunması doğaldır. Bunların üstünde kesinlikle bir resim ve bir süsleme bulunur. Testilerin deniz dibinde böyle serpili olmasının nedeni; Anadolu'dan sömürgelerine gidecek gemilerin denize açılırken, uygun hava ve rüzgârlar vermesi için deniz tanrısı **Poseidon**'a şaraplarla ve zeytinyağlarıyla dolu amforalar atmış olmalarındandır.

Demokrat İzmir, 02.01.1955

KROİSOS VE SOLON

Kroisos ve Solon öyküsünü belki bilirsiniz. Unutan ya da bilmeyenler için yineleyeceğiz. Kroisos son Lidya kralıydı. Lidya'nın başkenti günümüzün Salihli kentinin birkaç kilometre uzağındaki **Sart** (Sardes) kentiydi. Paktolos çayı denilen günümüzün Sart çayında altın vardı. (Lidya krallarından **Midas**'ın tanrılardan her tuttuğunun altın olmasını istediği ve bu dileği kabul edilince, yemek için her eline aldığı lokmanın altına dönüştüğü, Midas açlıktan ölmek üzereyken tanrılarca kendisine verilen bu ayrıcalığı geri almaları için yalvardığı, tanrıların da gidip Paktolos suyunda yıkanmasını öğütledikleri, Midas o suda yıkanınca, altınlar üzerinden toz halinde akmasıyla Sart çayının altınlandığı söylencesi; o çayda altın bulunmasından doğmuştur. Bu kıssanın hissesinde ise insanın tüm sevgisini ve gönlünü paraya verince, insanın yaşamda bir şeye gönül verecek, başka bir şeyi sevecek, gönül ve sevgisinin kalmayacağını, bununsa diriyken ölmek gibi bir şey olacağı anlatılmaktadır.)

Lidya'nın varıllığı, belki de zamanında dünyanın en büyük ticaret merkezi olması nedeniyle. Dünyada ilk para İsa'dan 800 yıl önce Lidya'da Sardis kentinde basıldı. Anlattıklarımızdan da Sart'ın ve son kralı **Kroisos**'un ne denli varlıklı olduğu anlaşılır. Onu yakınoğuda **Karun** diye anıyorlardı. Bugün bile buralarda gömü arayanlar vardır. Hatta Amavut Vehbi adında birisinin gömüyü bulduğu söylenmektedir. Kroisos'un bir definesinin olup olmadığını tarih yazmaz.

Kroisos ve Solon öyküsünü Herodotos Yunanistan'a vardığında böyle duymuş ve duyduğu gibi de an-

latmıştır. Bu öyküde de Herodotos: "Doğru mu, yalan mı bilmem, ben duyduğumu anlatıyorum" der.

Solon Anadolu'ya geziye çıkar. Kroisos onu sarayında konuk eder. Saraydaki değerine paha biçilmez hazinesini gösterir. Ondan sonra Kroisos "Ey yabancı Atinalı... sizin akıllı, düşünceli bir adam olduğunuzu ve bilgi edinmek için ülke ülke gezdiğinizizi duydum. Şimdi sorarım, dünyada gördüğünüz insanlar arasında en mutlu insan kimdir?" diye sorar. Bu soruyu sorarken varlığı nedeniyle Solon'un kendisini söyleyeceğine inanıyordu. Solon da: "Ey kral!. en mutlu insan Atinalı Tellos'tur. Çünkü onun çocukları oldu. Onları büyüttü, torunları oldu. Onları da gördü. Ancak Atinalılarla komşuları arasındaki bir savaşta, savaş alanında şerefle öldü. Atinalılar ona büyük bir mezar yaptılar" diye yanıtlar. Kroisos bu sözlerle şaşar ve Solon'a: "Ondan sonra en mutlu kim ola?" diye sorar. Solon: "Argos kentinden Kleois ile Biton adlı iki güçlü kuvvetli delikanlı vardı. Bunlar Olimpiyat oyunlarına gitmek isterler. Yaşlı anaları da kendileriyle birlikte oyunları seyretmeyi diler. Öküz arabasını hazırlarlar. Ancak nedense öküzler tarladan zamanında gelmezler. Bunun üstüne iki delikanlı, arabaya kendilerini öküz yerine koşarak, analarını oyun yerine götürürler. Halk onları görünce çok hayırlı çocuklar diye över. Oyunların ertesi günü delikanlılar tapınağa kurban verirler. Uykuya dalarlar. Ancak bir daha uyanmazlar" diye yanıtlar.

Bu kez Kroisos: "Ancak benim mutluluğum o denli düşkün ve değersiz midir ki ona sıradan insanlarınkine denk bir değer vermiyorsunuz?" der. İşte o zaman Solon; bir yılın günlerinin sayısı üzerine birçok ukalâ dümbelekliği ve hesaplar yaptıktan sonra, insanın yaşamında asıl son günün göz önünde tutulması ve o son gün mutlu sayılabileceğini, ondan önceki günlerin sayısı ne denli çok olursa olsun o son güne göre hiçbir değerlerinin olmadığını söyler ve sözlerini: "Ey Kroisos.. Bir insan yaşamının sonuna değin dört başı mamur yaşayabilir. Böyle bir insana talihli denir. Eğer o insanın yaşamının sonu hoş olursa, o insan

mutlu sayılabilir" diye bitirir. Sözde bu yanıtlara Kroisos kızar ve yaşanan zamandaki varlığı hiçe saydığından onu budala sayarak saraydan kovar.

Herodotos'un yazdığı özet olarak budur. Daha sonra İran Kralı Kyros savaşta Kroisos'u yener. Sardis kentini alır. Kroisos'u tutsak alarak yakılmaya mahkûm eder. Kroisos yakılacak olduğu kütüklerin tepesine çıkarıldığında: "**Solon!. Solon!..**" diye bağırır. Kyros, Kroisos'a neden böyle bağırıldığını sorar. Kroisos da hikâyeyi anlatır. Bunun üstüne Kyros, kendi sonunun da böyle olması olasılığını göz önüne alarak, Kroisos'un yakılmasını önler ve onu saygı göstererek hayatının sonuna değin yanında bulundurur.

Bu öykü 5. yüzyıla doğru Atinalıların Anadolu İyonlarını ve Lidyalıları çok küçümsediklerini gösterir. Yunanistan'a kültürel bilinçlerini vermiş olan Anadolu İyonlarını küçültmek eğilimi daha sonraları, Yunanistan'dan tüm batı dünyasına yayılmıştır. Oysa, anlatılan söylencenin doğru olması olasılığı hiç yoktur.

Özellikle Solon İ.Ö. 640 yılında doğuyor ve İ.Ö. 558 yılında ölüyor. (Dikkat!. Yılların sayısı İsa'dan önce eksiltilerek hesaplanır.) Kroisos 560'da doğuyor, 546'da 26 yaşında ölüyor. Yani Solon öldüğünde Kroisos sekiz yaşındaydı. Oysa yazılan konuşma 92 yaşında bir yaşlıyla, sekiz yaşında bir çocuk arasında yapılacak konuşmalardan değildir. Yukanda verilen doğum ve ölüm tarihleri doğrudur.

Solon Anadolu'ya gidip gelen çok varlıklı bir tairci. Varlıklı bir tüccarın Kroisos'un hazinesini hiçe saymasının olanağı yoktur. Kendisi yaşamının sonuna doğru, Atina'nın başbuğu sayılmasına neden, Anadolu İyonya'sında okuma yazma öğrenmiş olmasıdır. Bundan dolayı Anadolu'ya gelip de bir Anadoluluya öğüt verecek durumda değildir. Solon'un döneminde **Lesbos**'da (Midilli) kadın ozan **Sappho** Eolien lehçesinde yapıtlar veriyordu. Solon'dan 300 yıl önce Homeros Anadolu'da yapıtlar vermiştir.

Solon'dan çok önce Anadolu'da yetişmiş ozanlar vardır. Bunlardan bazıları; Alkameneos, Arkhelaos,

Minnemos, Alseos ve lirik şiirin babası Anakroen'dir. Anadolulu düşünürler ise Miletoslu Thales, Anaksimandros, Anaksimenes ve coğrafya babası (ilk dünya haritasını çizen) Hekataios'tur.

Solon, İyonya'da öğrendiği yazıyla İyonya lehçesinde birkaç eften püften dize karalamıştır. Homeros'un yapıtları Atina'da çok sonraları Lisistratos döneminde okunmuştur. Solon Atina'da işlerin başına geçince, yaşamı çok sürmeyen birkaç reform yapmıştır. Para Lidya'da icat edildikten sonra Anadolu'da İyonya'da basılmaya başlanmıştır. Bu gelenek, adadan adaya sıçraya sıçraya **Egina** adasına geldi. Solon döneminde Atina'da para hâlâ basılmamıştı. Orada **Egina** parası kullanılıyordu. Solon tarihte ilk kez **Drahmi** bastırdı.

Şimdi Kroisos'a gelelim:

Kroisos Lidya'nın Herakles (yani Herkül ailesinden) soyunun son kralıydı. Herkül, İsa'dan binlerce yıl önce, ta uzak Mezopotamya'dan gelen ve Anadolu'ya doğru geldikçe ad değiştiren çok eski bir tanrıdır. Bu tanrı geldiği ya da tapıldığı yere göre birçok hünerler yapar. Öyleki Yunanistan'a geçtiğinde başlıca hünerleri 12 olmasına karşın (çünkü 12 kutsal bir sayıdır), bu 12'nin dışında bırakılan hünerleri sayısızdı. Ancak Herkül (galiba hergele sözcüğü bu tanrının adından geliyor) her nereye varırsa iki temel özelliği değişmez. Aslan öldürücü ya da aslan bir tanrıdır. Sonu yanmaktır. Çünkü çok eskilere göre ateş insanın bedenini, yani ölümlü yanını ölümsüz yanından ayırır. Ölümlü yanı yanar, ölümsüz yanı kalır.

İşte bu nedenlerden dolayıdır ki, büyük Asur İmparatoru (ki kendisini bir Herkül ve bir Sardan sayıyordu) kendisini sarayında tüm ailesi ve yüzlerce dilber odalıklarıyla birlikte yaktı. Asurluların imparatoru Sarakuş da kendini Ninova'da yaktı.

Asurluların söylencesel imparatoriçesi Semiramis, Dido ve tarihsel dönemlerde Hamilkar kendilerini yaktılar.

Bu kitapta çok eski bir Yunan vazosundan kopya

ettiğimiz bir resmi veriyoruz. Bu resimde Kroisos'u kendisini yakacak olan odun yığının üstünde görüyoruz. Kroisos bir **Heraklidoğulları** olduğundan (belki kendisinden önceki Hamilkar ondan sonradır) birçok büyük hükümdar gibi yakılmaya çalışılmıştır. Belki de çalışılmamıştır.

Şimdi ozan Bakilid'in birkaç dizesine geelim. (Bakilid İ.Ö. 5. yüzyılda yaşamış Adalar Denizi'nin Sestos Adasında doğmuş bir ozandır.) Artık Sades kenti düşman tarafından sarılmıştır. Kentin yakılıp yağmalanmaktan, kralın da tutsaklıktan kurtulamayacağı anlaşılmıştır. Sözü Bakilid'e bırakıyoruz:

"Tutsaklık ve köleliğe dayanamayacağını anlayan Kroisos, sarayın önündeki büyük avluda, yüksek bir kütük istifinin hazırlanması buyruğunu verdi. Kendisi ve ağlamakta olan karısı ve kızlarıyla istifin üstüne çıktı.

Çıralı odunlara ateş vermelerini terlikli kölelere işaretle bildirdi. Kızlar çığlıklar saldılar.. Ve kollarını uzatarak analanna sarıldılar. Ancak güçlü alev dilleri kütükleri yalamaya koyulunca, göklerin gürleyen tanrısı Zeus onların üstüne kapkara bir bulut getirdi ve altın yağmurunu da yağdırarak kızıl ateşleri söndürdü. İşte o an gümüş kılıcın sahibi Apollon göklerden inip kral ve ailesini alarak kurtardı. Ve Hiperborea ülkesine taşıdı. Çünkü Kroisos Apollon'un Delfoi Tapınağındaki Pitho'ya bir aslan armağan etmişti" diyor.

Kroisos altın aslanı, Boğazköy'deki Hitit başkenti Hattuşaş kentini zaptettiğinde ele geçirmişti. Onu Delfoi'ye gönderdi. (Kroisos'dan çok önce Lidya Kralı Giges, Lidya krallık simgesi olan Labris'i, yani iki yüzlü baltayı, Karia'da "Milas'ın yanında" Zeus Tapınağına armağan etti. Orası **Zeus Labrandeos** adını aldı. Orada halen kazılar yapılmaktadır.)

İran Kralı Kyros'ca Kroisos'un yakılmaya çalışılması bütünüyle uydurmadır. Persler ateşi kutsal sayarlardı. Ölüm ise pisliğin en pis şeyi sayılırdı. Bir insanı ateşte yakmak, işlenecek günahların en büyüğü sayılırdı. Eğer kutsal ateşin yanmakta olduğu yerde bir kö-

pek ölürse, kutsal ateş o yerden dokuz gün dokuz gece uzaklaştırılırdı. Bir ölünün yakılması **Şeytan Ehri-man**'ın buluşu sanılırdı. Yemek pişirmek için bile, dünyanın düzeni alınırdı. Ateşe tezek ya da gübre atan bir insan ölüme mahkûm olurdu. Bu koşullar altında bir İran kralının bir insanı yakması olanaksızdır.

Resimdeki Kroisos'a bakılırsa, orada kralın zorla yakılmakta değil ancak bir ölüm töreni yapmakta olduğu görülür. Tahtın üstüne oturmuştur. Durumu da onurludur.

Demokrat İzmir, 23.01.1955

UYGAR DÜNYAYI UĞRAŞTIRAN YENİ KAZI VE BULUŞLAR

Efes ve dolaylarında yapılan kazılar, bize koca bir uygarlığın değer biçilmez yapıtlarını tanıtmıştır.

Bu gazetenin 18 Şubat Pazar sayısında Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünden İzmir Belediye Başkanlığına gelen bilgiye ve oradan da gazeteye verilen habere göre yukarı Menderes Irmağının sağ kıyısında Beycesultan Köyünde İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından geçen yaz yapılan kazılarda önemli saraylar bulunduğu bildirilmekteydi. Bu kazılar geçen yaz değil, geçen ilkbaharda yapıldı. Kazılarda ortaya çıkan biri büyük, ikincisi küçük saraylardan büyüğünün bir eşine daha ancak **Girit'te Knossos'ta** rastgelelinir. Bulunan büyük saray İ.Ö. 1600, hatta görünüşe bakılarak daha erken bir tarihe aittir. Gazeteye yansıyan haber ağızdan ağıza geçerken enikonu budanmış ve açıklığını hemen hemen tamamen kaybetmiştir.

Bu saray yedi sekiz ay önce bulunduğu tüm dünya basınında kıyametler kopmuş, bu buluşların ışığında insanoğlunun eski çağ tarihinde büyük değişiklikler yapılacağı ve o çağ tarihinde bugüne dek karanlık kalmış olan birçok konunun aydınlanacağı dünyanın dört bucağına tellenmiş ve kazıların telefotosu gönderilmişti.

Bunlar olup biterken ve tüm dünya ülkemizdeki buluşlardan bilgi alırken, sadece Türkiye, kendi içinde yapılan bu çok önemli buluşlardan habersiz ve onlara ilgisiz kalmıştı. Oysa bu buluşun yalnız insan bilgisiyle değil, aynı zamanda geliştirmeye çalıştığımız turizmle de büyük ilgisi vardı. Şu da unutulmamalı ki bu buluş-

lar bizi, yalnız insan olmamız bakımından değil, aynı zamanda o eski çağda Anadolu'da yerleşmiş olan ve kanları damarımızdan akan o insanların yurttaşlarımız olması bakımından da ilgilendirir.

Asıl büyük sarayın bulunduğu höyük, Denizli ilinin Çivril ilçesinden 4-5 km. uzaklıktadır. Bu kazıların giderinin büyük bölümünü Londra'daki ünlü TIMES gazetesi ödediğinden (Bizim gazetelerin hiçbirisinin aklına böyle bir şey yapmak gelmez) kazılarda yapılan buluşlar hakkındaki bilgileri ilk önce yazıp basma hakkı bu gazeteye ait oluyordu. Nitekim kazılarda bulunanlar hakkında TIMES gazetesi 8 Mayıs, 28 Mayıs, 6 Temmuz ve 29 Temmuz tarihli sayılarında sütunlarca bilgi verdi.

Times gazetesine verilen bilgi aynı anda Anadolu Ajansı'na iletiliyordu. Anadolu Ajansı bilgileri gazetelere olduğu gibi mi, yoksa kısaltarak mı verdi? Gazeteler de kısaltılmış metni daha da kısaltarak kuşa mı benzettiler, yoksa hiç basmadılar mı? Orası belli değil...

Bu buluşların önemini anlamak için kısaca Girit'in Minoen uygarlığından söz edelim. Yunanistan'da ve ondan önce Anadolu'nun İyonya'sında eski Hellen dilleri kullanılmazdan ya da gelişmezden çok önce Ege Denizi dolaylarında büyük bir uygarlık vardı. Bu uygarlığın merkezinin **Girit** olduğu anlaşıldı. Giritlilerin hangi ırktan oldukları ve adaya nereden geldikleri belli değildi. Kesin olarak onların **İndoavrupasal** ya da **Sami** olmadıkları biliniyordu. Kentlerinin hiç duvarı yoktu. Çünkü denizlerde o denli güçlüydüler ki; kentlerinin duvarlarla karadan savunulmasına gerek görmüyorlardı.

İsa'dan 3500 yıl önce dünyanın en büyük denizcileriydiler. Tunç ve toprak işlerinde eşsizdiler. Bir de duvar resimlerinde sanatçı insanlardı. Bu uygarlık binlerce yıl yaşadıktan sonra birdenbire nasıl yıkıldı hâlâ bilinmemektedir. Eski Yunan Uygarlığı yani Miken, Trins ve Teb kentlerinde oluşan Mikenyen Uygarlığı, Girit Uygarlığının Mora Yanırmadasına ilişkin ufak te-

fek ayrımlarla Girit'in Minoen kültürünün aynısıdır. İsa'dan 1400 yıl önce Girit Uygarlığı sona erdi. Halkın çoğu güneybatı Anadolu'ya, bir bölümü Mora Yarımadasına, çok az bir bölümü de Suriye ve Mısır'a göç etti.

İsa'dan 2000 yıl önce Anadolu'da bir Hitit İmparatorluğu ve doğuda **Gavur Kalesi** ve Sart'tan geçerek İzmir'de ve Efes'te denize ulaşan büyük bir imparatorluk yolu vardı. (Bu yolu Hititler İzmir'de ve Efes'te deniz banyosu yapmak için yapmadılar a... Yunanistan'la ilgileri vardı.)

İranlı Kiros ve Dara orduları bu yol üzerinden batıya doğru yürüdükleri zaman bu yol, çoktan harap olmuştu.

Bu Hitit İmparatorluğunun siyasal ufukları Balkanlar, Kafkasya, Kabil, Suriye ve Mısır'dı. Ancak Anadolu'nun her yanı doğrudan doğruya Hitit başkentine bağlı değildi. Bazı yerlerin özel bağımsızlığı vardı. İmparatorluk daha çok emperyal bir konfederasyondur.

Örneğin bugünkü Trabzon çevresinde **Kissuvanda** ülkesi vardı. Güney Anadolu'da da, Likya'dan başlayarak Kilikya'da Amanos Dağlarına kadar dayanan koca bir **Arzava** Devleti vardı.

Bulunan büyük saray ve kentte bu Arzava halkı yerleşikti. Ancak gazetede yayımlandığı gibi Frig ya da Frigyalılarla ilgisi yoktu. Arzavalar bazen Hititlerin müttefiki bazen de düşmanıydılar. Bulunan saray ve kent tıpkı Girit'in Minoen Uygarlığıyla, Anadolu'nun Hitit Uygarlığı arasında eksik olan halkayı tamamlamaktadır. Bu nedenle Anadolu'nun önemi (zaten çok büyüktü) kazıdan sonra daha da artmaktadır. Şu unutulmamalı ki Girit halkı adaya paraşütle inmedi. Ya Anadolu'dan ya da Mora Yarımadasından oraya geçtiler. Dor istilasından önce Mısır'ın nüfusu çok azdı. Oysa Anadolu her zaman bol nüfuslu bir yerdi. İmparator Augustus döneminde yapılan nüfus sayımında Anadolu nüfusu 21 milyonu geçiyordu. O sırada tüm

dünyanın nüfusu bugünkünün üçte biri bile değildi. Bulunan kent ve saraylar İ.Ö. 1200'de düşman tarafından işgal edilip yağmalanmış ve yıkılmıştır. Bu kazılar Girit Uygarlığının kökeninin bulunmasını kolaylaştıracaktır.

Bu kazılardan önce, eski Mısırlıların **Keftiyu** dedikleri Minoen Giritlilerinin Güney Anadolu'da yaşamış olduğunu gösteren birçok delil vardı. Bu yazıya ayrılan yerin yetersizliği nedeniyle burada ancak bazı kültürel delilleri ele alacağız.

Resimlerde o tarihlerde değişik yerlerde düşünülmüş ve aynı zamanda geliştirilmiş süs biçimlerinin pek o kadar sade ve basit olmadıkları görülür. Bir noktadan çıkan iki çizgi, birbirinden ayrıldıktan sonra iki helezon oluşturmak üzere karşılıklı dolanırlar. Bu şeklin benzerine Girit giysilerinde rastlanır. Bu biçimin Mısır'da görünmesiyle beraber Mısırlılar 'Keftiyu'lardan söz etmeye başlarlar.

Bu çift helezonlar Anadolu'ya ait bir süs anlayışından doğmaktadır. Homeros'un Troya'sı Güney Troya'dan 1000 yıl önce yaşamış olan 2. Troya'da bu süse rastlanmaktadır. İkinci Troya hazinesinde ince altın tellerin bükülmesiyle yapılmış çok sayıda çift helezonlara rastlanmıştır. Daha eski tarihlere ait olmak üzere bu süse Azerbaycan'da rastlanmaktadır. Daha sonraları (yani Miken Uygarlığının sonuna doğru) bu biçim Mora Yarımadasında **Miken**'de görülür.

Ancak bu şekillerin İ.Ö. 12. yüzyılda çok bol olarak bulunduğu yer Lykia ve Kilikya'dır. Aynı şekillere günümüzde Anadolu'da yapılan kilimlerde rastlanır. Orientalisches Kunstgeverbehaus'un 1924'de Viyana'da sergilediği kilimlerden bu helezon süsünü taşıyanların altında **Karamanien echt**, yani Karaman ülkesinden oldukları yazılmıştı. Bugün Anadolu'da birçok şalvarın üstünde bu bir ve iki çiftli helezonlara rastlanır. İ.Ö. 740 yılında Bor'da (yani Karaman'ın 120 km. kuzeyinde) Batı Anadolu İyonya'sında helezonların kıvrılmadığını, köşeli yapıldığını görüyoruz. O

şekiller Yunanlıların kullandığı **Swastika**'nın başlangıcıdır.

Son olarak, Mısır'da Keftiyu olarak gösterilen bir Giritlinin Hitit giysisi ve özellikle uçları sivri Hitit ayakkabıları dikkati çekmektedir. Bu kabartma Mısır'da İ.Ö. 14. yy'da yapılmıştır.

Demokrat İzmir, 25.02.1955

BEYCESULTAN KAZILARI: DÖRT BİN YILLIK MEYHANE

İki yıldan bu yana Avrupa yayın ve basınına büyük bir buluş olarak yansıyan Beycesultan Kazıları hakkında bir ay önce Ankara'daki "**British Archaeological Institute**"un yıllık dergisi "**Anadolu İncelemeleri**"nde ayrıntılı rapor basılmıştır. Anadolu'nun dört bin yıl önceki uygarlığını ortaya çıkardıkları için Türkiye, İngiliz Arkeologu Mr. Seton Lloyd ve eşine şükran borçludur. Burada kendisine yardım eden Mr. James Melleart ve eşi, Mr. H. Wright ve eşini, Mr. Charles Burney'i ve Türk hükümetinin temsilcisi Lutfi Tuğrul'un adlarını şükranla anmalı.

Bu yazıda genel okuyucuyu birçok teknik ve arkeolojik deyimlerle sıkmamak için, kazılarda elde edilenleri herkesin anlayabileceği bir biçimde anlatıyoruz. Kazılar halen tamamlanmış değildir. Sürdürüldükçe kim bilir daha neler bulunacaktır. Ancak bu ana kadar bulunanlar belki de on, on beş yıllık bir yanlışlıkla kentin tarihini belirlemeye yeterlidir.

Beycesultan Höyüğü Denizli ilinin Çivril ilçesinin 4-5 km. güneybatısına düşmektedir. Bu bölge Menderes Irmağının akmaya başladığı yerin sularınca sulanmaktadır. Deniz düzeyinden 900 m. kadar yüksektedir.

Höyük iki tepeden ibarettir. Doğu ve batı tepeleri. İlk kazı batı tepenin kuzey yönünde yapıldı. İlk önce Bizans kalıntıları bulundu. Demek ki höyük Bizans döneminde yerleşikmiş. Kazılar başka başka Bizans dönemlerine dair üç tabaka derine gittikten sonra bunların altında tunç dönemine ilişkin bir ev bulunmuştur. Kazılar genişletilince ikinci ve üçüncü bir evin bir bölümü bulunmuş. Ancak burada höyük dik olarak

ovaya indiğinden tunç döneminin sonuna ait olan bir kentin sınırının bulunduğı anlaşıldı. Bu evlerin tümünün bir savaş sonucunda yandıkları anlaşılyordu. Ne var ki bu evler yandıktan sonra bu yöre yıkılan duvarları onarılarak yine iskan edilmişti. Bu kazıların yanbaşında yapılan birçok kazıda (yine tunç dönemine ait olmak üzere ilk üç evden daha eski bir döneme ait) bir diğerev de bulunmuştur. Bu bölgede bulunan toprak yüzünden başlamak suretiyle üç dönem gösteriyordu.

1- Yanan evlerden onarılmış evler,

2- Yanan evler,

3- Yanan evlerden önceki bir döneme ilişkin bir ev.

Doğudaki tepeye gelince; toprak yüzeyinde geometrik biçimde yontulmuş büyük taşlar görünüyordu. Sonradan anlaşıldığına göre, o bölgede önceleri varolan yapıların taşları sonradan mezar taşları olarak kullanılmıştı. Burada kazılar yapılırca, tunç dönemine ait kocaman kalın duvarlara rastlandı. Kazılar tepeye doğru sürdürölünce tuğla ve toprak kaplardan oluşan görkemli bir yığına rastlandı. Bunlar başlangıçta bir tür tuğla ocağının kalıntılan sanıldı. Ancak kazı sürdükçe burasının pek görkemli bir yapının bir köşesi olduğu anlaşıldı. Bu yapı da bir savaş sonucunda yanmıştı. İşte o zaman çok önemli bir keşifte bulunulmaktalunduğı anlaşıldı.

Bu noktaya yakın bir yerde yapılan kazılar birtakım dükkânları ortaya çıkardı. Bunlar İ.Ö. 1300 yılında yıkılmıştı. Yani bu kent (ki her yanı bulunmuş değildir), İlyada'da söz konusu olan Troya Savaşından önce vardı.

Bu kazılardan şu nokta anlaşılmıştır: Burada tunç döneminde yaşamış insanlar, (ayrıntılar bakımından ayrımlar ortadan kaldırılınca) Anadolu'da tunç döneminde yaşamış olan başka halklardan, örneğin Boğazköy'de Hititler, Kültepe'deki Karum Tacirleri ve İsa'dan üç bin yıl önce bir uygarlık kurmuş olan Polatlı'daki Frig yerleşme bölgelerinde yaşamış olanlardan değişik bir yaşam biçimi düşünmüyordlardı. Ancak buna karşın tüm insan topluluklarının aynı halktan ol-

dukları savunulamaz. Çünkü bunların yaşayışlarıyla Girit'te, Knossos'ta ve Ege Denizi'nin başka noktalarında yaşamış olanlar da, bu Beycesultan'da yaşamış olanlardan hemen hemen farksızdılar. Çünkü sürekli depresimler ayrı ayrı halkları aynı yapı biçimine kışkırtıyordu. Yani temel için taş, yapıların yukarı bölümü için tuğla ve duvarların iç yanının da sağlam, ağaç bir iskelele güçlendirilmesi.

Bulunan yapılardaki büyük küplerde zamanla kömürleşmiş biçimde mercimek, arpa ve çavdar bulunmuştur. Bu yazıyla birlikte basılan bir resimde bir meyhaneye görülmektedir. Meyhanenin içinde üç büyük şarap küpü, iki şarap testisi ve birçok şarap bardakları görülmektedir. Şarap bardakları modern dünyamızdaki şampanya bardaklarının aynısıdır. Bu meyhanede sekiz insan iskeleti bulunmuştur. Üstad Seton Lloyd'a göre bu insanlar yapı ateşe verildikten sonra buraya taşınan cesetlerdir. Çünkü meyhanede yangın olduğunu gösteren izlere rastlanmamıştır. Ancak bu cesetler hakkında benim düşüncem apayrıdır. Savaş başladığında ihvanı ba sefadan ve yaralı ba vefadan sekiz merdi akıl (yani akıllı insan):

- "Biz bu savaşlı yangınlı dünyada niye yaşarız? Haydin arkadaşlar, meyhaneye gidip fena şarap (yani şaraptan fena bulmak) mertebesine ulaşalım."

deyip şarabın şehidi olmuşlardır.

Beycesultan kenti bazen Hititlerin düşmanı ve bazen de müttefiki olan Arzava Devletine aittir. Raporda Üstad Seton Lloyd bu devletin sınırları hakkında kendi incelemelerine dayanarak çok ilginç bilgi vermektedir.

Resimleri açıklayalım:

No. 1 ve 2 şarap bardaklarıdır. No. 3 ve 4 içkiyi sıcak tutmak için düzeni olan bardaklardır. 3 No. nun A bölümü bardağın dıştan görünümüdür. B bölümüyse bardağın içini gösteren kesittir. Sıcak tutulacak içkinin yeri kesitte gösterildiği gibi bardağın enli yerindedir. Orası siyah renkte gösterilmiştir. D harfli büyük

delik, içkinin altına konulacak olan ateşin yanmakta sürekliliğini sağlayacak hava akımı delikleridir.

4 No.lu bardak ya da kupa da 3 No.lu bardağın aynı biçimidir. A içkinin konulacağı yerdir. B ateşin konulacağı deliktir. C hava akımını sağlayacak küçük deliklerdir. 5 No.lu testi dört ağızlıdır. İnsan testideki suyu ya da şarabı dilediği gibi önden, sağdan ya da soldan akıtabilir. 6 No.lu resim 5 No.lu testinin ağzını yukarıdan gösteriyor. 7 Nolu testi 'hacı yatmaz'dır. Noktalı çizgi içkinin düzeyini gösterir. Ancak testi boşalınca yan yatacak mıymış? Boş olduktan sonra o da içen gibi varsın yanı gelsin. 8 No.lu testi kuş gagası ağızlı bir testidir. Yani başında testi ağzının üstten görünüş gösterilmektedir. Testinin sivri ucu kapalıdır. 9 No.lu testi üç ağızlıdır.

10 No.lu da ağızların üçü yukarıdan görülmekte, 11 ve 12 No.lu çanaklar biçimin inceliğini göstermek için verilmiştir. Beycesultan'da bulunan çanak çömlek biçiminde bulunanlar bunlardan ibaret sanılmasın. Çeşitler yüzlerceye varmaktadır. Ve tümü de ayrımsız büyük bir zevki selimi gösterir. Zaten onlar çok uygar insanların. Çünkü İsa'dan binlerce yıl önce yapılmış olmasına karşın büyük yapıda sıcak havayla yapıyı ısıtan şofaj santral donanımı vardı.

Gelelim imgesel resme, bu resimde Beycesultan'ın hâkimesi ya da Sultanı resmedilmiştir. Çünkü o dönem anaerkil (yani kadınların egemen bulundukları döneme yakın olduğu için; sanki şimdi değiller) kraliçe asıl, kral ise kraliçenin ayrıntısından sayılırdı. Bu âdetin kalıntılarından olmak üzere İslamiyette cenaze namazında yalnız ananın adı anılır.

Bundan dolayı Sultan kadın düşledik. Hitit dönemine ilişkin olduğundan Sultanın tepesine Hitit kadın külahı giydirdik. Ancak o dönem aynı anda Girit'in Minoen dönemi olduğundan kadının giysisinin göğsü açık, fistanını da Girit ve Milet (Balat) modası farbalalı yaptık. Resimdeki süsleme ve biçim bütünüyle aslına sadıktır.

Demokrat İzmir, 02.10.1955

ESKİ YUNANİSTAN'DA FUHUŞ

Batı tarihçilerinin eski Yunanistan'a büyük bir ilgisi vardır. Orasının iyi olarak neyi varsa aşırı olarak iyi ve üstün gösterilir. Çirkin ve kötü yanları hemen hasıraltı edilir. Yunanistan'ın büyük devlet adamları vardı. Ancak büyük dejenereleri de vardı. Platon, Sokrates ve Aristoteles gibi düşünce ve felsefe adamları varsa da Pisistratos gibi cani ve cellatları, Hippias, Celon ve özellikle Dionysos gibi haydutları da vardı. Bu Dionysos Cebelitarık'tan tutun da Çanakkale'ye kadar ne kadar Akdeniz kıyı kenti varsa, kız, kızan, çoluk, çocuk tümünü keserek yağmaladı. Zaten daha sonra Midilli adasının, Atina'nın verdiği buyrukla kadın, erkek ve çocuk tüm halkının öldürülmesine bir kaza engel olmuştur. Yunanistan'ın tapınakları vardı. Ancak o tanrılara tapmayan çocukları soğukkanlılıkla öldürmek töresi vardı. Dünya ticareti vardı. Fakat binlerce yıl sonra ancak Hitler'in iyi kötü öykünebildiği bir şovenizmi ve insanları horgörme huyu vardı. Thukydides gibi bir tarihçisi vardı. Ancak para için doymak bilmez bir açgözlülüğü vardı.

Atina kara Yunanistan'ın başkentiymen Drako adında bir aristokrat pek acımasız bir diktatörlük kurdu. Çok tuhaftır ama batı dillerinde bütün acımasız yasaları sınıflamada Drakonyen diye bir adamın adı kullanılır. Yani Drakovari yasa denir. Diktatör ve ailesine zerre kadar yan bakan, bu yasalar uyarınca kendi yaşamına son vermek zorunda kalırdı. O sıralarda Yunanistan'ın her yanını gizli polis sarmıştı. (O sıradaysa Anadolu'da halk büyük bir özgürlük içinde yaşıyordu.) En küçük bir depresme üzerine hemen ordu ayaklandırılırdı. Hükümete karşı zerre kadar hoşnutsuzluk

gösterenlerin köyleri toprakla bir edilircesine cayır cayır yakılırdı. Kentlerin arasındaki antlaşmalar o kadar sık çiğnenir, savaşlar öyle apansız başlardı ki; herkes şaşkın bir durumda yaşırdı. Zorba ve diktatörlerse yüzyıllarca birbirlerini tahttan tekmeleyip atmakla uğraşırlar.

Bu koşullar altında sokaktaki adamın yaşamı, pek de imrenilecek bir yaşam değildi. Bir insan ya asker ya da parasız pulsuz bir çiftçi, daha olmazsa bir köle olurdu. Tüm umudu, kamını az çok doyurabilecek bir besin bulmaktı. İsterse evlenebilirdi. Ancak bir varise gereksinimi olan bir arazi sahibi olmadıkça evlenmesine hiç gerek yoktu. Sosyal tabakaların her düzeyinde evli kadınlar zehir zemberek gibi yaşam sürdüren umarsızlardı. Cinsel gereksinimleri için orospular gırlaydı. Bir hafta süresince bir kadına sadık kalan bir erkek zırdeli sayılırdı. Birbiri ardınca başlayıp biten savaşlar nedeniyle orduda oğlancılık almış yürümüştü. O kadar ki **Teb** kentinde **asker** demek **oğlan** anlamına geliyordu.

Bu durum böylece yüzyıllarca sürdükten sonra biraz "sözümona" aydınlık belirdi. (Bu aydınlıktan Solon yüzyılını kastediyorum.) Solon, bir soyluydu. Ticaretle uğraşıyordu. Okuması yazması yoktu. Anadolu İyon-ya'sına ticaret nedeniyle gidip geliyordu. Anadolu'da okumasını yazmasını öğrendi. (Krezus'la Solon görüşmesi baştan aşağı bir martava'dır.) İ.Ö. 594 yılında Solon kentin Arkon'u, yani yasa yapıcı başkanı seçildi. (Solon antik tarihin yedi hâkimlerinden biri sayılırdı. Oysa Solon'dan önce Yunanistan'da adı anılmaya değer kimse yetişmediği halde Anadolu'da Sapho, Alkeus, Anakreon, Herakleitos, Pythagoras, Thales, Anaksagoras, Anaksimenes, Hekaitos, Simonides, Alkmene ve Homeros gibi batı uygarlığının temellerini kuranlar yaşamıştır.) **Arkon** demek sözün kaba Türkçesi ile **diktatör** demektir.

Solon gerçekten Drakon'un gaddar yasalarının birçoklarını ortadan kaldırdı. Parasını ödeyemeyen borçlu, borçlandığı adamın kölesi oluverirdi. Bu yolla

hemen hemen tüm Yunanistan kölelik dönemine dönmek üzereydi. Solon bu yasayı da kaldırdı. Borç nedeniyle kimse köle olmayacaktı. Eh! Bu yasalar öncekilere göre bir gömlek daha ak idiler. Fakat Solon'u asıl alteden cinsel ilişkiler konusu oldu.

Solon, oğlancılığı, yani erkekler arasındaki ilişkileri durdurmak için hiçbir şey yapamayacağını anlamıştı. Bu iş çok kötü almış başını yürümüş ve yayılmıştı. Bunun sonucu nüfus azalıyordu. Bu gidişle orduya asker olacak erkek kalmayacaktı. Asker olmayınca Yunanistan'ın, yok Teb'miş, Sparta imiş gibi halkları birbiriyle savaşıp boğazlaşacak erkek kıtlığına uğrayacaktı. İşte o zaman antik tarihin Yedi Büyük Hâkimi'nin biri olan Solon, külahını önüne koydu ve uzun uzadıya düşünüp taşındıktan sonra, fuhuşun enikonu genişlemiş olduğunu gördü. Fakat bu fuhuş, kaldırım orospuluğu tütündendi. Yalnız şu var ki, fuhuş ayda bir kez tapınakların papaz ve rahibelerinin yönetimi altına giriyordu. Yani, her ayın dördüncü günü Sevgi Tanrıçası Aphrodite'in günüydü. İşte o gün fahişeler tapınakların önüne çadır kuruyorlardı. Çadır kapıları her isteyene açık bulunuyordu. Bu işten oluşan paranın bir bölümü tapınaklara vergi diye gidiyordu. Fakat gene de bu durum yasallık kazanmıyordu. İşte Solon, bir yazılı buyrukla bu işi yasallaştırıp meşrulaştırdı. Böylece Solon, gılamperestliğin (oğlan seviciliği) önüne geçebileceğini sandı. İşte bu yasa iledir ki temiz sevginin tanrıçası olan Aphrodite Anadiomen ya da **Urania** (yani göklerin saf tanrıçası) Aphrodite Pandemos yani bütün **Demos** (halk) baş fahişesi oldu.

Ne var ki, Solon'un bu uğraşı hiç de beklenen sonucu vermedi. Kadınlar mı kötü davranıyorlardı ne? Erkeklerin rağbeti arttı. Diğer yandan erkeklerin rekabetine alt olduklarını gören kadınlar gemi azıya aldılar. İşte o zaman **Orji**'ler aldı yürüdü. Bu iş Solon öldükten çok sonraya kadar süregeldi. Solon batı tarihçileri kara Yunanistan'ın tıngır mıngır yozlaşmasının başlangıcını, Solon'un bu yasayı onaması gününden hesaplarlar.

O gün hemen Atina kentinin üçte biri fuhuşa ayrıldı. Hükümet dış ülkelerden –hükümet parasıyla– köle kız ve kadınlar satın alıp Yunanistan'a ithal ediyordu. Daha sonra fahişeler üç sınıfa ayrıldılar. Bir **Obola** iş görenler, bizim bugünkü paramızla aşağı yukarı yedi lira ediyordu. Onlardan daha yükseklerine **Dikteriyad** deniliyordu ki mevkilerine göre bunlar ikinci mevkideydiler ve fiyatları üçüncülerin hemen hemen iki katıydı. En yüksek lüks kokotlara **Heteir** deniyordu. Bunlar günümüz Japon geyşaları gibiydiler.

İkinci sınıf orospuların yerlerine **Dikterion** adı takıldı. Bir erkek orada meşgulken, hiç kimse tarafından (hatta ne kendi kansı, ne de bir borçlusu tarafından) rahatsız edilemezdi. Örneğin buna cesaret eden bir zevce adamakıllı cezalandırılırdı. Bir **Dikteriyad** ancak 25 yaşına kadar iş görebilirdi. Ondan sonra **Dikterion**'dan cadılaştı diye kapı dışarı edilirdi. İşte o zaman o kadın üçüncü mevkiye düşerdi. Sokakta ücret olarak bir elma ya da yarım somun ekmeğe fit olmak zorunda kalırdı.

En büyük Heteir, Perikles'in dostu **Aspasia**'ydı. Bu kadının bir kültürü vardı. Fakat, büyütüldüğü kadar değil. Zaten Atina kenti Perikles'e, bu kadından ayrılmasını emredecek kadar ileri gitmek zorunda kaldı. O zamana ait olan söz o zamanki Atina'yı güzel tasvir eder.

"Eğlencem için bir Heteirim var, cinsel gereksinimlerim için bir kapatmam, çocuk doğurmak için de bir karım var."

Yunanistan'ın altın dönemi, tuhaf tuhaf takırdayan gülüşleri arasında sona erdi. Romalı fahişelere gelince, fahişeler onları sevine sevine kabul ettiler. Ve Yunanistan kendi pisliği içinde çürüyüp gitti.

Demokrat İzmir, 29.05.1955

ARTEMİS ve APOLLON'UN DOĞUM YERİ ORTİGİA

Tarihçi **Strabon** yurttaşımızdır. Kendisi İsa'dan 64 yıl önce Anadolu'da, Amasya'da doğdu. İ.S. 19 yılında 55 yaşında öldü. Belki de Herodotos'tan sonra, antik tarihte Anadolu'da yetişen en büyük tarihçidir. Kendisi Herodotos gibi Anadolu'nun her yanını gezmiş ve zamanın Anadolu'su hakkında tam bir bilgi vermiştir. **Geografica** adlı 17 ciltlik yapıtının büyük bir bölümü günümüze kadar kalmıştır. 43 ciltlik "**Tarihsel Tetkikler**" adlı yapıtıysa tümüyle kaybolmuştur. Kendisi çok alçakgönüllü ve kalender bir adam olduğu için Anadolu'yu dere tepe gezen sürücülerle, çiftçilerle yatıp kalkmaktan, onlarla yarenlikler etmekten kaçınmamıştır. Bu nedenden ötürü, kitabı hoş fıkralarla ve eğer kendisi yazmamış olsaydı unutulacak olan birçok tuhaf özelliklerin öyküleriyle doludur.

Anadolu'nun Roma dönemini anlatmakla yetinmemiş, fakat oranın yaban hayvanları, hatta bitkileri hakkında bilgi vermiştir. Bunu yaparken kendisinden önceki tarihçilerin verdikleri bilgileri hiç ihmal etmemiştir. Strabon, Mısır, Arabistan ve İran'ın da bir bölümünü yer yer dolaşmıştı. Örneğin Arapların denizden nasıl tatlı su aldıklarını, Mısırlıların kutsal timsahlarını nasıl beslediklerini, Basra Körfezindeki balinaların nasıl yüzdüklerini pek bulaşıcı bir yaşam sevinciyle anlatır. Asurluların Asma bahçelerini –ki Dünyanın Yedi Harikasından biriydi– tanımlar.

Artemis ve Apollon'un doğuşları ve doğdukları yerler hakkında Strabon'un yazdıkları aynen şunlardır:

"İnsan kayıkla Efes'e doğru yolculuk ederken Sisam Boğazını geçtikten sonra, sağındaki

Ephesos sahillerini kıyılar. Bu kıyıların bu bölümü Sisamlıların elindedir. O kıyıda ilk önce Panionium'a rastlanır. Ondan sonra Neapolis, daha sonra Pigela'ya gelir... Küçük bir kenttir. Orada MUNİKİA ARTEMİSİ'nin bir tapınağı vardır. Orası AGAMEMNON tarafından kurulmuştu. Oraya birliklerinin bir kısmını yerleştirmişti. Askerlerinin bir bölümünün artları hastalanmıştı. Onlara illetli artlar adı takıldı. İşte böylece o yer de bu adla anılakoydu. Ondan sonra Panormos denilen liman gelir. Orada Efesli Artemis'in bir tapınağı vardır (oraya İmparator Hadriyan kayığıyla götürülürdü). Daha ötede Efes kenti vardır. Aynı yerde denizden az buçuk uzaklıkta Ortigia vardır. Orası Artemis'le Apollon'un dünyaya geldikleri yerdir. Koruluğun üstünde Solmisos yükselir. Orada Kuretalar silahlarıyla yaptıkları gürültüyle Hera'yı korkuttular ve doğumu gizli tutmayı başardılar."

Tanrıça Hera, Tanrılar Tanrısı Zeus'un çok kıskanç karısıydı. Zeus da pek zamparaydı. Zeus başka bir kadınla ilişkide bulunduğunda Hera kıyametler koparır, o kadını ya da Zeus'un o kadından doğan çocuklarını öldürmeye çalışırdı. 'Kureta'ların –yani Artemis papazlarının– Hera'yı korkutmaları, Artemis'le Apollon'u onun şerinden kurtarmak içindir.

İsa'dan 310 yıl önce doğmuş olan ozan ve eleştirmen olan **Kalimakos** da tanrılara adadığı birkaç himinde (ilahisinde) Artemis'in doğuşunu ve doğduğu yeri tanımlar. O da Ortigia'da bir mağarada doğduğunu yazar. Kalimakos gibi birçok yazar da Artemis ve Apollon'un doğduğu yer olarak **Ortigia**'yı gösterir. Her yıl Artemis Festivallerinde bütün Ege halkı Ortigia'ya taşınarak kutsal mağarayı –tanrının doğduğu yeri– ziyaret ederlerdi. O mağaranın bulunduğu Solmisos Dağının tepesinde –o nedenle– Kuretalar dans edermiş.

Gelelim Ortigia'nın bulunduğu yere:

Yapılan tanımlara göre kutsal mağara Solmisos Dağının eteklerinde ya da yamacındaymış. Bu dağ da Kuşadası'nın kuzeyinde ve Efes'in az buçuk güneyindeydi. Herhalde Efes'e çok yakındı ki, Artemis Festivallerinde Efesliler oraya kolayca gidebiliyorlardı. O zamanın taşıtları araba, tahtı revan, at, eşek idi. Herkesin atı, arabası olamazdı ya... Çoğu hacının tabana kuvvet yürüdükleri pek olasıdır. Uzak bir yer olsaydı, Artemis Festivallerinin yapıldığı sıcak yaz aylarında oraya kadar kolayca taban tepilemezdi. Yeryüzünün en büyük Artemis Tapınağı Efes'te –yani O'nun asıl tapınıldığı merkezde– bulunduğuna göre, doğduğu yer sayılan noktanın da oraya yakın bir yer olması pek olasıdır. Bazı yazarlar bu mağaranın **Thoraks Dağı**nın kuzeyinde olduğunu yazarlar. Zaten o mntika Artemis tapınaklarıyla doludur. Örneğin Efes'in biraz güneyinde büyük Artemis Tapınağına sahip olan Menderes Manisa'sının batı kuzeyindedir. Bizim haritalarda Solmisos Dağı **Aladağ** olarak gösterilmiştir. Demek ki; kutsal mağara Gümüşdağ ile Aladağ arasında bir yerde Aladağ'a yakındır.

Yunan söylencebiliminde Artemis'le Apollon'un doğumuna geelim:

Leto Gece Tanrıçasıdır. Güzel bir kadındır. Güzelliği bir kızın inceliğinden çok, olgun bir kadının az buçuk anaçlığını andırır. Tanrılar tanrısı ona âşık olur ve onu gebe bırakır. Tam Gece Tanrıçası dünyaya bir çocuk doğuracağı sırada –doğurduğu çocuklar **ikizdir**– karısı Hera'dan korkan Baba Tanrı Zeus sırta kadem basar. Kaba Türkçesi kaçıp ortadan kaybolur. Zavallı Gece Tanrıçası, dere tepe doğuracak bir yer arar. Ne var ki; Tanrılar Tanrısı Zeus'un korktuğu o Hera'dan biçare ölümlü insanlar hiç korkmaz olurlar mı? Hiç kimse, hiçbir yer gebe Tanrıça'yı kabul etmez. Zavallı Tanrıça doğuracak bir yer bulmak için her tanrıya başvururken, denizin yüzünde, yüzen bir adaya rastlar. Bu tuhaf ada, tıpkı bir gemi gibi yüzücüdür. Rüzgâr ve dalgaların itişine göre, sağa sola sürülmektedir. Bu adanın adı **Delos**'dur. Çıplak bir kaya parçasıdır. Le-

to, iŖte bu serseri adaya varır. Oranın az sayıdaki halkı onu kıvançla karşılar. Adanın gösterdiği bu insanlık ve acımaya ödöl olarak, denizin dibinden dört kalın sütun büyür ve onların uçları, adanın altına saplanır. İŖte böylece ki; **Delos** Adası denizlerde sersem tavuk gibi gezerken, yerli yerine sağlamca saplanmış ve demirlenmiş olur. İŖte o adada Gece Tanrıçası Leto, Artemis ve Apollon'u doğurur.

Apollon, güneştir, Artemis de aydır. Ay da güneş de geceden doğar a... Bu söylencede mantığın az buçuk yer aldığı görölmektedir. Her ne kadar söylenceler, ulusların eski anılarını taşıyor, bundan dolayı araştırmalar için büyük bilimsel hatta fenni (pratikte kanıtlanabilir) bir değere sahip bulunuyorsa da, onlarda mantık aramak yersizdir. Bu söylencedeki mantığın -mantığa eğilimli olan insan aklınca- asıl söylenceye sonradan eklendiği, yani mantıksız öykünün sonradan mantıkla tanımına kalkışıldığı anlaşıyor. Bu arada da esas bakımından Anadolu'lu bir tanrı olan Artemis ve Apollon, Delos Adası gibi yüzdürölerek Yunanistan'a götüölölür ve oraya mal edilir. Hani ya, insanın aklına Kıbrıs Adası gelmiyor değil.

Artemis'i ilk heykellerinde; bir kuş simgeler. Zaten ona Artemis Ortigia denir. Ortigia, bıldırcın ya da keklik kuşudur. Homeros'un İlyada'sında gerek Artemis, gerekse Apollon Yunanlılara düşmandırlar. Artemis Agamemnon filosunun Troya'ya gitmesine günlerce engel olur.

Agamemnon, ancak kendi kızı İphigenia'yı kurban ettiği zaman filonun hareketine izin verir. Bütün Troya Savaşı boyunca da Troyalılara yardım eder. Troya kentinin duvarlarını yapan ise Apollon'dur. O da Troya Savaşında Anadolu'lulara yardım eder. Hatta Akhilleus'u öldüren de odur.

Ortigia'nın keklik ya da bıldırcın belki de çok eski dönemlerde kuş anlamına geldiğini yazmıştık. Orada Artemis'i, Kybele'ye ait olan aslanlarla ve Hitit tanrıçalarına ait kulemsi külahla görölölür. Fakat Artemis'in kolları yok, ama kanatları vardır. Başında da bir kuş

oturmaktadır. Kanatlarının bir ucundan öteki ucuna giden tepsimsi cisim anlamlıdır. İnsan biçimindeki sütunların, yani Karyatif'lerin bu gibi kabartma ve tezyinat eşyasından esinlenmiş olduğunu gösterecek çok deliller vardır. Egina Adasında bulunan İ.Ö. 9. yüzyıla ait altın pendentif görülür. Orada da Artemis **Hitit** serpuşunu (başlığını) giymektedir. Kolları kanat biçiminde değildir. Fakat iki eli kuş tutar. Kalçalarından, sağlı sollu bir çift yılan çıkmaktadır. Yılanların altında gene kuşlar vardır.

Yunanistan'ın Tesalya kıyılarında yapılmış bir vazoda bulunan Artemis resminde, Artemis'in başında ve ellerinin üstünde kuşlar görülür. Bu üç resim, Artemis'in Ortigia'dan nasıl değişe değişe Yunanistan'a geçtiğini gösterir. Athena ile Hera da Artemis gibi aslında başkalaşmış, bölünmüş ve Kybele oldukları için Athena'yı bir baykuş, Hera'yı ise bir tavus kuşu simgeler.

Solmisos Dağı, yani Aladağ, Meryem Ana'nın evinin bulunduğu yerdir.

Demokrat İzmir, 19.06.1956

AKDENİZ, EGE ve ARŞİPEL

Bundan önceki bir yazıda (İzmir'in Plajları) Akdeniz'in neden Akdeniz diye anıldığını anlatmıştık. Bu ad Arapça **Bahri Sefit**'ten tercümedir. Yılın belirli aylarında, birçok mikroskobik canlının, sevişmek ve kavuşmak için denizin yüzüne geldiklerini ve o sıralarda geceleri deniz yüzünün apak bir can ve sevgi dünyasına, fosfor bolluğu dolayısıyla da apaydın bir gündüze kavuştuğunu tanımlamıştık. Ege sözcüğünün kökenini ararken işe Yunan sözcüğünden girişmeli... Anadolu üç anakara; yani Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir köprü görevi gördüğü için dünyanın hemen hemen ne kadar soyu varsa tümünün kanlarının kaynayıp kaynaştığı koca bir kazandır. Anadolu'ya başlıca üç yoldan girildi.

Yolların birincisi **Ararat** yöresinden girer. Örneğin: Hititler ve diğer birçok ulus oradan girmiştir. İkinci yol, **Toros**'ların üstünden ve **Gülek Boğazı**'ndan geçer. Bu yollardan Asurlular ve tarihsel dönemlerde **İstanbul**'u kuşatmaya gelen **Araplar** aşmışlardır. Üçüncü yol Boğaziçi ve Çanakkale yollarıdır. Balkanlardan Marmara'nın bu iki boğazı üstünden hoplanarak Anadolu'ya girilmiştir. Birinci ve ikinci yollar çok az olarak çıkış yolu, yani **Anadolu**'dan çıkma yolu olarak kullanılmıştır. Anca boğazlar yani Boğaziçi ve Çanakkale yolu giriş yolundan çok çıkış yolu olarak kullanılmıştır. Örneğin **Selçuklular** birinci yoldan girmişler ve Anadolu'da kalmışlardır. Osmanlı Türkleri de birinci yoldan ve Çanakkale Boğazı yoluyla Balkanlara çıkmışlardır. Bu üç yoldan ayrı bir de dördüncü yol vardır. O da Batı Anadolu ve Ege yoludur. Bu yol Anadolu'nun çıkış yoludur. Bu yoldan Anadolu'ya he-

men hiç girilmemiştir. Oradan çoğu kez çıkmıştır. Örneğin, Yunanlılar Anadolu'dan denizden Yunanistan'a geçmişler, Yunanistan'da zoru görünce, yine Ege yoluyla Anadolu'ya dönmüşlerdir.

Anadolu ve Avrupa tarihini daha çok etkilemiş olan yol, Batı Anadolu ve Ege yoludur. Hindistan'ın kutsal olan **Bharata Maha**'sında **Yavana** adına çok sık rastlanır. Hatta bu yapıtı çeviren **Schlegel**, yazdığı upuzun önsözde **Yavanas** sözcüğünün Hint dilinde çok eski olduğunu yazar.

Bu sözcük Anadolu'da **Yavon** diye söylenirken daha sonraları **İyon** diye telaffuz edildi. Bu adla anılan kabilelerin bir bölümü Suriye'ye göçtüklerinden bu sözcük oranın geleneklerinde **İafes**'in oğlu **Yavan** diye yer aldı. **Babil**'in 2500 yıl önceki işaret yazılarında **İyonlara İvonoye** denilmektedir.

İyonların İsa'dan üç bin yıl önce Anadolu'ya geldikleri anlaşıyor. Mitolojide İyonlara ilişkin olan bu söylence Kafkasya'nın **Prometheus** söylencesine karşır. Prometheus, Dukalion'un babası ve böylece **Hel-len**'in dedesidir. (Dukalion tüm insanları boğan büyük bir tufandan sonra, sözde Yunan ulusunu taştan yaratır.) Bu söylence, Yunanca taş anlamına gelen **Laas** sözcüğüyle kent ve ulus anlamına gelen **Laos** sözcüğünün benzerliğinden çıkmıştır. Sözde Dukalion ve karısı yere taşlar atmışlar, Dukalion'un taşlarından erkek, karısı **Pirra**'nın taşlarından da dişi Hellenler olmuşlar. **Yavan** sözcüğü, Latince genç anlamındaki **Juvenis** sözcüğüyle aynı köktendir. **Javanlar** çoğunlukla göç ederlerdi. Türkçe **yaban** ve **yabancı** sözcüklerinin aynı kökten olması olasılığı vardır. Yunanlıların bir topluluk bilincine varmaları, Anadolu'dan Yunanistan'a göç ettikleri zaman değil, fakat **Dorların** baskısıyla Yunanistan'dan yine Anadolu'ya göç etmelerinden sonradır. O bilince Anadolu'da varmışlardır.

İşte bundan ötürü, uzak geçmişten habersiz olan **Herodotos** (Herodotos Hititleri de anmaz, çünkü onun döneminde Hititler bütünüyle unutulmuştur.) Pelasgların, İyon ve 'Eol'ların dedeleri olduklarını yazar.

Şu önemli nokta da unutulmamalı: Türkçede kullanılan Yunan ve Yunanlı sözcükleri sonradan yapılmış sözcükler değildir. Ancak Anadolu'ya ayak basar basmaz, yani ta Ararat Dağları dolaylarından Selçuk Türklerinin ağızlarında dolaşmaya başlayan bir sözcüktür. Herhalde Selçuklular bu sözcüğün Toros yaylalarındaki insanlarca kullanıldığını duymuşlardı. Selçuklular o yörelerde, ta 11. ve 12. yüzyıllarda Fransızca **İyoniyen** sözcüğünü duyup onu **Yunan'a** çevirmediler a.. Hem o zaman Anadolu'da Fransız ve Frenk etkisi ne gezerdi. Etimolojiyle son olarak ilgilenenlere **Yavan** ve **Yavana** sözü Sanskritçede **gitmek, yürümek** anlamına gelen **ya** kökünden gelmektedir.

Bundan dolayı **Yavan**, bir ülkeden başka bir ülkeye giden halk anlamına gelir. Belki de Türkçe yayılmak ya da yaya yürümek aynı köktendir. (Burada Yunan sözcüğünün Türkçeden olduğunu savunmuyoruz. Bu sözcüklerin,, diller bütünüyle ayrılmazdan önceki insan dillerinden [pek değişmeden] gelmekte olduğuna değinmek istiyor ve bir olasılıktan söz ediyoruz. Örneğin Türkçe '**benim**'deki **im**, bugün Rumca'da da **ime** ile ve İngilizce **I am**'deki **am** ile aynı köktendir.)

Hindistan'ın **Veda** yazınında **Yavanalar** Kam-bogas, Sakas, Pahlavalarla birlikte **Çatriyas** denilen savaşçılar grubuna ait olarak gösterilmektedir. Frigyalılar da bu topluluklara mensupturlar. Friglerden, Herodotos bazen **Briges** ve bazen de **Bebriges** ve **Bebrikes** diye söz eder. **Veda**'larda da **Briges** diye anılırlar. Belki de **Yavanlar**, Friglerce Anadolu'nun batı kıyılarına sürülmüşlerdi. Oradan da Yunanistan'a göç etmişlerdi. Büyük tufan söylencesi, onlar nereye ayak basmışlarsa filizlenmiştir. Hindistan'dan çıkarken bir tufan oluyor. Himalayalar su altında kalıyor. Sular durunca **İndus** Irmağı oluşuyor. Derken efendim bir tufan daha oluyor. Ararat Dağını sular örtüyor ve Fırat Irmağı oluşuyor. Daha sonra, yani Dukalion döneminde bir tufan daha oluyor ve o tufandan **Parnasos Kutsal Akarı** oluşuyor.

Oysa **Assos** ile son bulan her Yunan sözcüğü gi-

bl Parnassos da öz be öz bir Anadolulu sözcüktür. Anadolu'da yapılacak kazılar bu gerçeği ortaya çıkarcaktır. Birçoklarının sandığı gibi, deniz, ayırıcı bir engel değildir. 100 deniz mili uzaklığındaki deniz 10 km'lik dağlık arazi kadar ayırcılık edemez. Deniz ayırıcı değil, birleştiricidir. Akdeniz tarihi bu noktayı bütünüyle kanıtlar.

Yukarıda anlattığımız gibi, dört büyük Grek grubu, yani **İyon, Akha, Dor** ve **Eoller** Batı Anadolu'da oluşmuşlardı. Bunlar Pelasgların saldığı dallardı. Yavanlar denizi ilk kez Batı Anadolu'ya geldiklerinde gördüler. Anadolu'ya gelen bu **Arilerin** dilinde **ogen** (okyanus sözcüğü bu ogen kökündendir) havadaki bulutlar ve özellikle bulutlardan yağmur biçiminde dökülen suydı. Eski **Ari** söylencesine göre bu gök suyunun içinde **Savitri** denen bir tanrı taht kurmuştu. Bu tanrı, elindeki üç çatallı zıpkınla aşağıdaki göllerde ve ırmaklarda bazen balık avlardı. Denizi gören ilk Yavanlar bu tanrıyı sonradan **Poseidon** ve **Neptunus**'a dönüştürdüler. Daha sonraları **ogen** sözcüğü yüzyıllar boyu değışe değışe ilk önce **Aagen** biçimini aldı. Sonunda Ege oldu. Bundan dolayı okyanus ile Ege sözcükleri Batı Anadolu kıyısına varmış olan ilk **Asya** göçmenlerinin denize verdikleri addır. (İlk göçmen dememeli, erken göçmen demeli. Onlardan önce başkalarının da gelmiş olmaları kesindir.) Birçok dilde **Ege** sözcüğü hâlâ **Aegeus** biçiminde yazılır. Onomatopoeetik sözler, yani mırıltı, şırıltı gibi bir şeyin sesini öykünen sözler, birçok dilde benzerliklerini korurlar. Örneğin Türkçe su sözcüğü İngilizce'de deniz anlamına gelen (deniz de bolca sudur ya!..) **sea** biçimini alır.

Arşipel ya da Arşipelagos sözcüğüne gelince, **pelagos** deniz, **arşi** de eski anlamına geldiğine göre; **Arşipel** eski deniz anlamına gelir. Arşipel'le Ege denizinin sınırları da birbirinin aynıdır. Arşipelagos sözcüğüyle **pelaj** sözcüğü arasında bir benzerlik bulmamak olanaksızdır. (Sözcük benzerlikleri her ne kadar aldatıcı olsa da aldaticılıkları göz önünde tutularak onlara önem vermemek doğru değildir. Bunlar incelenmeli-

dir.) Yurttaşımız Amasyalı tarihçi **Strabon**, pelaj sözcüğünün ihtiyar, daha doğrusu eski anlamına gelen **pediyos** kökünden geldiğini yazıyor. Nitekim Anadolu'da **eski dağlar** anlamına gelen **Pedasos Dağları** vardır. Belki de genç anlamına gelen **Yavanlar**, yani **Jönler**, Anadolu'da buldukları bir halka **Eski Halk** demişlerdir. Bu konunun kesin böyle olduğunu savunmuyorum. Çok olası olduğu düşüncesindeyim. Ancak **Ksimenes** gibi yazarlar bunun kesin olarak böyle olduğunu kabul ediyorlar. Yapılacak kazılar bu bilinmeyen de çözer. Bu durumda **Arşipelagos**, "eski deniz" anlamında değil, "**eskilerin denizi**" anlamına gelir...

Akdenize ilişkin birkaç yazarın düşüncelerini buraya geçiriyorum:

"Akdeniz, kıyılarında yaşayan toplulukları kıyılarına taksim etmiş, ancak onları hiçbir zaman birbirinden ayırmamıştır. Akdeniz, toplulukları çok kez birbiriyle çarpıştırmıştır. Ancak hiçbir zaman birbirini tanımalarına, birbirine uğramalarına engel olmamıştır. Bu tanışmalar ister ticaret, ister birbirine darbeler havale etmek yoluyla olsun, Akdeniz; Egelilerden ve Fenikelilerden çok önce insanları birbirine kavuşturmuştur. Akdeniz, kıyılarında yaşayanlara hiçbir dönem engel olmamıştır."

Akdeniz'de üç anakaranın yani Afrika, Asya ve Avrupa'nın kıyıları vardır, denir. Bu kesinlikle doğru değildir. Buna inanmak coğrafik bir ham hayale inanmaktır. Tanca, Cezayir, Fas, Trablus ve Mısır Afrika değildir. Afrika, Büyük Sahra'da başlar. Türkiye ve Suriye Asya değildir. Asya, İran yaylasından başlar. Bu ülkelerin topu da İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ıyla birlikte ne Asyalıdır ne de Afrikalı, bunlar öz be öz Akdenizlidir...

Tanı rahmet eylesin **Atatürk** bu gerçeği duymuş olacaktı ki "**İlk hedefiniz Akdeniz!..**" dedi.

Demokrat İzmir, 03.07.1955

"LUCIUS" ALTIN EŞEK

(Eski Yunanlılardan Lüsiyüs, bir büyücü karısının gizemli ilaçlarını sürerek eşek olur.)

Apuleius İ.S. 155 yılında Güney Mısır'da doğmuş bir Romalıdır. Delikanlıyken kuzeye doğru seyahat ederek İskenderiye'ye gelmişti. Orada hastalandı. Emilia Pudentilla adındaki genç, güzel ve zengin bir dul (bu üç özelliğin bir arada olması enderdir ya..) kendisine acıyarak evine aldı, baktı, delikanlıyı iyileştirdi. Ve onunla evlendi. Genç kadında gözü olan kadının dayı ya da amcaoğlu gibi hısım akrabası, Romalı delikanlıyı Emilia'yı büyülemekle suçladılar. Ve yargıya başvurdular.

Apuleius'un mahkemede okuduğu savunması kaybolmamıştır. Halen durmaktadır. Bu savunma metninden, kendisinin büyük bir servetin mirasçısı olduğunu ancak savurganlık ederek varını yoğunu çarçur ettiğini, felsefe ve fizikten çok hoşlandığını öğreniyoruz. Apuleius mahkûm olmadı. Kuzey Afrika kentlerinde özellikle Kartaca'da felsefe dersleri verdi.

Apuleius asıl "Metamorfoz=İstihaleler" adlı yapıtıyla tanınmıştır. Bu yapının bir başka adı da "**Altın Eşek**"tir. Bu kitap birtakım öykülerden ibarettir. Luçius adlı bir Yunanlı delikanlı seyahate çıkar, Tesalya'ya uğrar. Orada Milo adlı bir adamın evinde konuk olarak kalırken bir gün, büyük bir büyücü olan Milo'nun karısının bir tür yağ sürünerek kendisini bir baykuşa döndürdüğünü görür.

Kadın uçup gidince, genç Yunanlı "**vay o kendini kuşa döndürüyor da, ben neden kendimi kuşa döndürmeyeyim?**" diye düşünerek, tez elden

o yağı sürünüyor. Ancak yağı mı yanlış sürer ya da yağın etkisi adamına göre mi değişir? Her neyse adam kuşa dönüşeceğine, eşeğe döner. Bu yazısıyla yazar, makamının eri olmayan bir insanın o makama çıkmakla kendisini eşeğe çevirdiğini göstermeye çalışır.

Eşeğe dönen delikanlı, bir eşek olarak hırsızların eline düşer. İşte ondan sonra eşiğin altın serüvenleri başlar. Kitap uzuncadır. Kitabın sonuna doğru eşek, Anadolu'nun büyük ana tanrıçası Kybele'nin eline düşer. Onlarla dere tepe gezerken Tanrıça İsis'in yardımıyla yeni baştan insan kılığına döner. Lucius daha eşekken, Kybele'ye bir duası vardır. Bu dua Olimposlu tanrıların Kybele'den dönüştüklerini belirttiğinden önemlidir. Burada Kybele'ye dua etmeden önce altın eşiğin başına gelenleri aktarıyoruz:

Altın Eşek bir soytanın eline geçer. Soytan Altın Eşiği insan gibi, insanın (yok külbastıymış, yok beyin salatasıymış) yiyeceği yemekleri yediğini ve insan gibi şarap içtiğini görmüştü. Soytan Altın Eşiğin bu durumundan para kazanmak kaygısıyla, eşiğin becerilerini varlıklılara göstermeye kalkışır. Ve gösterir de. Sözü Altın Eşeğe bırakıyoruz. Altın Eşek insan gibi konuşmak ister. Ancak ağzı ve dili uygun değildir. Söz söyleyeceğine, anırır. Aldı sözü **Altın Eşek:**

Sonunda soytan çevresinde topladığı müşterilerini:

– İsterseniz şu anda becerikli eşiğime şarap içireyim. Onun tıpkı bir insan gibi nasıl şarap içtiğini göreceksiniz, dedi.

Soytanın müşterilerinden **Tiyasos:**

– Bu pek de fena bir fikir değil, Ona şu, altın kupa içinde ballı şarap vereceğiz, diye kölelerine emretti. Hemen bir altın kupa içinde ballı şarap getirdiler.

Ben dudaklanmı yaladım ve dudaklanma tutulan koca kupayı deneyimli bir şarap içicisini taklit ederek yavaş yavaş dibine kadar içtim. Bu sırada seyirciler kendi bardaklarını bana "**sağlığınıza!..**" diyerek içtiler. Ancak benim içişime hayran kalmaktan da geri

kalmadılar. Koca bir fırtınanın gürültüsünü andıran bir alkış tufanı koptu. Bütün eşekliğime karşı, orada bulunanların gözdesi, gözbebeği oluvermiştim.

Artık anım, sanım ve benim anım sanımla sahibimin ünü de dört bucağı sarmıştı. Herkes bundan söz ediyordu. Birbirine:

- Düşün be yahu birader... Herifin bir eşiği var ki deme gitsin. Tıpkı insan gibi kalkıp dans ediyor. Güreşiyor. Her söyleneni anlıyor. Yanıt olarak da dil-sizler gibi ayakları, burnu, dudaklarıyla işaret ediyor ve derdini anlatıyor, diyorlardı.

Beni sahibim **Korent** kentlerine getirdi. Orada benim sayemde sahibim kentin başhekimi odu. Ne var ki, bu kadar paraya el koyduğuna göre, bir yerden bir yere yaldızlı, püsküllü tahtı revanlarda kurularak kendisini kölelerin sırtında taşıtması gerekirken sırtıma binmekte inat ediyordu. **"Ben bu akıllı eşekten başka bir taşıt aracını artık horgörüyorum"** diyordu. Sırtımdaki semer **Akeş**'in en pahalı kırmızı sahtiyanından yapılmıştı. Ağzımdaki gem altındandı.

Bir gün beni görmeye gelenler arasında çok varlıklı ve soylu bir kadın da vardı. Güzel bir kadındı. Eşek olarak becerilerimin hayranı olmuştu. İşte bundan dolayı beni daha mahremane (gizli, özel) durumda tanımak istemişti. İşte bu nedenle bir boğaya âşık olan Girit Kraliçesi Pashiphae gibi sahibime bir yığın paralar vererek benimle bir gece geçirmenin çaresini bulmuştu.

Ben Tiyasos'la akşam yemeği yedikten sonra, ahınma dönünce kadını orada bekler buldum. Beni uzunca bir süreden beri orada bekliyormuş. Aman efendim ne hazırlıklar yapmamıştı. Dört köle üst üste beş altı kuştüyü şilteyi yığmıştı. Üzerine de sur kırmızısından altın işlemeli bir örtü yaymışlardı. Ben gelir gelmez ahırın karanlık köşelerine şamdanlar yakıp koydular. Ondan sonra alelacele savuştular. Kadın soyundu ve şamdanların birinde durarak bütün bedenini pelesenk ve kudret narı yağıyla ovduktan sonra yaban

nanesi kokusu süründü. Sonra o kokuları ve yağları bana sürdü. Bumumu öptü. Bana:

– Sen benim sonsuz aşkımsın, senden ayrılmaktansa, canımdan ayrılmaya razıyım, dedi.

Bana:

– Küçük bülbülüm! Gözümün bebeği! Mücevherim! diye kumru gibi demler çekti.

Ben bu güzel ve ince yaratığı incitmekten korkuyordum. Ancak olanlar oldu...

İşte bundan sonra, sahibim bu becerimi herkesin önünde yapmamı istedi. Çünkü bu gösteriyle dünyanın en varlıklı kişisi olacakmış. Bu işte bana katılmak için birkaç gün sonra idam edilecek bir kadını buldular. İdam olmaksızın kadın, bana katılmayı yeğlemişti.

Bense böyle bir rezaleti yapmaktansa, intihar etmeyi aklımdan geçiriyordum. Sonra bir şey daha vardı. İnsan hiç bu **Korent** ahlaksız kentinin hâkimlerine inanabilir miydi? Kadına canını bağışladıklarını söylemişlerdi. Fakat ya iş olup bittikten sonra kadını idam ederlerse ve kadının yaptığına katılmam nedeniyle benim de canıma kıyarlarsa? İşte bu hiç de işime gelmezdi...

Ondan sonra tabana kuvvet dörtnala kaçtım. Neyse sağ selamet **Korent** Körfezinin ıssız bir kıyısına vardım. Orada kendimi her pislikten arındırmak için denizde yıkandım. Sonra canımı göğsümden âdeta koparıp bir içtenlikle büyük Tannça Kybele'ye şöyle dua ettim. Gözyaşlarım tüylü yüzümden şakır şakır akıyordu.

"Ey göklerin yüce tannçası, eğer Demeter olarak tanırmak istiyorsan, sana Demeter diye sesleneyim. Eğer denizlerle çevrilmiş **Pafos**'un Aphrodithe'i biçiminde kendine yakanılmasını istiyorsan, Ey Aphrodithe. Büyük Ephesos'un çok eski tapınağında Artemis şeklinde sana yalvarılması canına yakın geliyorsa o takdirde ey Artemis ve eğer karanlık geceleri baykuşun çağırıldığı **Proserpin** (Pesefone) olarak tapınılması hoşuna gidiyorsa, ey ulu **Proserpin**, sana yalvarır,

yakanırım. Her hangi bir kılıkta ve biçimde görünmek istiyorsan, o biçimde senin ayaklarına sürünüyorum. Beni bu dört ayaklı halimden kurtar. Ancak seni o kadar kızdırdım ki beni bağışlamana olanak kalmıyor. O durumda bana son bir iyilik olmak üzere canımı benden al, artık yok olayım ve yeryüzünde başıma gelen bin bir belalar ve rezilliklerden kurtulayım!" diye bağıra bağıra dua ettim.

Orada yorgunluktan uyuya kalmışım. Uyandığımda kendimi gene kendim yani iki ayaklı insan olarak görünce duyduğum sevinci bir düşünün...

Demokrat İzmir, 10.07.1955

BATI ANADOLU BEŞ BİN YIL MODA MERKEZİ OLMUŞTUR

Dünyanın çeşitli yerlerinde moda, çoğu kez belirli bölgelerin dokuma ve örme işleri merkezi olan yerlerden o bölgeye yayılır. Ta eski çağdan beri yakın doğunun Mısır, Asur gibi yerlerinin kendilerine göre bir giyim kuşam modaları vardı. O çığırdaki giysiler o devletlerin sınırlarından pek dışarıya taşmamıştır. Fakat günümüzün batı denilen Avrupasının giyinme tarzını beş bin yıl süresince Ege Anadolu'su belirlemiştir. Asıl örme ve dokuma merkezi Milet kentidir.

Hititler zamanında Milet'in ne tür insanlarla yerleşik olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bilinen bir şey varsa, Hititlerce kentin Milowanda diye anıldığıdır.

Fakat Milet'in Hititlerce zaptedilip edilmediği hakkında hiç bilgi yoktur. Milet'in bulunduğu bölge kimi kez dost ve müttefiki, kimi kez de düşmanıydı.

Milet'e ilk önce adını verenler İsa'dan 3000 yıl önce Giritlilerdi. Ondan önceki kentin adı unutulmuştu. O kent ya Kariyalı ya Leleg ya da Pelasglarca iskan ediliyordu. Zaten saydığım bu üç cins insanların kim oldukları pek belli değildir. Herodotos, bir yerde eski Grek ve İyonlara ilk önce Pelasg dendiğini, başka bir yerde İyonlar geldikleri zaman Pelasgları ayrı bir topluluk olarak bulduklarını ve onlara karıştıklarını, kısacası Kariyalıların telef olduklarını, Leleglerin Pelasg olduklarını, Pelasgların da İyon olduklarını yazarak işi arapsaçına döndürür. Her ne hal ise, Giritlilerden önce Milet'te Anadolu yerli halkı vardı. Fakat ne var ki; Giritliler de adaya paraşütle inmediler. Onlar da çok önceki dönemlerde Anadolu'dan Girit'e geçtiler.

Giritlilerin adada Miletos adlı bir kenti vardı. On-

lar Anadolu'ya göç ettiklerinde, Anadolu'da göç ettikleri kente Miletos adını verdiler. Fakat burada da bir çapanoğlu çıkıyor. Giritlilerce bir anlam içeren Miletos sözcüğü ilk önce onlarca mı adaya taşındı? Yoksa adada bu adda başka bir kent vardı da o kentin adı mı Anadolu'daki kente verildi?.. İşte orası hiç belli değildir.

Her ne hal ise: Milet'e Miletos dendi. Homeros'un İlyada'sında hem Girit'in hem Anadolu'nun Miletos'u anılır. Girit ta taş döneminden bu yana yün ve keten örmesini ve dokumasını biliyor, hatta bu işlerin ustası olmuş bulunuyordu. Milet'e geldiklerinde, Milet dünyanın yün ve keten dokuma ve örmelerinin, yani mensucat endüstrisinin merkeziydi. Oraya antik tarihin bir Manchester'i gözüyle bakabiliriz. İşte bu nedenden ötürü de; günün dünyasına giyim ve kuşam modasını salmak konusunda, günümüzün Paris'i gibi bir merkez oldu. Hatta öyleki bundan önce yazdığım bir yazıda anlattığım gibi, ora kadınları o dünya ve dönemin en zarif kadınları sayıldı.

Yün ve ketenden söz ettik. Pamuğu anmadık. Çünkü o zaman pamuk yoktu. Hatta bir İranlı askerin kendisine, Hindistan sınırları yanında yün yetiştiren ağaçlar olduğunu, söylediğini Herodotos hayretle yazar. Yün ve yapağı yetiştiren ağaçlar tabii ki pamuk bitkileriydi. Gene İlyada'da Homeros, Girit Adasının yün ve keten mensucatını över.

Giritlilerin giyim ve kuşamları tuhaftı. Erkeklerin çoğu bellerine kadar çıplak gezerlerdi. Bellerinden aşağıya önlü ve arkalı iki parçadan ibaret kısa bir fistan giyerlerdi. İş görürken bu fistan sağa sola uçarak onları tedirgin ettiğinden fistanın ön yanlarını bacaklarının arasından geçirerek, arka yanı, kuşağın arkasına sıkıştırırlardı. Böylece kısa şalvar icat edilmiş oldu. Bu şalvarlar Anadolu'ya ve o yolla Türkler geldiğinde Türklere geçti. Bugüne bugün Giritlilerin uzun şalvarları kendilerini rahatsız ettiği zaman aşağıdaki ucunu bellerine sıkıştırmak âdetleri vardır.

Asıl, antik Minoen Giritli kadınlarının giysileri bir

tuhaftı. Saçlardan başlayalım. Günümüzde Avrupa'da saç tuvaleti bakımından ne varsa Girit kadınlarında (İ.Ö. 3000) tümü de vardı. Mücevher, yüzük, pandantif, küpe ve ayak bileklerine takılan halkalar (halhal) için de aynı gerçek geçerlidir. Giysinin belden üst yanına gelince, kadınların korsaj bluzu mu diyeceğiz? Bazen önü bele değin açıktı. Gerdan, göğüs ve memeler ve meme altları hep açıktaydı. Heykel ve resimlerden anlaşıldığına göre Giritli kadınların dimdik, kumsursuz memeleri vardı. Buna da neden kadınların çok spor yapmalarıydı. Boğa güreşlerine kadınlar da katılırlardı. Boğa boynuzuyla vurmak için eğidiğinde, onun boynuzlarından tutarlar, boğa başını yukarıda silktiği zaman boğanın sırtında bir takla atarak boğanın kuyruğundan aşağıya (dört ayak üstüne gelen kedi gibi) **güm!** diye konarlardı. Belki de memeleri dik tutmak için onların bildikleri (ve şimdi çoktan unutulmuş) bir merhem, bir ilaçları vardı. Günümüzde Avrupalı kadının biri boğayla güreşerek "**toreador**"luk yapıyor diye kıyamet kopuyor. Oysa o eski zamanda kadınların boğa güreşi yapmaları, sıradan bir olaydı.

Bazı bluz ve korsajlarsa memelerin hemen altlarına kadar sıkı fıkı düğümlelenirdi. Aşağıdan zorlanan memelerin uçları bu surette göklere meydan okurdu. Korsajların yakaları günümüzdeki gibi çeşitliydi. Yüksek yakalıklar vardı. Hatta Knossos sarayındaki bir fresk resmindeki yüksek yakalıklı kadın "**La Parisien**", yani Parisli diye ünlüdür. Bel ister erkek, ister kadında son sınıra değin sıkılırdı. Bütün Giritliler ve tabii ki Miletli, sıkı ve daracık belleriyle ünlüdürler. Hatta resimlerden görüldüğüne göre korsajı belde, adamakıllı beli sıkması için madeni balenalar kullanılırdı.

Memelerin hep "**kör körüne parmağım gözüne**" dermişçesine açık saçık olmasına karşılık gövdenin belden altı yani kasıklar ve kalçalar bölgesi hep örtülü bulunurdu. Eteklik bazen birbirinin üstüne devrilen "**Farbala**"larla bir çan (kloş) biçimini alarak yere kadar iner, bazen de farbalaların arasından zemin

oluşturan kumaş gözüktü. Bunlar türlü biçimde işlenirdi. Farbalaların önde birleşen kasık çizgilerini kovalayarak önde (asıl gizlenen yerde bir uç oluşturmak suretiyle) birleşenleri olurdu. O farbalaların altındaki farbala da aynı eğimi izlerdi.

Giyim konusunda büyük dokuma endüstrisi merkezi Milet'in Giritliler sayesinde vardığı gelişime Avrupa, ancak bugün (yani 2000 yıl sonra) varabilmiştir. Avrupa'yı geciktiren neden, klasik giysilerdi. Milet ve Girit sandal ve çizme giyerdi. Zaten sandal sözcüğü Yunanca değil, Minoen Girit dilindendir. Bu ayakkabılar beyaz ya da sarı deriden yapılırdı. Tıpkı bugünkü Girit'teki gibi ve çok kusursuz işlenirdi.

Minoen dönemden sonra Klasik dönem geldi. Hellenik denen dönemde giyilen giysiler başlıca iki türüydü. Birisi Dorların giydiği Kiton. Bu giysi iki kat devrilmiş bir kumaş parçasından ibaretti. (Tıpkı Paris'te ünlü **Skaparelli Terzihanesi**'nin ortaya attığı moda gibi.) Bu kumaş sağ yandan (arkadan) sola getirilir ve ön yandan gene sağa götürülür. İki omuzda iki iğneyle ön ve arka yan birbirine iğnelenir.

Birçok Anadolu ozan "**bazı kadınlar çıplak kaldı**" anlamına "**Dor bir kadın gibi davrandı**" der. Demek ki bir kadının durduğu yerde kitonunu fırlatıp çıplak kalması ayıp sayılmıyordu. Bir de **Peplos** denen uzun bir gömlek vardı. Ayaklara kadar varırdı. İyonyalı kadınların **Kiklas** diye saydam bir giysileri vardı ki, o giysinin altında her şey hafif bir renkle renklenerek bir bir görünürdü. Bu nedenden Dor kadınları İyon kadınlarını pek ikiyezlü ve mıymıntı sayarlardı. Onlarca dobra dobra çıplaklık, örtü diye hiçbir şeyi gizlemeyen giyinmeden daha doğruydular.

Hematiyon, giysilerinin üstüne giyilen bir tür harmaniye idi. Omuzlara konur, sol yanı sağ omza atılırdı ki, sağ el ve kol serbest kalsın. Ayrıntı türünden Klamis ve Basara denilen giyimler vardı. Fakat başlıcaları yukarıda anlattıklarımızdır.

Demokrat İzmir, 30.07.1955

ANADOLU'NUN BÜYÜK KADIN AMİRALİ HALİKARNASSOSLU ARTEMİSİYA

Genç bir kızımızın Askeri Bahriyeye girmek üzere –yani deniz subayı olmak için– resmen başvuruda bulunduğunu gazeteler yazdı. Bundan önce başka kızlarımız hava ve kara kuvvetleri subaylığına aday olmuşlar, onların başvuruları kabul edilmişti. Ben bu işin bilgini değilim. Ancak havacılıkta ve piyadede kızların subaylığı kabul edilince, bir kızın deniz subaylığı niçin kabul edilmesin?

Dünyaya nam salan ilk kadın savaşçılar –yani Amazonlar– Anadoluluydu. Onların yurdu Karadeniz’le Sinop yöresindeydi. Ancak tüm Anadolu’yu ele geçirmişlerdi. İzmir ve Efes adları bu kentleri tarihsel dönemlerden önce kurmuş olan Amazonların adları sayılır. Amazonlar Balkanları aşarak Atina’yı zaptetmişlerdi. Amazonlar yaya, fakat daha çok süvari olarak savaşırldı. Silahları iki yüzlü baltaydı.

Anadolu ta o dönemlere değin savaşçı kadınlar yetiştirmişti. Örneğin Rus Savaşındaki **Nene Hatun** ve **Kara Fatma** gibi... Birinci Dünya Savaşında Bodrum’dan 5-6 deniz mili uzaklıkta **Gerenkuyu** denen yerde bir Alman denizaltısı gizlenirdi. Bu denizaltı Güney Ege’de çok sayıda gemi batırdığı için o zaman İtilaf Devletleri denen Fransız ve İngiliz hükümetlerinin savaş gemileri onu vızır vızır arıyorlardı. Gerenkuyu’nun denize uzanan bir görkemli burnunun bir yanına bir gün bir düşman destroyeri demirler ve filikalarını indirir. Filikada iki subay ve iki deniz eri vardır.

Filika burnu dolaşır ve beri yanındaki koya yanaşır. Oralarda kıyılar ıssız olduğundan, kıyıda insan bulunacağına ihtimal vermezler. İki subay ve iki deniz eri karaya çıkarlar. Koyun beyaz kumlarının bittiği yerde

sık ve yüksek çalılıklar vardır. Çalılıkların arkasındaki yörük çadırında henüz yeni evlenmiş yörük kızı **Ümmüşan** yalnız başınadır. 18 yaşında kara gözlü bir yörük kızıdır. Kocasının domuz sıklısıyla dolmuş çiftesi çadırdadır. Kız, çalılarının arasından karaya dört düşman çıktığını görünce çiftiyi kapar. Çalılarının arasından nişan alarak ateş eder. Dört düşmanın biri devrilir. Öteki üçü ellerini kaldırırlar ve teslim olurlar. Ümmüşan üç kişiyi önüne katar. Geren Köyünün üstünde Çiftlik Tepesi vardır. Denizaltının gözetleme noktası orasıdır. Ümmüşan tutsak ettiği üç kişiyi gözetleme noktasındaki Alman subaylarına götürür. Almanlar şaşkınlık içinde Ümmüşan'ın ellerini öperler. Ümmüşan'ın oğulları iki dünya savaşı arasında askerliklerini bitirdiler. Ancak Mandalya Körfezindeki köylerden köylü kızlarıyla evlendiler. Birisine "**Nerelisin?**" diye sormuşlar. "**Karımın köyündenim...**" demiş. Yani oğulları Ümmüşan'dan uzaklaştılar. Kocası da ölmüştü. Eğer açlıktan ölmediyse hâlâ sağdır.

Bu gizlenen gizemli denizaltı dolayısıyla düşman, Bodrum Kalesine musallat olmuştu. Oraya ilk dünya savaşında **Düpleks** krovazörü gelmişti. Kentte top olmadığını biliyordu. Bodrumlular Sultan Mahmut döneminden kalma şeshaneler ve kendi yaptıkları bombalarla **Düpleks Krovazörü**'nün dört filikasını (içindeki 50 kadar subay ve erle) zaptetmişlerdi. Tutsaklar Bodrum'daydı. Köylü kadınları tutsaklar için "**Onlar da ana kuzusudur. Burada anaları da yok**" diyerek Bodrum'a her gelişlerinde tutsaklara çörekler, peynirler ve yoğurtlar getirirlerdi.

Eskiden Bodrum, Aydın, Kuşadası ve İzmir **Cezairi Bahri Sefid**, yani **Akdeniz Adaları** sayılırdı. Bu yerler bir ya da birkaç valinin buyruğunda değil, fakat Kaptan-ı Derya denilen Kaptan Paşanın buyruğundaydı.

Cezayir ve Berberiye korsanlarının çoğu Anadolu'nun bu kıyılarındandı. Örneğin Barbaros Midillili, Turgut Reis de Bodrum'un **Sıralova** Yanmadasının **Karabağ Köyü**ndendi. Belki de deniz subayı olmak

isteyen İzmirli genç kızda, vaktiyle buralarda yetişmiş denizcilerin kanı vardır.

Zaten dünyanın en büyük kız deniz amiralini bu kıyılar yetiştirmişti. İ.Ö. 480'de, İran (ya da Pers) Kralı **Kserkses**, Yunanistan'a karşı hem karadan, hem denizden sefer yapacaktı. Ordu o denli büyüktü ki; gittiği yerde içe içe ırmakları kurutuyordu. Böylelikle ordu Çanakkale'ye geldi. Boğazı geçmek üzere Rumeli yakasına köprü kuruldu. Fırtına köprüyü yıkıp attı. Ve İran imparatoruna karşı başkaldırdı diye Çanakkale'de denizler üç gün üç gece kamçılarla dövüldü. Deniz böylece cezalandırıldıktan sonra Anadolu'nun İyonya'sının halkı ve mühendisleri bir köprü daha yaptılar. Ordu üç gün üç gece bu köprüden geçti. Ordusunun geçişini yüksek bir tepede kurulan bir mermer tahttan seyreden **Kserkses**'in:

- "Yüz yıl sonra bunca insandan biri diri kalmayacak ne yazık..." diyerek ağladığı söylenir.

Pers Deniz Kuvvetleri 1207 savaş gemisi ve 3 bin küçük gemiden ibaret olmak üzere dört bin küsur gemiydi. Bu donanma başlıca; Fenikeliler, Anadolu İyonyalılar ve Kariyalılarla başkalarından ibaretti. Donanmanın en güçlü eskadri Halikamassos kraliçesi 18 yaşındaki Artemisiya'nın buyruğundaydı. Pers filosu Yunan filusunun beklemekte olduğu **Salamin**'e geldi. Yunan kıyılarında **Eleusis** Körfezi vardır. Körfezin ağzını Salamis Adası sağında ve solunda iki dar boğaz bırakarak kapar. Yunan filosu doğudaki dar boğaza toplanmıştı. **Kserkses** hemen savaşa tutuşulmasını istedi. Ona Artemisiya'dan başka hiç kimse karşı çıkmadı. Savaş meclisinde Artemisiya dar boğazda savaşılırsa Pers ve müttefiklerin deniz kuvvetlerinin üstünlüklerinden yararlanılamayacağını çünkü donanmanın ancak bu kadar daracık bir yere sığabilecek kadar gemisini kullanacağını ve ancak düşman açık denizlere çıkarılırsa manevra edilerek sarılabileceğini ve yok edilebileceğini söyledi,

Ancak Kserkses Artemisiya'yı dinlemedi. Hemen savaşa girmek düşüncesinde inat etti. Savaşa sabah

erkenden girişildi. Akşam güneş batarken İranlılar hemen hemen tümüyle yok edilmişlerdi.

Bu büyük yıkımdan hiçbir gemisini kaybetmeden ve kendisinden kat kat daha çok düşman donanmasını yok eden genç Artemisiya kurtuldu. Akşamüstü Artemisiya'nın komutası altındaki Halikarnassos Filosu yelkenlerini **hissa** ederek yurduna dönmek üzere denize açıldı.

İşte bundan ötürüdür ki Kserkses:

"Bugün erkekler kadın gibi ve kadınlar erkek gibi savaştılar" dedi...

Demokrat İzmir, 11.09.1955

DOLAR'IN KÖKENİ

Bundan önceki yazılarda Fransa'yı simgeleyen **Mariyan** adlı kadının Frigya başlığı giydiğini biliyoruz. Bu başlığın sahibi İzmir Körfezi ağzındaki Foçalılar, İ.Ö. 6. yüzyılda Güney Fransa'da Marsilya, Nice ve Agde kentlerini kurdular.

Marsilyalılar Büyük Fransız Devrimi sırasında Paris'e Frigya küllahlarıyla gittiler. Devrimin de marşı "**La Marseyyez**"dir. İşte bundan ötürü Fransa'yı simgeleyen Mariyan, Frigya külahı giyer. Amerikalılar yeni bastıkları ve adına **Liberty Dollar**, yani özgürlük doları dedikleri doların üstünde, özgürlüğü simgeleyen kadının başının tepesinde gene bir Frigya küllahı vardır. 2500 yıl önce Anadolu kıyılarında yaşayan Frigyalılar bir gün gelip de küllahlarının özgürlüğü simgeleyeceğini öğrenselerdi küllahlarının sonuna şaşarlardı.

İtalya'yı simgeleyen kadın da başında bir kule taşır. Çünkü Anadolu'nun Anatanrıçası Kybele (Kibele) idi. Bu tanrıça yeryüzünün ve yeryüzündeki kentlerin tanrıçası sayılırdı. Kentler yeryüzünde dururlar ve duvarla, kulelerle çevrili bulunurlar. Onun için Kybele de başında taç olarak bir kule taşır. Orta Anadolu'da Sivrihisar yanında Pessinus, kentin asıl Anadolu Tanrıçası Kybele inanişinin merkeziydi. Orada bir kutsal Kybele taşı vardı. Romalı bilimciler o taş Roma'ya taşınmadıkça, Romalıların, Kartacalıları yenemeyeceklerini söylemişlerdi. Taş Roma'ya taşındı. Romalılar utkuya ulaştılar. Onun için İtalya başında Kybele'nin kulesini taşır.

Çifte yüzlü (ağızlı) balta, yani Labris, Anadolu'da kutsal sayılırdı. Çoklukla baltanın sapı bir demet tahta ya da demir çubuklar arasında olurdu. Hatta güneyde

Milas'ın yanında Labranda kenti vardır. Öreni halen kazılmaktadır. Kent adını "**Zeus Labrandos**"tan (Labrışlı Zeus) almaktadır. Demetli çift yüzlü baltaları Etrüskler İtalya'ya taşıdı. Daha sonraları bu demetli baltalar Latinliğin bir farık alameti (ayıncısı) ve simgesi oldu. İşte bundan ötürü İtalya'nın arması demetli ve çift yüzlü bir baltadır. Yalnız demetin etrafına bir çiçek dizisi sarılırdı.

Demetin İtalyanca adı **Faşıyo**'dur. Son sıralarda bu Faşıyo'dan **Faşist** alameti uyduruldu. Bunların topu da Anadolu kökenlidir.

İngiltere'yi simgeleyen kadın, denize egemen olduğunu göstermek için, elinde bir Fridan taşır. Zıpkın Anadolu'nun Ege kıyılarında düşünülmüş bir işarettir. Ermenistan yoluyla Anadolu'ya gelen **Yavanlar**, (sonraları bu sözcüğün **v**'si çıkarılarak **İyon** biçimini aldı) hiç deniz görmemişlerdi. Onların bulut ve yağmur tanrısı elinde şimşek taşırdı. Deniz kıyısına gelince, deniz su olduğu için onu yağmur ve şimşek tanrısına yakıştırdılar. Bu İyonlar yağmurlu bulutlara **Ogen** diyorlardı. Denize **Oegen** (yani **Ege**) adını verdiler. Okean, yani okyanus aynı köktendir. Thalassa ve Nisos, yani Grekçe sanılan deniz ve ada adları Grekçe değil, Minoen Giritlidir. Grekler denize asıl **Pontos**, yani **Köprü** derler. Homeros "**Meso eno oinopi ponto**" der Girit için, yani "**şarap rengi denizin ortasındadır.**" İlk resimler ya da diktografilerde, bulutlar tanrısının elindeki şimşek (çünkü şimşeği bulutlar çıkar) üç çatal gösterilirdi. Bu şimşek (şimşek olarak) Zeus'a verildi. Üç çatalı şimşek de zıpkına çevrilerek Deniz Tanrısı Poseidon'un eline tutuşturuldu. İngiltere'nin elindeki **Fridan**, işte bu şimşek asıllı zıpkındır ki o da Anadolu kökenlidir.

Milet'in Karadeniz ve Akdeniz'de seksenden çok sömürgesi vardı. Hatta Avrupa'nın Atlantik kıyılarında bile sömürgeleri vardı. Bu sömürgelerin bir bölümü Foçalıların Marsilya'yı kurmasından öncedir.

Şimdi gelelim Tann Herakles'e, yani **Herkül**'e. Eski çağ yazarlarından **Diadoros** üç Herkül sayar.

Romalı **Çicero** bu kahramanları altıya çıkarır. Latin tarihçisi **Varro** ise Herkül'lerin 44 tane olduğunu yazar. Bu hali tuhaf görmemeli, çünkü asıl kendisiyle ilgili ya da ilgisiz bir sürü söylencenin yöneltildiği söylencesel bir varlıktır. Bugün bile güçlü, korkusuz bir insan için her dilde "aslandır, aslan gibidir" denir. Herkes, Herkül gibi aslan öldürücüsünü benimser. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu öykünün başlangıcı Mezopotamya'da Sümerlerdir. İş Gilgamiş söylencesiyle başlar.

İsa'dan 4-5 bin yıl önce Anadolu'ya geçen bu söylence, Hititlerden önceki Anadolulularca benimsendi. Hititler de **Sando** diye bir aslan öldürücüsünü kabul ettiler.

Hititlerden sonra gelen Lidyalı hanedan, atalarının Herkül olduğunu kabul etti. Frigyalılardan başka bir şey olmayan Dorlar, Anadolu'dan kuzeye göçerek, Trakya ve Makedonya'yı çiğnediler. Ve Tempe Geçidinden geçerek Yunanistan'ı ele geçirdiler. Onların torunları Spartalılar da tıpkı Lidyalılar gibi Herkül hanedanından olduklarını savundular.

Aslında Herkül ile Gilgamiş birbirlerine tıpatıp uyarlar. Gilgamiş'in sevgili dostu **Enkidu**'dur. Herkül'ünki **İyolaos**'tur. Gilgamiş Tanrıça **İştari**'nin aşkıyla yandığı gibi Herkül de Deyanira'ya abayı yakıp, harap olur. İkisi de bir ot yiyerek kendilerine ölümsüzlük bağışlarlar. İkisi de giysilerini yelken diye kullanarak seyahat ederler.

Demincek Anadolu kıyı kentlerinin Akdeniz'de özellikle Korsika, Sardinya ve İspanya'da birçok sömürgeleri olduğunu yazmıştık. Şimdi gelelim Herkül'ün Anadolulu olarak Gilgamiş gibi giysilerini yelken ederek seyahat etmesine... Batıda Eritrea adlı bir ada varmış (Eritrea kızıl demektir). Orasının batan güneş ışığıyla kızıllaşan İspanya olduğu sanılıyor. Herkül birçok serüvenden sonra oraya varıyor. Önüne bir dağ dikiliyor. Herkül o dağı iki eliyle tutunca ikiye ayrılıyor. Ve böylece **Cebelitarık Boğazı**'nı açıyor. Dağın sağlı sollu iki yüksek parçasını bu becerinin bir

anısı olmak üzere oracıkta bırakıyor. Karşı karşıya duran bu iki dağ parçasına bu nedenden ötürü **"Herkül'ün Sütunları"** diyorlar. Bu söylenceyi İspanya kıyılarına taşımış olan Anadolu sömürgeleri bu iki sütunun ikisini de (S) biçiminde bir dizi çiçekle süslüyorlar ve bastırdıkları paraların adına hemen hemen çizgi biçimindeki bu iki sütuna (S) biçiminde dolanan çiçek dizisini bastırıyorlar.

İşte dolar simgesi yani \$ buradan Amerika'ya geçiyor. Fakat inada bakın ki, Amerika'dan bir türlü Anadolu'ya gelemiyor. ¹

Demokrat İzmir, 30.10.1955

BİR AYETTEKİ TANRILAR

Kuran-ı Kerim'de Necm Sûresinde bir ayet şöyledir:

"Efereytümül Latevel Uzza ve Menâte El-salisetel uhra." Anlamı şöyledir: **"Bana haber verin ki Allah'ı Tealaya kâfir olup Lat ve Uzza ve Menat putlarına tapınırsınız."** Bu putlar ağaç, odun şu ve buyla simgelenirlerdi. Fakat aslında taşandırlar. Tümü de ilâhe yani dişi tanrı ya da tanrıçaydırlar.

Kâbe yönüne **Kible** denmesinin nedeninin orada büyük Tanrıça Kybele'nin putu bulunduğundan ileri geldiğini önceleri yazmıştık. Hatta Uhut gazasında Ebu Süfyan **"ey ulu Kybele"** diye bağırarak kılıç çekerken, peygamber **"vel ecel"** diye karşılık vermişti.

Şimdi yukarıda adı geçen tanrıların birincisi Lat'a gelelim. Lat klasik mitolojideki **Leto**'dur (Latince adı **Letone**'dir) ve söylencesi şöyledir:

Leto, Febe'yle Khaos adındaki **Titan**'ların, yani devlerin kızıdır. Zeus kendisini ve **Leto**'yu bildirgin kuşlarına dönüştürerek Leto'yla çiftleşir. Gebe kalan Leto çocuğunu doğurmak için bir yer arar. Ancak Zeus'un kıskanç karısı Hera Leto'ya piton yılanını bela eder. Lodos yelinin kanatlarında taşınan Leto, sağa sola gider. Ancak hiçbir yer onu istemez. Sonunda Adalar Denizinde **Delos Adası**nın yanındaki küçük **Ortigia** Adasına konar ve Tanrıça **Artemis**'i, yani **"Ay"**ı doğurur. Tanrıça doğar doğmaz anasına yardım ederek onu yakındaki Delos Adasına taşır. Leto orada Tanrı **Apollon**'u yani **"Güneş"**i doğurur. Leto; o ana kadar denizin üstünde bir gemi gibi yüzen Delos Adası'nın konukseverliğine ödül olarak, onu de-

nizin dibine uzatır ve Delos, yerli yerinde kalarak, hakkıyla ve yaraşığıyla ada olur. O adada ondan sonra hiç kimsenin doğmasına ve ölmesine izin verilmez. Klasik dönemlerde doğuracak kadınlar **Ortigia** Adasına taşınırdı.

Ortigia bildiricin demektir. Ephesos'ta Thoraks Dağının karşısındaki Solmisos Dağının adı bir mağaranın adıdır. Leto iki çocuğunu orada doğurdu diye her yıl Ege halkı orada toplanır ve Artemis rahipleri orada dans ederlerdi. Aslında Artemis'in en büyük tapınağı da Yunanistan'da değil, Dünyanın Yedi Harikasından biri olarak Ephesos'taydı. Apollon'a gelince Homeros İlyada'sının dördüncü türküsünün (ya da kitabın) 101. dizesinde **Apollon** için **Likegenes** diyor. Yani açıkça Likya'da doğmuş diyor.

Latin ozanı Horatius'sa Apollon'dan söz ederken **"Doğduğu yer olan Likya Dağlarına gitti"** der. Bilinir ya, Likya Anadolu'nun güneybatısıdır. Çok önceki zamanlarda eyaletlerin sınırları kesin olarak çizilmiş değildir. Gene Latin ozanı **Ovidius**, Apollon için Pataralı der. Patara Anadolu'da Likya'dadır. Aslında Yunanistan'da Apollon'un belli başlı tapınıldığı yer olarak tek Delphi'ye karşılık Anadolu'da **Patara Didi-ma**'ya (yani **Yoran** ve **Klaros**'ta üç büyük merkezi) vardı. Bu yazıda Leto'nun ve çocukları sayılan Apollon'la Artemis'in aslında Anadolu'lu tanrılar olduklarını doğrulayan bütün kaynakları saymak olanağı yok. Yukarıda belirttiğimiz birkaç nokta yeterlidir.

Özellikle Ephesos Artemis'i birçok dine etki yapmıştır. Kybele tanrı anasıdır. Çünkü Girit'te Tanrılar Tanrısı **Zeus**'u doğurmuştur. Ephesos Artemis'i 18 memesi ve tepesindeki Kybele'nin tacı koca bir kuleyle bir tür yarı başkalaşmış bir Kybele'dir ve tanrı anasıdır. Bir insanı bir dine döndürürken genellikle o din, o insana döndürülür. Ephesos halkı Hristiyanlığa döndürülürken, Hristiyanlık da enikonu Ephesos halkına döndürüldü. 431'de Ephesos konsülünde toplanan kilise uluları Ephesosluların direnmeleriyle Kybele ve Artemis gibi Meryem Ana'yı da tanrıların anası say-

mak zorunda kaldılar ve böylece eski inanç damgasını yeni itikata vurdu. Bu özelliği belirtmekten amacımız Artemis, Apollon ve Leto inancının Anadolu'da ne denli güçlü olduğunu göstermektir.

Leto'nun Anadolu'dan ta Mekke'ye değin gidişini tanımlamamızdan önce Leto'nun geçirdiği bazı değişimlerden söz edelim. Troyalı Paris'in **İlyon**'a kaçırdığı güzel Helen'in anası Leda'dır. Leda, Leto'dur. Leda'yla ilgili mitolojideki söylenceler başka başkadır.

Zeus, Tanrıça Nemesis'e âşık olur. Tanrıça kendisini Zeus'tan kurtarmak için suya dalarak balık olur. Zeus da güzel tanrıçanın peşinde erkek balık olur. Tanrıça dişi kunduz olur. Tanrıça bir hayvan biçimine girdikçe tanrı da aynı biçimlere girer. Sonunda tanrıça dişi kaz olarak havaya uçar. Zeus erkek kuğu olur, ona yetişir ve tepesine biner. Tanrıça artık olacak oldu diye büyük bir boyun eğişle tüylerini silke silke Kral Tindarius'un karısı Leda'nın yaşamakta olduğu **Sparta** kentine konar. Orada leylak renkte bir yumurta doğurur. Yani yumurtlar. Kral yumurtayı bulur. Bir dola-ba koyar. O yumurtadan Güzel Helen doğar.

Bir başka söylenceye göre yumurta, aydan Fırat Irmağına düşer, balıklar onu karaya çeker. Bir kumru üstüne kuluçkaya yatar. O yumurtadan Kuzey Suriye'nin Sevgi Tanrıçası doğar ya da çıkar. (Bu söylencedeki konularda dikkat edilecek şey, Kybele bir Ay Tanrıçasıdır. Bu tanrıça büyük Evren Yumurtasını denizlerin üstünde yani Fırat Irmağı gibi suların üstünde yumurtlar. Ay, bir yıldız sayılırdı. Onun için Suriye'de **Yıldız** anlamına **İştar** olur. **İştar** daha sonra **Ast-harte** olur ve sonunda denizden Sevgi Tanrıçası **Aphrodithe** olarak doğar. Ay ve güneş ya da Artemis'le Apollon da yıldız sayılırdı.

Bir diğer söylenceye göre Zeus bir kuğu biçimine girer. Bir kartal onu paralamak amacıyla peşine düşer. Kuğu korunmak ve gizlenmek için Tanrıça Nemesis'in koynuna ve bacakları arasına girer. Tanrıça kırmızı bir yumurta yumurtlar. Tanrı **Hermes** o yumurtayı alır ve Leda sıcacık havada bacakları açık olarak

uyurken yumurtayı bacakları arasına atar. Leda kuluçkaya yatar ve civciv olarak Güzel Helen yumurtadan çıkar. Zeus bu işin bir anısı olarak kartal ve kuğuyu bir yıldız topluluğu (bir burç) olarak gökte durağan duruma getirir. Kuğular tanrıçaya kutsanır. Beyazlıkları ve uçarken (V) durumunu almaları dolayısıyla bu biçim, dişilik, yani kadın apışarası simgesiydi.

Son bir söylence ise, Zeus kuğu biçiminde Leda'yla doğrudan doğruya birleşir. Doğurduğu yumurtadan Helen'le birlikte kız kardeşi **Klytimestre** (sonra **Agamemnon**'un karısı ve katili) ve erkek kardeşleri doğar. Ne var ki, Leda kuğuyla birleştiği gece, kocası **Tyndareos**'la da yatmıştır. Homeros'a göre (Odysseia on birinci türkü 229. dize) Helen Zeus'un kızı, Klytimestre ile erkek kardeşleri kralın çocuklarıdır. Homeros'a işin bu denli incisini nerden bildiğini sormalı! Ancak zavallı ne yapsın; yalnız bulduğu söylenceyi süsleyip veriyor.

Matriyarkal bir toplumda (yani kadınların egemen oldukları bir toplumda) Büyük Tanrıça, Tanrıyı kovalar ve 13. ayın sonunda onu yakalar. 13 ay burçlarına göre balık, tavşan, arı, kuş, sonunda buğday olur. Bunlar hep yıldız adlarıdır. Nemesis Zeus'dan kaçarken hep bu biçimlere girer. 13. ayda Tanrıça, Kutsal Kralı, yani kendisinin bir ayrıntısı olarak kendisine erkeklik etmiş papazı yutar ve yer. Tanrıça **Havva**'ya dönüştüğünde Adem'le birleşmezden önce buğday yer. Patriyarkal (yani erkeklerin egemen oldukları toplumda) kovalamaca oyunu tersine çevrilmiştir. Tanrıça Tanrıyı değil; Tann, Tanrıçayı kovalar.

Leda Anadolu'nun güneybatısı **Lykia** dilinde **kadın** demektir. Leda, Leto, Latona ve Kâbe'deki **Lat** adları hep bu sözden gelmedir. (Daha yukarıda Artemis'le Apollon'un doğum yerlerinin Anadolu olduğunu yazmıştık.) Renkli yumurta da Hristiyanların Paskalya Yortusu'nda kırmızı ve başka renkli hatta yaldızlı ve süslü yumurtalardır. Bu töre tanrıyı, daha yumurtadayken yemekten gelir ki, yiyenler de tanrılaşsınlar. Çünkü Anadolu halkı Hristiyanlığı kabul ettikten sonra

Adonis'i ölüyken dirilme şenliğini Adonis'in dirilmesi tarihine denkleştirdikten başka, Apollon ve Artemis'i doğuracak yumurtanın yumurtlama ve yenme tarihini ve şenliğini de yerinde bıraktılar.

Anadolu'da Miletos'un (Menderes Ovasındaki Balat'ın) yanında **Lade** Adası vardır. (Orası büyük bir deniz savaşının yapıldığı yerdir. Günümüzde artık bir ada değildir. Fakat Menderes'in taşıdığı çamurlarla denizi doldurulan bir tepedir.)*

Yukarıda Leda'nın Lykia dilinde kadın anlamına geldiğini yazdık. Bu adaya Lade adı Tannıça **Lat** nede niyle verilmiştir. Bu iş şöyle olmuştur: Zeus boğa kılığına girerek güzel **Europa**'yı Girit'e kaçıtır. Europa Girit'te **Sarpedon**, **Radmantis** ve **Minos**'u doğurur. Ancak o dönemdeki Girit Kralı Asterius'tur. Bu sözcük yıldız demektir. Ve İhtar'la olduğu kadar, bir yıldız olan Apollon ve Artemis'le ilgilidir. Asterius çocuksuz olduğundan, Minos'u oğul olarak kabul eder. Minos Girit kralı olur. Bu addan Girit Uygarlığına **Minoen Uygarlığı** denir. Asterius'un babası Anaks'tır. İlk Girit Kralı Asterius'un kemikleri Miletos'ta gömülüdür. Bu adam bir dev sayılırdı. Bu söylence başlangıçta Lykia ve dolaylarından Rodos, Telos, Nisiros, Skarpantos ve Astropalya adaları yoluyla Girit'e göç edildiğini gösterir. Zaten Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü birkaç yıldan bu yana Minoen Giritlilerin Anadolu'dan göçtüğünü gösteren çok önemli kalıntılar bulmaktadırlar.

Şimdi Tannıça **Lat**'in Suriye ve Filistin'e gidiş yolunu kovalayalım. Miletos'un eski adı Anaktor'ia'ydı. Bu ad, Asterius'un babası Anaks'tan gelmedir. Anaks da oğlu gibi bir dev sayılmıştır. Anaks ay biçiminde Anatanınçayla **gök** anlamına gelen **Uranos**'un oğludur. Bundan dolayı gece tanrıçası ve iki büyük yıldızın (ay ve güneş) anası Leto'yla ilgilidir. Asterius öldürülünce Lade Adasının yanındaki bir tepeye gömüldü. Eski Miletos kentinin o bölümüne Asteria adı verildi.

* Günümüzde Karayolları, oradaki yolu yaparken, bu "tepe"yi de kemirdi. **Ş.G.**

Şimdi İncil'in Tevrat bölümüne bir göz atalım:

Tevrat'ın **Yeşu** (Yoşua) kitabının 14. babının 13. tümcesinde şöyle denmektedir: "**Yeşu onu kutsal kıldı. Ve Hebron'un Yefunne oğlu Kaleb'e miras verdi. Çünkü o tamamen İsrail tanrısı rabbin ardınca yürüdü. Ve Hebron'un adı önceleri Kiryatorba'ydı. Arba Anaklar arasında büyük adamdı.**" Buradaki büyük adam deyimi iri yapılı demektir. Burada sözü edilen Anaklar ya da İbrani dilinde Anakimler; Anaktoria yani Miletos'tan gelme Anaks soyudur. Miletos'un eski adının Anaktoria olduğunu yukarıda yazmıştık. Gene Tevrat'ın **Tekvin** kitabının 23. babının 16. tümcesinde şöyle denmektedir: "**Efron, Hetoğulları arasında oturuyordu; ve Hitti (yani Hitit) Efron, Hetoğulları kendi kentlerinin kapılarında hepsi dinlenirken, İbrahim'e yanıt verip dedi...**"

Anaklar İ.Ö. 14. yüzyılda Nil ağzına saldıran ve Mısırlılarca **Deniz Halkı** denilen Egelilerdir. Bunların büyük bir bölümü Filistin'e adlarını veren Pulasatilerle Anadolu'dan Suriye ve Filistin'e göçmüşlerdi. Dikkat edilirse Hazreti İbrahim'le birlikte Hititlerden söz edilir. Oysa Hititlerin Miletos'la ilgileri vardı. Hatta Hititlerde Miletos'un adı **Miluvanda'ydı**. Fakat oranın 'Anaktoria'lığı çok eskidir. Suriye ve Filistin'e gelen **Lat** kolayca güneye inip Kâbe'de yer almıştır. Aslında Kâbe'nin Hazreti İbrahim'ce kurulduğu söylenir. Ancak bu putlar sonradan taşınmıştır.

Putların tümünün ayrı bir kabileye ait olması önemlidir. Çünkü Suriye ve Filistin'den Hicaz'a zaman zaman göç edenler birbirleriyle hısımlık nedeniyle kabile olarak bütünlüklerini ve ayrı törelerini korurlardı. Lat'ı da bir kabile ve toplum getirmiştir. Menatlar Anadolu'nun Menadları ya da Bakhant'lariydi. Uzza da öyle. Ancak bunları anlatacak yer kalmadı. Başka yazıda... Aslında Lat'ı da gereğiyle anlatamadık.

Merhaba! Allahaismarladık. Gülegüle...

Demokrat İzmir, 15.01.1956

AYETTEKİ MENAT

Geçen yazıda Kuran-ı Kerim'deki "**Efereytümül Late vel Uzza ve menate elsalisetel uhra**" ayetindeki **Lat** adlı tanrının kökenini açıklamıştık. Bugün Tanrı **Menat**'tan söz edeceğiz. Üstad Konyalıya göre Lat ve Menat Romalılardan alınma Lar ve Penat tanrılarıdır. Uzza ise Türklerden alınma **Oğuz**'dur. Lat ve Penatlar genel tanrılar değildi. Ancak bir ailenin ölmüş üyelerini, daha doğrusu tinlerini simgeleyen küçük tanrılarıdır. Dolayısıyla evlerde özel bir köşede bulundurulurlardı. Bu özel tanrıların ta Kâbe'ye değin varması olanaksız gibidir.

Türklerdeyse Oğuz adlı bir tanrı yoktur. Oğuz bir sıfattır. Gökemi tanımlar. Aslı **öküzdür**. Çünkü kuzeydoğu Asya'da Türklerin gördüğü en büyük hayvanı öküzdü. Nitekim Araplar işlerine çok çok yarayan dededen yani **Camelden** güzel, yani **Cemil** sıfatını uydurmuşlardır. Bugün de yürekli adama aslan deriz.

Menad, Şarap ve Eğlence Tanrısı **Dionysos** ya da **Bacchus**'un bir yerden bir yere giderken onunla birlikte giden kadınlı erkekli grubun insanlarına verilen addır. Burada **Menad** denmesi çoğunlukla dans ve şarapla vecd haline geldikleri ve hemen hemen bir delilik görüntüsü sunduklarından. Deli anlamına gelen ve "**Manikya**"dan onlara **Manyad** ya da **Menad** dendi. Aslında günümüzde bile aklını az çok kaçırmış olanlara "**gaipten haberi var, bizim bilmediklerimizi bilir**" diye saygı gösterilir. Herkes bu ve benzeri delilerin söyledikleri saçmalara, bir hükümet yetkilisinin sözleriymiş gibi inanır. Gerçi bu işte biraz acımanın da payı vardır. Ancak bütünüyle değil. Aslında tarikat başkanlarına ve onların müritlerine "**Abdal**" ya

da "**Aptal**" adı verilir. Bu sözün anlamı ne olursa olsun günümüzde bu sözcük küçük görmeyi içerir. Buna neden aptal olanlarda çoğu kez delilik özelliğinin görülmüş olmasıdır. Batıda saplantıya tutulanlara **Man-yak** denilir. Bu söz de **Maniya** aslındandır. **Dionysos** ya da **Bacchus** inancına gitenlerin iki ana özelliği, şarap nedeniyle "**coşkunluk ve dans**"tır. Menadların bir ikinci adı da Bacchus'tan **Bakkant**'tir. Bunlar hem dişi hem de erkek olabilirler.

Menadlar kendinden geçtiklerinde, onların içlerine yani gövde ve ruhlarına bir cinin yani bir **Daimon**'un girdiği sanılırdı. Bu cin örneğin kötüyse Menad ifrit kesilirdi. Ancak cinlerin iyisi kötüsünden daha çok sayılırdı. Hatta **Aristoteles** sevinci "**evdemoni-ya estin energiyastis psikes**" der. Yani "insanın durup dururken ve hiçbir nedeni olmadan içten duyduğu sevinç iyi bir cindir ve ruhun gücüdür." Unutmamalı ki, bu iyi cin soyut bir nesnedir. Ancak insanoğlunun usu soyutu çok kavrayamaz. Hemen onu gözle görünür, elle dokunulur bir özdeğe dönüştürmeye çalışır. İşte o zaman onu putlaştırır. Ve ona kızıp, tufanı, seli, kıtlığı göstermesin diye kurbanlarla, tapınmalarla onun gönlünü kazanmaya çalışır. İşte böylece Menad da bir tannı, bir put olur. Aslında tüm putların kökeni böyledir. Tümü de bir özelliğin kişi kılığında belirtilmesidir. Örneğin savaşçılık ve acımasızlık özelliği, Savaş Tanrısı **Ares** (Latincesi **Mars**) olur. Sevgi özelliği, Sevgi Tanrıçası **Aphrodite** olur.

Buraya kadar gerek dansın, gerek kendinden geçmenin putlaşmış biçimi **Menad**'dır. Ancak bir özellik put olunca soyutluğunu yitirir. İslamiyetin putlara düşmanlığı bundandır.

Dionysos ve Menadların kökeni Girit, Rodos ve Güneybatı Anadolu'dur. Çünkü üzüm asmasının asıl vatani buralardır. Üzüm asması buralardan klasik dünyaya yayılmıştır. Ve buralardadır ki; dünyada ilk önce üzümünden şarap yapılmıştır. Şaraptan önce sarhoşluk veren içkiler ve yeygiler yok değil vardı. Örneğin pirinçten, buğdaydan, arpadan, hurmadan yapılan viski,

bir, votka, lekbi gibi içkiler, hatta Amerika'da sabırlık ve başka bitkilerden **Meskal** ve **Pulke** yapılıyordu. Ancak hazreti şarap gelince, tümüne egemen oldu. Üzüm ve şarap Avrupa'nın ve Asya'nın her köşesine dağıldı. Norveç'ine de, Hindistan'ına da, Çin-i Maçine de vardı. Şarap ile birlikte Şarap Tanrısı Dionysos ve Menad da seyahat etti. Dionysos'un şuralı ya da buralı olduğu savı hep bu yayılıştandır.

Konumuz Dionysos'un kökenini tanımlamak değildir. Ancak şu kadarcık söyleyeyim **Euripides** "Bakkhalar" adlı yapıtında (MEB'ca Sabahattin Eyu-boğlu'na çevirtilerek basılmıştır) bu noktayı iyice belir-tiyor. Aslında Dionysos sözcüğü Grekçe değildir. **Nysa** adlı kent birçok yerlerde vardır. Ancak Diony-sos'un adını aldığı **Nysa** kenti asıl Güneybatı Anado-lu'dadır.

Dionysos'un anasının adı **Semele** de, **Frigya** di-linde ateş demektir. Hani ya **Semele**, **Zeus**'u görün-ce yanar a... İşte bu ad bu olaya anıştırmadır.

Menadizm ya da Menadlık her ne kadar isim de-ğiştirmiş olsa da günümüzde bile Anadolu'da vardır. Herodotos kitabının iki yerinde İbakki, yani zeybekler-den söz eder. Zeybek sözü Türkçe değildir. Bizim eski sözlükler bu sözcüğün Arapça "**Cıva**" anlamına ge-len "**Zibak**"tan geldiğini yazarlar. Menadlar asıl dağ-larda dans ederlerdi. Sûr kırmızısı külahlarına (yani fe-se) saçları yoksa uzun püsküller takarlardı. Bunun üs-tüne çiçek ve yapraktan bir çelenk koyarlardı. Asma dalı ve yaprağı ya da kayakapan sarmaşığı bulamadık-larında başlarına oyadan çember takarlardı. Menad birliği asıl Ege Bölgesinde yaygındı. (Çünkü üzüm as-masının vatanıdır.) Bir eski yazar şöyle tanımlıyor: "**Eller havaya kaldırılarak ve parmaklar çatlatı-larak yüksekteki üzüm salkımını koparmak, yere diz vurmak. Kalkıp hoplamak, sonra üzüm çiğniyormuş gibi (şarap yapmak için) çiğneyici adımlar atmak. Sonra hızla gelip Di-onysyak çığılığı olan Eviya ya da Eviha yahut İha! diye nara salmak. İşte bu da zeybek dan-**

sından başka bir şey değildir." Bu da yazının konusu dışındadır. Ve bizim Milli Eğitimin incelemek zorunda olduğu bir konudur.

Üç Türk tarikatı vardı. Bektaşiler, Mevleviler ve Nakşibendiler. Bunlar son zamanlarda soysuzlaşmışlardı. Ancak Türk ruhuna kabâ ve ham softalıktan kurtulan ne denli sanat eğilimi ve incelik varsa (mûzik, şiir, tezhip, hattatlık vb.) tümünü **Nuh** arkı (gemisi) gibi günümüze ulaştırmışlardı. Bunların tümünde de vecd hali vardır. Derviş Nesimi "**hak adına medreseye, aşk adına meyhaneye gittiğini**" söyler. Kendinden geçkindir. Maniya durumundadır. Ar ve namus şişesini taş a çalmıştır. Kim ne derse desin, umurunda değildir. "**Kime ne**" der. Binlerce dizelik Mesnevi'de Mevlânâ hiçbir zaman aynı uyağı tekrarlamadığı halde şaraptan ve meyden söz ederken ayrıcalık olarak uyağı tekrarlar. Şöyle:

Cuşişi aşkest kandri

mey fûlad,

Ateş aşkest kandri

Mey fütad.

Yani "**Aşk ateşidir ve aşk coşkunluğudur. Şarapta harıl harıl kaynayan**" vesselam. Mevlânâ müziğin sürükleyici coşkusuyla kalkıp dönerdi. Kendisinin Rumca yazılmış şiirleri vardır.

Arabistan'da İslamiyetten önce şarap içmek ve vecd halinde dans etmek vardı. Bunlar İslamiyetten sonra örneğin Rufai, Halveti ve Arusi tarikatlarında ve ötekilerde de adamakıllı belirir.

Ay hesabıyla Muharrem ayının ilk on günü Menadlarca cinlerin, yani Daimonların gerek insan, gerek hayvan biçimine girerek yeryüzünde gezdikleri günlerdi. Bu ayın onuncu günü buğday gibi hububat (tahıl), bal ya da pekmez kaynatılırdı. Bu bayrama **Anesteria** denilirdi. Yenen tatlı hububata da **Panspermia**, yani "**her türlü hububat**" denirdi. Panspermia aşureden başka bir şey değildir. Ve Arabistan'da yaygın bulunması Menad putunun kökenini gösterir. Evet, Kerbela olayı o günlere rastlar. Ancak

şunu da unutmamalı ki, bugünlerde Adem ile Havva cennet bahçesinde çiftleşerek oradan kovuldular. Unutmamalı ki; aynı günlerde **Dionysyak** bir Hierogami (yani tanrıların çiftleşmesi) vaki oluyordu. O günlerde Dionysos bir **Basilina**'yla çiftleşirdi sözde. Yani erkek bir ilke, dişi bir ilkeye kavuşuyordu. Filistin'de aynı günlerde Hazreti Nuh'un arkadan (gemisinden) çıkışı kutlanırdı.

Herodotos'un İbakki (yani zeybek) 'diye söz ettiği **Skilas**'ın neler yaptığını anlatır. Şimdi **Ahdi Kadim**'e, yani **Tevrat**'a bakarsak, aynı durumun **Nebiler**de olduğunu görürüz. İbranice onlara **Nebiyim** yani Nebiler deniyor. Daha doğrusu **'Menad'**lar. (İsmail, yani Samuel 1. kitap 5-10):

"Genç Saul babasının kaybolan dişi eşeklerinin ne olduklarını anlamak üzere bilici Samuel'e gider. Samuel, kendisine ait gelecekteki bazı olayları bildirir. Ona der ki; Allah yanına vardığında sen bir Nebiyim grubuna (yani Nebiler grubuna) rastgeleceksin. Onların önünde bir **'Nebel'**, yani saz, bir **Tof**, yani tef (Sümerce 'tap-tap'tan gelir. Tap-tap vurulur da ondan **Tap** denmiş sonra **Tof** olmuş. Fransızcada vurmak **Taper** aynı köktendir), bir **Halil** (yani flüt) ve bir **Kinar** yani **Harp** (dikkat bu **Kinar** sözcüğünde Grekler, Kıbrıs'ta harp çalan **Pafos** kralının adını **Kiniras** yaptılar. Bu adam kızı **İzmirma** ile kavuşur ve ondan **Adonis** doğar. Ancak Tevrat'ta **Adon**, tanrıya söylenen sözdür ve **Efendimiz** demektir) çalanlar vardır.

İşte o zaman **İahve**'nin ruhu sana gelecek ve sen de onlarla **Nebi** olacaksın. Gerçekten **Saul** oraya gider (işte önlerine bir **Nebiyim** kabilesi çıkar ve ona Tanrı ruhu gelir... Ve herkes yanındakine der: **Kiş**'in oğluna ne oldu?.. Saul da Nebilerle?"*

Ve gene Samuel'in Birinci kitabının 9. babının 18. tümcesinden başlayarak "Ve Davut kaçıp kurtuldu ve Roma'ya Samuel'in yanına geldi. Ve Saul'un yaptığı

* Tevrat, I. Samuel'de bu metni tamamlayan bilgiyi bulamadık. Ş.G.

her şeyi ona bildirdi ve Samuel ile birlikte gidip **Nayot'**da oturdular ve işte Davut Roma'da Nayot'tadır diye Saul'a bildirdi ve Saul'un baş olarak üstlerinde durmakta olduğunu görünce, Saul'a gönderilen ulaklar üzerine de Allah'ın ruhu geldi ve onlar da nebilik ettiler ve Saul üçüncü defa olarak gene ulaklar gönderdi. Bunlar da nebilik ettiler. Bunun üzerine kendisi de Roma'ya gitti ve **Seku'**da olan büyük kuyuya vardı ve sorup dedi 'Samuel ve Davut neredeler?.' Ve bir adam dedi: "İşte Roma'daki Nayot'ta ve oraya Roma'daki Nayot'a gitti ve kendi üzerine de Allah'ın ruhu geldi ve Roma'daki Nayot'a gidinceye kadar nebilik ederek gidiyordu ve orada giysilerini çıkardı ve kendisi de Samuel'in önünde nebilik etti ve bütün gece çıplak olarak yattı. Bundan dolayı da Saul da mı nebiyim arasında? derler."

Yani, giden **Menat** olup soyunuyor ve bu halinde biraz **Bektaşilik**, biraz **Mevlevilik** hali bulunuyor. Tevekkeli değil, bütün **Ayasuluk** ve **Adagide**, yani Ödemiş halkı ve bu arada **Çakıcı**'nın kızanı, her dağa gideni **zeybek** oldu. Zeybeklik etti diyorlar. **Ahdi Kadim** (Eski Ahit) bütün **Sami** ırkına ve bu arada Araplara ait bir kitaptır. Ta Hazreti İsa'ya değin iki tarafın kanılarında bir aynılma yoktur. Olanak var mı ki **Menadizm**, **Menad** diye bir put olarak Kâbe'ye taşınmamış olsun! Hatta Hac'da tavaf, saç kesme ve beyaz harmaniye ya da kefen giyme hep bu törenlerden kalmadır. Önceden putlara tavaf edilirdi. Şimdi tanrıya...

Düşünün ki; **Nietzsche** sanatta iki akım görür. Biri **Apollonien** yani geleneğe bağlılık, tutucu olma vb, öteki **Dionysyak**'tır yani yenilik getiren... Örneğin Ephesos'taki İsabey Camisi Dionysyak bir atılımdır. Çünkü (Mimar Ali Ş.G); o zamana değin uygulanan simetrik, dengeli mimarlığa meydan okuyarak dünyada ilk kez simetrik olmayan bir yapıtı kurmuştur. Örneğin ressam **Rafael**'e kıyasla **Picasso** Dionysyaktır. İslamlık da meydan okuyucu bir atılımdır. Çünkü o davranışta eski putlar ve yalanlar yıkılıyor. Asıl inancın bu **Lat** ve **Menat**'la ilgisi yoktur. (Peygam-

ber'e: Müslüman nasıl olur? diye sormuşlar. O da yanıt olarak "**Amentü billâhi ve sümme stekam**" demiş. Yani; "**Allah'a inanır ve doğru adam olur.**" Aslında Fatiha'da Allah'tan ne para, ne pul, ne şu, ne de bu yalvanılır. Yalnız doğru yol, "**sırat-ı müstakim**" yalvanılır. Ama varsın güç olsun!)

Menadlardaki iyi cin ve kötü cin, günümüzün görüşünde Tanrı ve Şeytan oluyor. Menad Tanrısı çoklukla ağaç olarak simgelenirmiş. Oysa Menadlarca çam ağacı, **Attis** nedeniyle kutsaldı. O nedenle ellerinde **Tirse** denen, ucu çam kozalaklı bir dal taşırlandı. Mekke'de Halit bin Velid ağaçtan olan Menad denen putu kılıcıyla kesip devfırken, içinden şeytan kaçmış. Bu Menad'ın içindeki kötü cine göstergedir. Arap kadınlarının neşeli zamanlarında bir ağızdan bağırdıkları "**lu! lu! lu!**" ya da "**iou! iou! iou!**" aslında **Uyios** ve **Uyias** ve **Evoe** ve **Evohe! Eoi, İha** ve **İhah!** olan Dionysyak çığırışlardır. Zaten **Uhud** gazasında **Hend**'in Hazreti Hamza'nın yüreğini yemesi, ta ilkçağlardaki Menadizmde insan yemek geleneğinden, yani **Diasparagmos**'dan kalma bir eğilim olabilir.

Menad nasıl Arabistan'a gelmez ki! Kleopatra bile bir Menad'dı. **Sezar** ölünceye değin Kleopatra Roma'da oturdu. Oturduğu evde Dionysos heykeli ve Menadizm'e ilişkin fresklerden başka bir şey yoktu. Zaten bir yılanın ısırığıyla ölmesi, yanında yılan bulundurduğunun göstergesidir. Yılan **Tirse** adlı dal gibi, Menadlarca kutsaldı. Ancak Kleopatra'dan çok önce Büyük İskender'in anası **Olympia** da bir Menad'dı. Arasına dağa kaçardı. Tarihçi **Plutarkhos**, Trakya ve Makedonia Menadlarına uyarak Olympia'nın yılanlarla oynadığını yazar. Büyük İskender yaşarken, onun İskender'in Kral **Filip**'in değil, bir tanrının oğlu olduğu savını desteklemek için şunu söylüyorlardı: Büyük İskender'in doğuşundan dokuz ay önce Kral **Filip** bir gün kansı güzel Olympia'nın yatakta bir koca yılanla cinsel temasta bulunduğunu görmüş.

Demokrat İzmir, 12.02.1956

ESKİ YUNANİSTAN'DA KÖLELİK

İsa'dan 416 yıl önceydi. İlkbaharın masmavi bir günüydü. Atinalılar o sabah büyük bir manzaranın seyircisi olacaklarını umarak yataktan kalktılar. Şaka değil Atina filosu –ki eski tarihin en görkemli deniz kuvvetlerinden biriydi– Sicilya Adasında Siracusa kentini zaptetmek üzere o gün denize açılacaktı. Siracusa Yunanlılara yabancı bir yer miydi? Hayır, bütün Sicilya Adası Yunanlıydı. Ne var ki klasik uygarlık o tarihten yüzyıllarca önce –ve yüzyıllar süresince– Anadolu'da geliştikten sonra, yalnız bir yüzyıl süresince Yunanistan'da parlayakoydu. Bu biricik yüzyıl sırasında, başlıca Atina ve Sparta diye ikiye ayrılan Yunanlılar (birincisi Kuzey Yunanistan'da, ikincisi de Güney Yunanistan'da, yani Mora Yarımadasında sahipkırın idi), birbirinin kanına susayarak, birbirinin gırtlığına yapıştılar. Ve Anadolu'dan göç ederek Yunanistan'da gelişmeye koyulan uygarlığın canına okudular. Her neyse; Ege'nin o berrak sabahında uyanan Atinalılar, koca filoyu görmezden önce kentte, Tanrı **Hermes**'in ne kadar putu varsa, topunun da paramparça edilmiş olduğunu gördüler.

O zamana göre bu iş hiç de hayra yorulacak şeylerden değildi. Kentte uğursuz bir hava esti. Düşünün bir kez, o koca filo denize açılacak, Sicilya'yı ele geçirecek, oranın kadın, erkek, çoluk, çocuk ne kadar Yunanlısı varsa tümü de Atina'ya getirilerek haraç mezat köle olarak satılacaklardı. Neyse filo kalkıp gitti. Hiçbir şey yapamadı. Güzel bir dayak yiyerek geri geldi.

Biz yine o mahut* sabaha dönelim. Putlar gecele-

* Mahut: Bilinen, anılan.

yin tuzla buz edilmişti. Bu küfrü ve hali kim işlemiştir. Birçok şeyler nedeniyle bu küfrün, filo komutanı **Alki-biades** tarafından yapıldığı sanıldı. Alkibiades komutanlıktan çıkarıldı. (Bu adam gençken filozof **Sokrates**'in dizinde büyü müştü. Onun için bir erkeğin başka bir erkeği kadın yerine kullanmasına **Amour Sokratik**, yani Sokratvari sevgi denilir.) Ondan sonra incelemelere, araştırmalara, sıkı sıkı sorgulara başlandı. Ve suçlular –ki Atinalı idiler– meydana çıkarıldı. O zamana ait bir töreye göre suçluların malları satılırdı. Köleleri de malları satıldığı için satılığa çıkarıldı.

O dönemden belgeler kalmamıştır. Fakat putları kıran suçluların köleleri açık arttırmaya çıkarıldığında, kölelerin kaçta satıldığı hakkındaki kayıtların kimisi her nasılsa yangında yanmamış, sel tarafından denize taşınmamış ya da başkaca yok edilmemiştir. Atina'da topraktan çıkarılan bir mermer parçasının üzerinde **Sefisodoros** adlı bir adamın kölelerinin kaçta satıldığı oyulmuş bulundu. Kölelerin değeri **Drahmi** olarak verilmiştir. Bir **Drahmi** bugünkü paramızla (yarınki ile değil ha..) yukarı aşağı 75 kuruştur.*

Bir Trakyalı genç kadın 135-165 Drahmi, bir Trakyalı genç erkek 170, Suriyeli genç kadın 105, Kariyalı genç kadın 240 (Karia şimdiki Muğla ilidir), İlliryalı genç kadın 180 (İllirya Arnavutluk'tur), Trakyalı genç kadın 120, İskityalı genç erkek 140, Kariyalı genç erkek 124, Kariyalı çocuk 70, Miletoslu genç kadın 301, Lidyalı (Lidya bugünkü Salihli'dir) genç kadın 260 Drahmi idi.

Günümüzde halayık ve kadın hizmetçilere yaptırılan ev işleri, o eski zaman Trakyalılara yaptırılırdı. Zaten Atina'da **Tharatta**, yani köle Trakyalı demektir. Erkek köleler uşak olarak değil, hemen hemen hepsi işçi olarak imalathanelerde kullanılırdı. İmalathanelerde kullanılan en büyük işçi sayısı 180 diye verilmiştir. Belki daha fazla işçi kullanılıyordu. Fakat bize rastlantı eseri olarak gelen rakamın en büyüğü budur. Pelopo-

* Bugün 1 drahmi, yaklaşık 50 TL'dir. **Ş.G.**

nez Savaşında, yani daha yukarıda söz ettiğimiz Atina ile Sparta'nın arasındaki savaşta, Spartalılar Atina'ya ait bir kaleyi ele geçirdiklerinde, oradaki gürültüde Atina'daki imalathanelerden erkek, kadın, kız ve çocuk 20 bin köle kaçmıştı. Demek ki kölelere gördürülen işler zavallıların canına tak demişti. Erkek kölelerin kaçması, kadın ve kızların kaçmalarına oranla daha kolaydı. Bu rakamları tarihçi **Thukydides** veriyor. Thukydides bu rakamların gerçek olmasına son derece dikkat ederdi. Bundan ötürü batılı tarihçiler tarafından övüle övüle göklere çıkarılan **Perikles** döneminin parlak demokrasisi köle işçiliğine ve özellikle yukarıki liste göz önünde tutulursa Anadolu kölelere dayanıyordu.

Dikkat edilirse Anadolu kölelerin fiyatları Trakyalılardan daha yüksektir. Buna neden, ya daha güzel ya da daha usta işçi olduklarındandır.

Atina'nın dünyada ilk olarak ortaya çıkardığı şey, kan ve adalete dayanan aristokrasinin yanında, bir de para aristokrasisi yaratmaktır. Bu işte Atina gerçekten de Avrupa uygarlığına önderlik etti. Endüstri ve ticaretin gelişmesi, işçi gereksinimini yarattı. Köleler gerekliydi. Köleleri çalıştıran birçok insan çok zengin oldular. Böylece eski aristokrasinin yanında para aristokrasisi oluştu. Ve bu aristokrasi ötekini horgördü. Erkek köleler işçi olarak kullanıldıktan başka ticarethanelerde, bankalarda (yani **trapez**lerde de) sekreter, sayman vb. olarak da kullanılırdı. Bir Atinalı, hakkında mahkemeden davacısı olduğu adamın bütün kölelerinin işkenceye konmasını isterdi. Çünkü köle efendisinden korkacağı için efendisinin aleyhinde tanıklık yapmayacağı sanılırdı. Zavallı köleler hiçbir suçları olmadığı halde bağırtıla bağırtıla işkenceye konulurdu. Böylece ölen köleler çoktur. Büyük düşün adamı saydıkları **özgür hemşehri** Sokrates'e zehir içtirenlerin, köleleri neler yapacakları bir düşünölsün...

Güney Yunanistan'da, yani Sparta'da kölelere "**Helot**" deniliyordu. Bunların yerleri ve durumları Rus serflerinden bin beterdi.

Spartalı, yani Lakedaimonialılar, yalnız savaşmasını bilir ve öğrenirlerdi. Helotlar efendilerinin topraklarında tarım yaparlardı. Ancak kendi yetiştirdiklerinin pek azı kendilerine bırakılırdı. Üstelik her yıl başında silah eğitimi kabilinden birçok Helot öldürülürdü. Amaç Helotların başkaldırmasını önlemektir. Hatta bir keresinde yılbaşında Helotlar toplanarak kendilerine efendileri için nasıl yararlı oldukları ve ne işler gördükleri soruldu. Binlerce Herot efendilerine nasıl bağlılıkla çalıştıklarını söylediler. Ödüllendirileceklerini sanan bu zavallılar aynılıp bir yere götürüldüler. Gidiş o gidiş. Geriye dönen olmadı. Çünkü **"iş gördüm"** diyenlerin şımarıklığa elverişli oldukları varsayılarak tümü de—yani binlercesi de—koyun boğazlanır gibi boğazlandılar.

Atinalı olsun ya da Spartalı olsun bunların ele geçirdikleri kentlerin kılıç artıkları tamamen köle olurdu. Kölenin Atina'da parayla satın alınışı oldukça uygar bir döneme aittir. Çünkü daha önce kadın erkek on kadar köle, örneğin bir koyun ya da kuzuya karşılık alınırdı. Bir ineğe karşılıksa koca bir topluluk satın alınabilirdi.

Atina uygarlığının sonuna ulaştığı söylenen Perikles'ten birkaç yıl sonra, yani İ.Ö. 428 yılında Atina'nın müttefiki olup sonra özgürlükleri zorla alınan Anadolu, örneğin **Samos** (Sisam) Adasının düştüğü kötü duruma uğramaktan korkan Midilli Adası halkı, Atina'ya karşı başkaldırdı. Atina bir filo göndererek adayı ve kenti sardı. Ada halkı, Atina'ya gönderilecek buğdayın kendi aralarında bölüştürülmesini istedi. Ancak adanın birkaç oligarkı buna razı olmadılar. Kent kapılarını Atinalılara açtılar. Teslim haberi Atina'ya varınca meclis toplandı. Ve Atina bütün Midilli halkı erkeklerinin kılıçtan geçirilmesi ve bütün kadın, çoluk ve çocuklarının köle edilmeleri kararını verdi. Ve bu feci ölüm emrini adadaki Atinalı komutanına bildirmek üzere yola bir kayık çıkardı. Bu kararın verilmesine **Kle-on** adındaki bir hatip neden olmuştu. Fakat onun **Di-odotus** adında bir rakibi vardı. Bu adam bu kararın

tatbik edilmemesini istedi. Ona karşılık **Kleon** (Thukydides 3. kitap. 35. kısım) şu sözleri söyledi:

"Sizin imparatorluğunuz, uyruğunuzun nefret ettiği ve devirmeye çalıştığı bir despotluktur. Eğer bu kararınızdan vazgeçmezseniz kendi varlığınızı tehlikeye sokmuş olursunuz. Meclisin bir kere verdiği karardan dönmesi büyük bir yanılığdır. Bir kent (**Site**) uygulanmayan iyi yasalardan çok uygulanan kötü yasalarca daha iyi yönetilir. Yasayı uygulayan bilgisiz yönetici, zeki fakat disiplinsiz bir hemşehriden (**Situayyen**) daha iyidir."

Bunun gibi sözlerle karşı **Diodotus**:

"Eğer teslim olan Midillilileri öldürecek olursak, bundan sonraki başkaldırlarda, asiler teslim olsalar da olmasalar da öleceklerini bilerek teslim olmazlar ve ölünceye dek savunurlar. Kentlerini almakla elimize bir yıkıntı geçer" diye savundu.

Söylediklerinde acıma, uygarlık, insanlık adına bir söz bile yoktur. Meclis bir siyasal düşünce nedeniyle ölüm kararından vazgeçti ve ikinci kayığı yola çıkardı.

İyi ki ölüm kararını taşıyan ilk kayık fırtınaya çaptı adaya ulaşmakta gecikti. O kayık, yani ilki **Midilli**'ye varınca adadan acı bir çığırış yükseldi. Uygulamaya girişmek üzere kılıçlar kınından çekildi. Tam o sırada küreklere yapışan (çoğu Midillili erkek kürekçilerin kullandığı) ikinci kayık tam yolla limana girdi. Bununla beraber zavallı Midilli halkını kurtaran insansal duygu ve düşünceler değil, fakat 1- Siyasal düşünceler, 2- Ölüm kayığını geciktiren fırtınadır.

Yine de başkaldırının elebaşları öldürüldü. Adanın toprağı 3 bin parçaya ayrıldı. Parçalar Atinalılara verildi. Midillili halk toprakta ortakçı olarak çalışacaklardı.

İşte kölelik böyle oluyordu. Belki de Ege Klasik Uygarlığının beşiğı olan Anadolu'da o uygarlığın daha çok gelişmemesine neden olan durumlar bu türdendir.

Demokrat İzmir, 2.01.1956

İNSAN KURBANI

Dünyanın her yanında her ırk ve ulusun dinlerinde tanrı ve tanrıçalara kurban sunmak töresi vardır. Kurban ile tapınaklara yapılan armağan ve bağışları birbirinden ayırmak gerektir. Armağanlar, tapınakları süslemek için verilir. Kilim, halı ve şamdan armağanları gibi... Kurban ise doğrudan doğruya tanrıya ve eski zamanlarda putlara sunulurdu. Put, kurbanı kullan-sın, ondan hoşlansın, ondan yararlansın diye... Örneğin eski Yunanlılar su tanrılarına kurban ettikleri hayvanları diri diri denize ve akarsuya atarlardı.

Hayvan atımı döneminden önce, insanlar diri diri atılırlardı. Mısır'da bereketi getirecek Nil sularının kabarcacağı mevsimde, Nil bereket getirsin diye, güzel bir kız süslendirilip, püslendirilip, sular kalkarken dibe saplanan kazığa bağlanırdı. Sular kabarır ve kızın çiçekli başını ve saçını örterdi.

Kız, Nil tanrısına gelin olarak verilen Mısır'ın en güzel kızıydı. Bir örnek daha verelim: Samiler tanrının **Betil** denilen hacir-ül-esved (karataş) gibi taşın içinde oturduğunu sanırlardı. O taşa yağ, süt ve kurbanların kanı sürülürdü. Bu şeyler bazen de putların yüzüne ve gövdelerine sürülürdü. Hazreti Peygamber; Kâbe'deki putları göstererek: **"Bunların suratlarına yağ sürüldüğünde sinekler yapışır. Bunlara tanrı diye nasıl tapabilirsiniz?"** diye bağırdığı zaman, tanrıların yüzlerine, gözlerine sürülen yağ, süt ve kanlara değinmektedir. Peygamber zamanında sürülen kan, insan kanı değil, kurban edilen hayvanın kanıydı. Hz. İbrahim zamanında artık insan kurban edilmiyordu. Yani Kâbe kurulduktan sonra...

İnsan kurbanı olarak bazen çocuklar, bazen za-

vallı tutsaklar, bazen papaz tarafından seçilen zavallılar kesilir, yakılır, parçalanır ya da suda boğulurdu. Hatta gönüllü olarak kendilerini kurban olarak verenler olurdu. İnsanlar insanlaştıkça, insan yerine hayvan ve bir de insan biçiminde kuklalar kurban edilmeye başlandı. Kurbanlarda ateşin yeri büyüktür. Putların önünde çoğu kez ateş yanardı. Kurban etleri orada yakılırdı. Şarap, yağ, süt vesaire de o ateşte yakılır, dumanlar putların önünde havaya kalkardı. Sözümona tanrı ve tanrıçalar burunlannda kebab gibi kokan insan etlerinden hoşlanırlardı. Dumanlar tapınağın tavanındaki deliklerden havaya çıkardı. Kurbanların bir bölümünün tanrıya, bir bölümünün de yenmek üzere insanlara verildiği gerçekleştiği gibi, tümünün tanrıya verildiği de çoktur. Kurbanın tamamıyla tanrıya verildiği zaman, bu tür kurban **Holokust** denirdi.

Öfkelenen tanrının gönlünü etmek için ya da işlenen bir suçun tanrı veya tanrıça tarafından bağışlanmasını sağlamak için insanlar kurban edilirdi. Örneğin kuraklık ve onun sonucu kıtlık olduğu ya da toprak, güçsüzlüğü nedeniyle verimsiz olduğunda, tufan ve sel bastığında "**tanrı kızdı**" diyerek tanrıya hemen insanlar kurban edilirdi.

Anadolu'da insanların kurban edilmesinden o kadar erken çağlarda vazgeçildi ki, insanların kurban edildiklerine ilişkin hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bu işe ait en eski kayıtlarda "**Bolya**"da (yani Gediz nehri-nden tutunuz, Çanakkale'ye dayanan bölgede) Deniz Tanrısı **Poseidon**'a taylor, Trakya'da **Artemis**'e erkek buzağılar kurban edildiği yazılı bulunuyor.

Oysa pek eski tarihsel zamanlarda, Yunanistan'ın Mora Yarımadasının Arkadia bölgesinde insan kurban edilmesinin sürdürüldüğü, hatta Anadolu'da Hristiyanlık kurulduğu ve Saint Jean Yedi Kilisesini kurduğu zamanlarda bile Mora'da genç oğlanların kurban edilerek etlerinin de üstelik yenildiği kayıtlara dayanılarak biliniyor.

İ.Ö. 6. yüzyılda Atina'da salgın hastalık oldu. Ünlü düşünür **Solon**, üfürükçünün biri olarak **Epimeni-**

des adında bir şarlatanı Atina'ya çağırıldı. Bu adamın örgütlenmesi üzerine, Atina kentini hastalıktan kurtarmak için **özgür hemşehri** sayılan genç bir Atinalı kurban edildi. Bu işler klasik uygarlığın beşiği sayılan Atina'da, Antikçağın Yedi Bilgesinden biri sayılan **Solon** zamanında oluyor. Oysa Anadolu'da 6. yüzyılın sonlarına doğru Ephesoslu büyük düşünür Herakleitos, Miletos'ta da (hakkiyla Yedi Bilgenin biri olan) Thales vardı. Ve bu adamlar bir yandan klasik kültürü kurarken, öte yandan Anadolu'lu "**Kolophon**"lu Xenophanes ile birlikte Yunanistan'ın orfik barbarlığına karşı savaşıyor ve orasının akıl yoluna girmesini sağlıyorlardı. Solon'un doğum ve ölüm tarihi İ.Ö. 640 ve 558'dir.

Tannların kızgınlığını gidermek için edilen kurbanlara güzel bir örnek, öfkelenmiş ve bundan ötürü Troya'yı ele geçirmeye gidecek **Agamemnon**, filосуna rüzgâr göndermeyerek **Olis** limanında çakılı kalmasına neden olan Artemis'in öfkesini gidermek için kendi kızı İphigeneia'yı kurban etmesidir. Homeros tarafından bildirilen bu iş, insan kurbanı hakkında bilinen tüm ayrıntıyı içerir. Çünkü insan kurban edilişinde ilk önceleri aile babası kendi ilk çocuğunu kurban ederdi. Sonraları kabile başkanları, kurban edilecek insanı belirlerlerdi.

Bu olay bir söylence olabilir. Ancak büyük bir olasılıkla o zamanlarda Akhaların insan kurban ettiklerini belirtir. Oysa aynı Homeros, Anadolu'larca ve özellikle Troyalılarca insan kurban edildiğinden söz etmez. Savaşta esir edilenlerin kurban edildiğinin güzel bir örneği de Homeros'da vardır. Troya Kralı Priamos'un kızı, genç, güzel ve suçsuz Polyksene, Akhilleus'un mezan üzerinde, boğazı kesilerek kurban edilir. Kendi çocuklarını kurban etmenin anısı, Tannlar Tanrısı Kronos'un kendi çocuklarını yemesi söylencesinde vardır. Hz. İbrahim de kendi oğlunu kurban edeceği zaman, Tanrı gökten bir kurban indirir ve İbrahim oğlunun yerine koyunu kurban eder.

Tannıyı her yıl bereket vermeye kışkırtmak için,

her ilkbaharda gün ve gecenin denkleştiği zamanda (gün-tün eşitliği) bir çocuk kurban edilir ve etleri diri diri yenilirdi. Tarihsel zamanlarda Atina'nın 100 km kadar kuzeyinde **Pelion Dağı**nın tepesinde bir oğlan kara bir koyun postu giyer, papazlar ve seyirciler de beyaz bir koyun postu giyerler ve oğlan öldürölüp parçaları kaynatılarak çorba yapılırdı. Herkes, şifa niyeti ile bela savmak için bu çorbayı içer ve tabii etlerini yedi. Yine tarihsel zamanlarda fakat kurban edilmiş insan yavrusunun topyekün çorba edilmesinden biraz sonra, oğlanın yalnız işkembesi çorba yapılır ve içilerek ziyafet edilirdi. Tantalos'un kendi oğlu Pelops'u çorba edişi ve tanrılara şölen verişinin bu töreyle ilgisi vardır.

Ne var ki; bu söylence bu biçimini Mora'dan almıştır. Zaten bu söylence Mora'da uydurulduğu zaman, Pelops'un Ganymedes gibi Zeus tarafından yatak arkadaşlığına alındığı söylencesi de uydurulmuştur. Yani Yunanistan'da süregelmiş bir durumun, kasıtlı Anadolu'ya yöneltilmesidir. Bugün bile Yunanistan'ın o bölgesinde bu dinsel tören süregelmektedir. Yalnız, insan değil, koyun kurban edilir. Bu töre ta Arnavutluk'a, yani Epir'e bulaşmış ve bu töre bildiğimiz işkembe çorbasının atası olmuştur. Bu törenin, Hidrellezde dağ ve çayırda o yılın kuzusunun pişirilip yenmesiyle ilgisi vardır.

Tanrılara karşı işlenen bir ya da birçok suçu bağışlatmak için, bir de şu yolda dinsel tören yapılırdı:

Suç, insan toplumunun bir ya da birkaç üyesine yükletilirdi. Suçların yüklettirildiği insan bir çeşit "**vur abalıya**" olurdu. Ona tükürölür, üst başına insan pisliği atılır, adamakıllı dövölür ve ondan sonra paramparça edilirdi. Bu tören kötü giden işlerden ötürü bir tür başkasını sorumlu tutmaya benzer. Anadolu lu Bandırmalı (Kizikos) öykücü **Aisopos** (Ezop) bu törenle şöyle alay eder:

Kıtlık olmuş, hayvanlar kralı aslan bütün hayvanları toplayarak, onlara "**İçimizden biri bir suç işleyerek tanrıyı kızdırdı. Hepimiz kıtlıktan öleceği-**

mize, suçlarımızı itiraf edelim, hangimiz en büyük suçu işlemişse onu kurban ederek, tanrının gönlünü edelim. Ben kendi hesabıma bir öküz yedim" demiş. Hemen, seke seke, eğile büküle tilki öne atılmış, aslana: "**Ey sultanım, bir öküz ağzında leblebi gibidir. Suç mudur bu?**" demiş. Tüm hayvanlar suçlarını fora etmişler. Sıra eşeğe gelince: "**ben bir küçük turp yedim**" demiş. Bütün hayvanlar "**ha, suçlu budur**" diyerek eşiği parçalamışlar.

İnsan kurbanın şekilleri bir kitaba zor sığacak kadar çoktur. Yukarıda anlatılan kurban edilme çeşitlerinden başka, bir de mistik (gizemci) kurbanlar vardır. Bu iş tanrıyla bir tür birleşme, **fenâ fillah*** aşamasına bir tür ulaşma sayılırdı. Böylece insan sözde ölümsüzleşirdi. Asıl hükümdar ve başpapaz, kraliçeydi. Ona kocalık eden insan –kim olursa olsun– on üçüncü ayda (Kamer günleri 28'er günden yıl on üç ay olurdu. 13'ün şomluğu bundandır...) çoğunlukla yakılırdı. Kahraman Herkül (Herakles) gibi, sünnet de bu tür bir dine giriş törenidir. Önce tüm erkeklik organları, büyük tanrıçaya kurban edilirdi. İğdiş olan erkek, kraliçenin rahibi olurdu. Bir de, Kutsal Kral parçalandıktan sonra çorba edilirdi. Tanrıçanın kadın papazları bu çorbadan içerlerdi. Sözde, Kutsal Kralın ruhu bu kadınların gövdesine girerdi. Koyunların kuzuladığı mevsim gelince o ruh, bu kadınların doğurduğu çocuğa geçerdi.

İnsan kurbanların kurban edileceği mevsim, gün ve saat ve kurban edileceği yer, kurban edilecek insanın erkek veya dişi ve kaç yaşında olduğu, insan kurban edilirken tanrıya edilecek dualar, söylenecek ilahiler, kurbanı kesecek, parçalayacak, yakacak ya da yiyecek papazın ne durumda bulunacağı; çeşitli olmasına karşın, hep belirliydi. İnsan kurban edildikten sonra tanrıların kurbanı kabul edip etmediği, kurbanın çırpınışından, bağırışından, ciğer ve sakatatının durumundan papazlarca keşfedilirdi!..

* Fenâ fillah: İnsanın, her şeyden vazgeçip, birlik denizine dalması. Ş.G.

İnsanlar yüzyıllar boyunca ne işkenceler çekmemişlerdir, bilgisizlik nedeniyle...

Hallac-ı Mansur'un ve "**Haydar Haydar kime ne!**" diye nefes yazan Bektaşî Nesimi'nin parçalanması, bir kurban etme değil, fakat ham softalarca yapılan bir linçtir. Çünkü ham softalarca, sevinçle dans etmek ve müzik çalmak bir küfürdür. Bu nedenle, bir Mevlevî'nin döndüğü yer, üç zira* kazılmazsa, orada namaz kılmak caiz olmaz. Ancak örneğin Kubilay'ın kör bıçakla ensesinden kesilmesinde bir kurban etme hali vardır...

Engizisyonun insanları cayır cayır yakmasında da bir kurban etme kokusu vardır. Şarlken'in oğlu İspanya'da bir kente gideceği zaman, kent kapısına varan yolun iki yanında prene "**hoşgeldin**" anlamında bazen 200 kişi yakılırdı. Bunlar son zamanların kurbanlarıdır...

Demokrat İzmir, 29.01.1956

* Zira: Dirsek-orta parmak arası; yaklaşık 75-80 cm.

KLASİK DÖNEMDE GILAM (GILMAN) SEVGİSİ

Gılam (gılman) sevgisi batının birçok yazarı, örneğin **Andre Gide** tarafından doğal görülmektedir. Bunun ahlakla ilgisi olmadığını, yani ahlaklılık ve ahlaksızlık olmadığını öne sürülmektedir. Böyle bir durumun kedilerde ve sığırlarda var olduğuna işaret ederek bunun doğal olduğunu söyleyenler de vardır. Hayvanların her yaptığı şey, insanlarca doğal olsa vay halimize vay!..

Birçok dişi kediler, kendi yavrularını yerler. Erkek kedilerse tutabildikleri küçük kedi yavrularını kesinlikle yerler. Freud, öpmenin insanlarca bir okşama olduğunu, küçük çocukların meme emdikleri zamandan kalma bir bilinçaltı anısı olduğunu yazar. Öpme de, emme de bir vantuz, yani dudakla yapılan bir kuru boynuzdur. Emme döneminden sonra ısırma döneminin anısı kalırsa, seven insan sevdiğine "**seni diri yerim**" diyerek ısırır. Erkekler arasındaki eğilim konusunda deneyler yapmış olan Freud, babasından yoksun kalan, yani öksüz kalan güvercin yavrularının ve bu arada başka hayvanların, küçük yaşta gördükleri analanna öykündüklerini yazar. Bu sorunun lehinde ne söylenirse söylensin, bu işte feci bir biyolojik yanlış olduğu kesindir. Dolayısıyla, doğaya aykırıdır. Yaratılışa aykırı olan şeylerin ahlaklılık ya da ahlaksızlık sayılmayacağını okuyuculara bırakınm...

Gılman sevgisi, klasik dönemde; özellikle Yunanistan'da pek uygun bir yer bulup adamakıllı geliştirdi. Çünkü Yunanistan'dadır ki yaşını başını bulmuş bir erkeğin bir genç erkeğe karşı cinsel istek beslemesine dinsel bir nitelik verildi. Dünyada ilk olarak orada bu işi yapmak, bir sevap işlemek sayıldı.

Bu görüşe, Zeus'la Ganimeses söylencesi neden oldu. O söylence şöyledir:

Troya kentine adını veren Tros'un oğlu Ganimeses, dünyanın en güzel genç erkeğiymiş. Onun için, tanınlarca, Tanrılar Tanrısı Zeus'un şarap sunuculuğuna (yani meyhane çıraklığına, eskiden, **mugbece** derlerdi) seçilmiş. Zeus aynı zamanda onu yatak arkadaşı edinmek istediğinden, kartal kılığına girerek ve onu Troya Ovasında ya da İda Dağında (Kazdağ) yakalayarak kaçırmış. 20. türküsünün 5. dizesinde Homeros bu işi anlatır.

Ganimeses'in babası Tros'un gönlünü almak için Tanrı Hermes ona sanatkâr Tanrı Hephaistos'ca yapılmış altın bir üzüm asmasıyla bir çift at getirip vermiş. Artık ondan sonra Olympos'un Tanrılar Tanrısına Ganimeses, kırmızı dudağı hep gülümsemeli ve eli altın kupalı **Nektar** (yani cennet kevseri) sunucusu olmuş ve böylece ölümsüzleşmiş.

Bu konu İlyada'nın 5. türküsünün 266. dizesinde yazılıdır.

Başka bir söylenceye göre, pembe parmaklarla tanyerinin kapılarını açan Şafak Tanrıçası **Eos** bu parlak delikanlıya âşık olmuş ve onu pembe güllerden oluşan nurlu yatağına almış. Ne var ki Zeus onu o yaktan alarak kendi yatağına götürmüştü. Her ne kadar Zeus'un kıskanç karısı Hera bu durumu görerek, öfkesinden küplere binmişse de, Tanrılar Tanrısının ölüm-süz avcuyla "**Ya hak!..**" diyerek aşkedeceği görkemli tokadından ürkererek ses çıkarmamayı seçmiş.

Zeus, Ganimeses'le geçirdiği hoş gecelerin sonsuz anısı olsun diye **Akvarius** (yani su taşıyıcı) adıyla Ganimeses'i yıldız olarak gecenin engin koynuna takmış.

Bütün bu şeylere biz efsane, esatir, mitoloji deyip geçiyoruz. Ancak eski zamanlarda bunlar söylence değil ama haşa sümmme haşa tanrısal kutsal gerçek sayılırlardı. Bu söylence bütününüyle Patriyarkal (yani erkek-

lerin kadınlara egemen oldukları) bir döneme aittir. Sözde, erkeğin kadına gereksinimi olmadığını gerçekleştirmek içindir bunlar. Bu durum matriyarkal bir dönemde tamamıyla yok değildi. Anadolu'da erkekler arasında sevgi, ancak Tanrıça Kybele sevgisinin pek aşırı ve pek seyrek bir biçimi sayılır. Ve **"eh ne yapalım?"** denerek katlanılırdı. Kybele'nin erkek papazları kendilerini hadım ve iğdiş ederek tanrıçayla bir birlik peydahlamaya uğraşırlardı. Bu, sözümona bir tür fenâ fillah durumdan fenafil Kybele aşamasına ulaşmak sayılırdı. Ne var ki bu durum Suriye'de azdıkça azdı. Tevrat'ın Krallar bölümünün birinci kitabının 15. babının 12. sayfasında: **"Ve fuhuşa vakfedilmiş erkekler Rab evinin içinde bulunan yerlerini yıktı. Kadınlar orada aşera için çadırlar dokurdular."** Herodotos, Suriye'de bu tür sevginin bulunduğunu yazar. Ancak Anadolu'da böyle bir durumdan hiç söz etmez. İlkçağ yazarlarından Apollodoros, bu türden sevginin Yunanistan'da Ganimedes ve Tamiris söylencesiyle birlikte yapıldığını yazar.

Yunanistan'ın Mora Yarımadasında **Hayasint** adasında güzel bir şehzade varmış. Ozan Tamiris ona âşık olmuş. Söylenceye göre kendi cinsiyetine ait birisine ilk âşık olan adam da işte bu Tamiris'miş. Ancak Apollon da bu oğlana âşık olmuş ve ozan Tamiris'i kör ve sağır etmiş. Aklını da başından almış ki; Hayasint'e türküler söylemesin. Zeus'tan başka Apollon da bu surette erkeğe âşık olmuş. Ne var ki, iş bu kadarla kalmamış. Doğu rüzgârı da bu gence abayı yakmış. Apollon oğlana diskus atmasını öğretirken, rüzgâr diskusu (disk) alıp oğlanın başına çalmış ve oğlanı öldürmüş, kıskançlığından. Oğlandan yere akan kanlar, sümbül çiçeği olmuş. Çünkü gencin perçemleri öyle kıvrıkcık kıvrıkcıkmış. Bu söylence nedeniyle Büyük Apollon Festivalinde kafilenin önünde iki püşer (erkek çocuk) yürütülüyordu. Bu efsane patriyarkal toplumun matriyarkal topluma artık tamamıyla üstünlük sağladığı döneme aittir. Böylece erkek sevgisi bir dinsel tapınma aşamasına girdi.

O döneme değin, özellikle Anadolu'da felsefe, kadınların da katıldıkları entelektüel, yani düşünsel bir konuydu. Nitekim, Yunanistan'da **Perikles**'in sevgilisi Anadolu Miletoslu **Aspasia**, bu tür tartışmalara katılırdı. (Ancak Yunanistanlı kadınlar karışmıyorlardı. Onlar harem, yani **Ginese** dairesinde kapalı kalırlardı.) **Platon**'un sevgilisi de, yani Anadolu (Kolophonlu) Arkıyanesse felsefe tartışmasında bulunuyordu. Ancak erkek sevme alışkısı alıp yürüyünce, kadınlar entelektüel yaşamdan kovuldular. Bu iş erkeklere özgü sayılırdı. Kadınlar hatta şöenlerde bile bulunmazlardı. Etrüsklerde şöen masalarında günümüzde olduğu gibi bir erkek ve bir kadın yan yana olarak yer aldıklarından, Yunanlılarca ahlaksız sayılırlar.

Büyük düşünür **Platon**, cinsiyetten uzak sevgiye, Felatuni **Platonik** adı verilmiş olan idealist düşünür Platon, **Phaidros** adındaki yapıtında genç öğrencisine sulanmasını bağışlatmak için Ganimedes söylencesi üstünde ısrarla durur. Haydi koyalım ki, bir hastalık niteliğini taşıyan bu cinsel sapıklık nedeniyle böyle davranıyordu. Ancak hem bireysel, hem düşünsel yaşamda sözde gerçek ve ülküyü savunmak savındaydı. Realite üstüne dayanak asıl Klasik düşüncenin temsilcileri Anadolu **Herakleitos**'da **Thales**'de, **Ksenophon**'da ve **Epikuros**'da bu durumun zerresine rastlanmaz. **Sokrates**, yani temiz ahlakın sözümona fisebullah avukatı Sokrates erkek çocuğu seyircisiydi. Koyalım ki ozan **Nedim "Perakende koşei destur eftu hiz"** ederek hamama giderdi. Ancak onda ikiyüzlülük yoktu hiç olmazsa. Batıda gılman seviciliğinin bir adı da **"Amour Sokratik"**tir. Yani Sokratvari sevgi. İşte ondan sonra Yunanistan'da kadın çocuk doğurucu bir yaratık durumuna düştü. Hatta o dönem Yunanistan'da **"Eğlence ve cinsel gereksinimler için güzel bir oğlan, çocuk doğurmak için de bir kadın gerek"** denirdi. İşte bu nedenden ötürü bir de **Hermaphroditos** uyduruldu. Sözde, **Tanrı Hermes** Olympos'ta Aphrodite'in güzelliğini över. Buna ödül olarak Aphrodite onu bir gece yatak arka-

daşlığına alır. Gebe kalan Aphrodite, hem erkek hem de memeli kadın olarak Hermaphroditos adlı bir insan doğurur. Bu söylencenin hani ya, şu erkekken ameliyat edilecek olan Amerikalı **Jorgensen** takımı insanlarla ilgisi yoktur. Aslında Hermaphroditos'tan, kadınların yararlandıklarına dair bir söylence de yoktur. On-
dan erkekler yararlanıyorlardı.

Bu durumun, nerede dinsel bir nitelik aldığına **Herakles** söylencesi güzel bir örnektir. Bu masalın aslı **Sümer** ve **Babil**'in **Gılgamış** söylencesidir. Herakles'in Anadolu'da, yani Lydia'da (Lydia hanedanı Herakleidler) olmuş. Kraliçe Omphale gibi söylencele-
rinde, Herakles'in erkek seviciliği yoktur. O aksine ka-
dınlaşır bile. Anadolu'da normal bir erkekse bol bol kadınları sever. Oysa Herakles Yunanistan'a geçince **Iyolaos**, **Hilas** ve **Üristeos** adında üç erkek sevgilisi vardı ki, bunların üçünü de kadın gibi kullanır. Üristeos hakkındaki Anadolu söylencesinde Herakles herifin kendisini değil, kızını sever.

Kara Yunanistan'ının aşağılık duygusu nedeniyle (yani Anadolu'ya karşı kendini aşağı görmek nedeni-
le), şiddetli bir kıskançlığı, bir kini ve zehirli bir şovenizmi vardı. Bu durum, Kolophonlu güzel kız Arakh-
ne'nin, Tanrıça Athena tarafından örümceğe çevril-
mesinde, Tantalos'un kızı **Niobe**'nin tüm çocuklarının öldürülerek kendisinin taşla çevrilmesinde, oradaki za-
man ayırımı nedeniyle birbirleriyle görüşmeleri olanağı olmayan **Kroisos**'la **Solon**'un birbiriyle yüzleşerek Solon'un Kroisos'a ukalâ dümbelekliği etmesinde (oy-
sa Solon bildiği az buçuk yazıp okumayı Anadolu'da öğrenmişti), Apollon'un gidip Anadolu'da Marsyas'ın derisini yüzmesinde, Kral Midas'a da eşek kulakları vermesinde ve sonunda Troya kurucusunun oğlu Ga-
nimeses'in Zeus tanrıya püser edilmesinde açıkça gö-
rünür. Bu kadarla da bitmez bu iş, **Pelops** İzmir'den Mora'ya gider ve adını Peloponessos olarak yarımada-
ya verir. Söylencenin asıl biçimi budur. Nitekim Zeus ve Hera'dan önce Olympia Yanış Yerinde **Pelops**'a tapılırdı. Ötekiler sonra getirildiler. Ancak Pelops tan-

nırlarca yenildikten sonra, parçaları kazana konulmuş, diriltilmiş; ona **Poseidon** âşık olmuş, Pelops altın bir arabaya konularak Olympos'a götürülmüş ve **Poseidon**'un yatak arkadaşı olmuş. Dahası da var ancak yazı uzadı. Bizdeki bu tür sevgiler için Bizans tarihi kanştırılmalı...

Demokrat İzmir, 05.02.1956

ETRÜSKLERİN KAN GRUBU

Tarihin şafağı sökerken ve ta Roma'nın eşiğinde, insanların 2 bin yıldan beri akıllarını kurcalayan bir muamma (bilinmeyen şey) vardı. Yani Etrüskler sorunu... Bu gizemli tutum ki; İsa'dan bin yıl önce hızla gelişmeye başlayarak, İ.Ö. 3. yüzyıl sonunda Romalılar tarafından fethedilip ortadan kaybolmuşlardı. Gelişmelerinin en yüksek noktasında Etrüskler bütün İtalya ve Avrupa'da en yüksek bir uygarlığa ulaştıklarını haklı olarak savunabilirler. Bugünün gustosuna (beğenisine) göre mimarileri ve güzel sanatları olağanüstüydü. Ve hatta olağanüstü moderndi. Louvre Müzesinde ressam Braque'in* boyadığı bir tavan vardır. Onun altında İtalya'da **Çervetri**'de bulunmuş bir Etrüsk makberi (mezarı) durur. Sanki tavan o makber için yapılmıştır. İki sanat yapıtı o denli birbirlerine uygundur. Etrüskler komşularından o kadar farklı idiler ki, her düşünen ve meraklı olanın aklına doğal olarak **"Bu Etrüskler kimlerdir?"** sorusu dikildi. Bu sorunun bizimle ve Avrupa ile ilgisi ilk bakışta pek uzak sayılabilir ve nereden nereye denilebilir. Ancak, Etrüsklerin bize etkisi büyüktür ya da büyük olması gerektir. Batılılar kendilerini Romalıların uygarlaştırdığını ve Romalılardan bir şeyler öğrendiklerini bilirler.

Ancak şimdi o birçok şeyi, Romalılara Etrüsklerin öğrettiği anlaşılmıştır. Biz de batı uygarlığına uyduğumuzu bağırıp çağırıyoruz a... Üstelik onlar Anadolu'lu yurttaşlarımızdır...

Kemerli ve kemerli tavanı keşfedenler Etrüsklerdir. Asıl tuhafı, lağımı ve kentlerin köşeli planını da ilk

* George BRAQUE (1882-1963) Fransız ressam.

keşfedip uygulayanlar yine onlardır. Biz ki; onların çocuklarıyız, bizde lağım var denemez hâlâ. Roma rakamları, **iki yüzlü** baltanın otorite simgesi sayılması, ordu bayrağı olarak kartalları ve halk sporlarıyla, oyunlan keşfeden, kuran yine Etrüsklerdir. Bu törelerin çoğu günümüzde batıda vardır. Ve uygarlığın gelişmesinde ileri bir aşamadır. Ad ve soyadını da onlar keşfettiler. Klasik Greklerin biricik adları vardı. Örneğin **Sokrates, Aristoteles, Perikles** gibi. Kimi toplumlar adlara, şunun oğlu, bunun oğlu diye baba adını koyuyorlardı. Buysa, soyadı değildi. Neyse! Bırakalım bunları, saymakla kolay kolay bitmez.

Etrüsklerin kökenleri hakkında üç varsayım vardı. Birinci varsayım **Herodotos'a** dayanıyordu. **Herodotos** Etrüsklerin kıtlık nedeniyle **Lidya'dan** (Salihli dolayları) İtalya'nın batı kıyılarına göç ettiklerini ve daha önce **Umbria**larca yerleşilen yerlerden onları kovarak oraya yerleştiklerini yazar. Bunların başbuğu **Tirhenos** imiş. İtalya'nın **Etruria** ya da **Toskana** kıyılarına çarpan denizin bugün bile adı **Tirenien Denizi**dir. Bu varsayım beşinci yüzyıla değin sürdü. Bizim Türkçüler hemen Etrüsklerin **Türk** olduklarını savundular. Anadolu'daki Türklerde **Etrüsk** kanı vardır, ancak Etrüskler Türk değildir. Hem de o zaman bu iş bir gerçek değil, bir varsayımdı.

Herodotos'tan 400 yıl sonra **Halikarnassoslu Dionysos** adlı bir tarihçi ve yazar, **Etruria** ile **Lidya** halkı arasında töre ve dil benzerliği olmadığına dayanarak Herodotos'un iddiasını reddetti. Herodotos; hem de olaylara, **Dionysos'a** göre 400 yıl daha yakındı. Sonra şu da var ki, Halikarnassoslu (yani Bodrumlu) Dionysos, İmparator Augustos döneminde **Roma'da** yaşıyordu ve Grekler onları fetheden Romalıların aynı kökten olduklarını kanıtlamaya çalışıyor ve propaganda, yani dalkavukluk ediyordu. Buna karşın Dionysos hiç de yabana atılacak bir adam değildi. "**Tarz, kusursuz, insanın kendisidir**" sözü **Bufon'un** değil, **Dionysos'undur**. Bundan ötürü Etrüsk-

lerin soy bakımından İtalyalı oldukları hakkındaki varsayımı ortaya atan işte bu **Bodrum**ludur.

Üçüncü varsayım; üstünde pek durulacak gibi değildir. **Livy** adında bir tarihçi **Retiye** ile Etrüskler arasında bir benzerlik bulunduğunu iddia eder. Ve Etrüsklerin Alpleri aşarak kuzeyden geldiklerinde karar kılar. Etrüsklerin göç yayılması önünde oraya kaçanlar oldukları sonradan anlaşıldı.

Üçü de eski bir tarihçinin yazılarına dayanan üç varsayımdan sonra, arkeolojik kanıtlara geçelim. Vaktiyle Ermenistan'da yaşayan **Kalibes**lerle aralarında pek göze batan benzerlikler bulunmuştur. Bunların başlıcaları şunlardır: İki halk da demir eritmesini bulmuşlardı ve aynı yöntemle eritiyorlardı.

Etrüsklerin kayıklarıyla Trabzon'un (yani Karadeniz'in) eski kayıkları arasında büyük bir benzerlik vardı. Etrüskler o dönemin dünyasında kadınlara saygı ve yüksek mevki vermeleriyle ünlüydüler. **Kalibes**ler de öyleydiler. Birçok anaerkil töreler Etrüskler ve Anadolu'da aynıydılar. Kuşlardan ve hayvan kemiklerinden kehanette bulunmak, Etrüskler ve Anadolu'nun **Hur**rilerinde de aynıydı. **Tarkna** ve **Tarkuina** gibi Etrüsk adları batı adlarından bambaşka idiler. Bu adların benzerlerine ancak Anadolu'da rastgeliniyordu. **Tarkon**, Bergama'yı kuranın oğluydu. **Troya** kentini kuran **Tevker**'in babasının adı **Tarkuvarı**dı. Kilikya'nın bir prensinin adı **Tarkuvaris**'di. Bu adların topunun kökü de Anadolu'nun fırtınalar tanrısının adı olan **Tarku**'ydu. **Lemnos** Adasında Etrüsk yazılarına pek benzeyen yazılar bulunmuştur. Adadaki yazılar İ.Ö. 7 yüzyıla aittir. Mısırlı **Ramses** döneminde Mısır'a denizden saldıran Anadolu halkları arasında **Turşa** denilen bir halk vardı. Yani arkeolojik kanıtlar, oldukça güçlüdür. Ancak yine de kesin bir yargıya varmaya yeterli değildir.

Oysa bu son iki ay içinde kesin bir yargı verecek bilimsel nedenler bulunmuştur; ve kesin yargıya da varılmıştır. (Döviz darlığı nedeniyle, ne dergi ne kitap

gelmektedir. Hemen hemen dünyadan ayrılmış gibiyiz. Buluş üstüne buluş oluyor. Entelektüel çalışma, hiçbir dönem şimdiki kadar hareketli olmamıştı. Bunların tümünden ayrılmış bulunuyoruz. Ancak rastlantı olarak bir şeyin haberini alıyoruz.)

Son 15 yıl arasında Antrpoloji de tarihsel gerçeklerin bulunmasında tarihe yardıma koyuldu. Kafataslarının incelenmesi bazı gerçeklere insanın gözünü açtı. Etrüsk mezarlarında bulunan kafatasları, ora halkının -İndoavrupai ya da Sami- kafataslarına benzer miydi. (Anadolu'ya Samiler de İndoavrupailer de karıştı. Ancak biz çoğunluktan ve melezlikten söz ediyoruz.) Bu nedenden Fizik Antropoloji, Etrüsklerin Anadolulu olduğunu göstermekteydi. Ancak bilimsel bakımdan bu da kesin değildi. Olsa olsa büyük bir olasılık sayılırdı.

Kesin yargıyı veren kan gruplarıdır. İnsanlar O_1 , A_2 , B_3 , AB_4 diye sayılan kan gruplarının birine bağlıdırlar. Bu kan gruplarının oranları, yerine göre değişmez kalıyorlar. Örneğin Batı Avrupa'da genellikle yüzde 40 O grubu, yüzde 40 A_2 grubu, yüzde 9 B grubu ve yüzde 3 AB grubu vardır. İspanya'nın kuzeyinde **Bask**'larda, halkın yüzde 20'si A grubuna dahildir. Örneğin Macaristan'da Macarlar, Çingeneler ve Almanlar vardır. Bunların kan grupları başka başkadır. Ancak Almanlar, Macaristan'a 500 yıl önce geldikleri halde kan grupları Almanya'daki Almanlar gibidir.

İtalya'da önceleri Etruria ve halen **Toskana** olan bölgede A kan grubu, İtalya'nın öteki yerlerinden yüzde 20 daha çoktur. Bu oran aşağı yukarı Anadolu'dakinin aynısıdır. B grubu **Etruria**'da İtalya'nın diğer yerlerinden iki kat daha çoktur. Buysa Anadolu'daki oranın aynısıdır.

Bu kan sorunu yalnız Etrüsklerin kökenini kanıtlamakla kalmaz. Fakat tek tek herkesin ne kadar melez olduğunu göstermeye de yarar. Bundan dolayı, katıksız Türk kanına sahip olduklarını savunanların kanlarını bu son mihenge vurmadan, kuru savlarda bulun-

malanna engel olur. Çünkü gruplardan ve değişikliklerden söz edilirken, oranlardan söz edilmektedir. Oranlarsa, melezleşmeden ileri gelir. Dünyada Arap atı gibi safkan yoktur (atlar da yoktur ya). Bu son buluş, kültürün ve uygarlığın ve uygarlığa yeteneğin kanla ilgili olmadığını gösterir.

Demokrat İzmir, 19.02.1956

DÜNYA ÇAPINDA

Dil, edebiyat, insanlık gibi konular üstünde konuşulurken arasıra ortaya bir "**dünya çapında şiir**" sözü çıkar. Söz, döner dolaşır ve dilin kendisine göre bir özelliği olduğunda ve bu nedenle, ne kadar büyük bir sanat yapıtı olursa olsun, bir yapıtın tüm insanogullannca aynı düzeyde anlaşılıp sevilmesinin olanağı bulunmadığında karar kılınır. Sözün kısası, bütün insanlığı kapsayan dünya çapında bir şiir olmayacağı yargısına varılır.

Bu sorunda göz önünde tutulacak şu noktalar vardır: İnsan ruhunda farkları ortadan kaldırmaya can atan bir insanda hız sevgisi vardır. Ata bindiğinde, en hızlısını arar. Trende, otomobilde, uçakta insan gönlü daha ve daha acele gitmek ister. Çünkü hız, birbirinden ayrı duran insanların mekanda ayrılığını yok ederek, insanı insana ulaştıran ulu ve yüce güçtür.

Eğitim nedeniyle, aynı dili konuşan topluluklarda lehçe farkları kaybolmaktadır. Oysa lehçeler mekandaki ayrılıklardan doğar. Ayrılık sürdükçe lehçedeki ayrılış da, gitgide lehçelerin dilleşmesine, ayrı ayrı dillerin de birbirinden bambaşkalaşmasına neden olur. Eğitim, yalnız aynı dilin içindeki lehçe farklılıklarını gidermekle kalmaz, fakat ayrı ayrı dillerin aralarına diki-len engelleri yıkmaya çalışır. Bu işe buluşlar da yardım eder. Radyo ve sinema, lehçeyle lehçe arasındaki, hem de dille dil arasındaki yabancılığı yıkmaya savaşır. Bu yabancılığı bilinçle yok etmek uğraşları da eksik değildir. Örneğin, tüm dünyanın anlayacağı, yapay bir dil uydurmak. Yani **Esperanto...** Esperanto'nun başarılı olmayışı, bütün insanların anlayacağı bir dilin var olmadığını kanıtlar. Dilin beyin hücreleriyle ilgisi var ki, ölü ve diri dillerden söz edilir.

Yaşayan diller arasında İngilizce ve Fransızca arasında tüm insanoğullarının anlayacağı genel bir dil olmak konusunda savaş çok çetindir. Bu savaşta bu iki ulusun politik durumunun etkisi yoktur. Bu dillerin biri, kendi canlılığı nedeniyle üstün gelecektir. Artık insan hiç olmazsa **Bilingual**, yani **çift dilli** olmak zorundadır. Bir dili anadili, ötekisi dünya dili... "**Bizim Milli Eğitimdeki dil öğretimi, hiç dil öğretmediğinden, sadece dostlar alışverişte görsünler diye çocuklara tebelles edilen bir baş belasıdır.**"

Ancak; ayrı ayrı dilleri konuşanlar, birbirlerine ne denli yabancılık duyarlarsa; örneğin hız sevgisi gibi tümünün gönlünde ve duygusunda derinden derine çok önemli ortak özellikleri vardır. Bu durum; özellikle sıfatlarda görülür. Örneğin diller ne kadar ayrılırsalar da **yüksek**, her dilde '**yüksek**'tir. Alçak niteliği her dilde aynıdır. Derin sıfatı da aydın sıfatı da öyle. Her dildeki bu sıfatlar **-dikkat edilsin-** her insanın ta özünden en içerlek duyguyu tanımlar. Örneğin yüksek öyle bir şeydir ki, her insan duyar. Ancak, ne olduğunu kesin olarak bildiremez. İnsan bu sıfatları geometrik bir çizgiyle tanımlama isteğine kapılıyor.

Alçak, bizde sıfır noktasıdır. Tıpkı sıcaklıkölçerdeki sıfır gibi. Yani yüksek alçalırsa, gelir de sıfırda duraklar, stop eder ve oturaklaşır. İşte buna alçalma deriz. Sıfır eksiksiz stop eden statükodur. Rakamlarda yükselme ve derinleme yeteneği, yani dinamizmi vardır. 20 her zaman 21, 22, 23 olabilir. Bu artış sıfırdan aşağıya ya da yukarıya olduğunda sıfırdan yukarıya yükseliş, sıfırdan aşağıya derinleşir olur. Bu rakamların çoğalma, yani eylem yeteneğini yazının başındaki dinamizm ve hız aşkına bağlarsanız, her kim olursa olsun, insanların ta derinlerinden duydukları nitelikler oldukça açıklık kazanır.

İşte bu düşüncelerdir ki; insana bugün ve yarın değil, belirlenemeyen bir gelecekte ortaya dünya çapında bir şiir ve türkü koyacakları inancını verir.

Geçmişteki yapıtlar gözden geçirilince onlar arasında dünya çapında olmaya en yakın şiir **Tevrat**'taki

"Neşideler Neşidesi". Benim ona **Türküler Türküsü** diyesim geliyor. Ona üstün gelebilecek bir sevgi şiiri daha yazılmamıştır. İçindeki bütün temizliğiyle, unutulmuş uzaklıklardan insanın ilk insan olduğu öncesizliklerden akıp gelmiş benziyor.

Sevgi dedik. Dillerde, bu sözün ayrı bir ötüşü olduğu gibi ayrı bir anlamı ve duygusu da vardır. Aslında bu sözün ayrı ayrı dillerdeki ötüşünden o dillere bağıntılı olanların sevgiden de anlayıp duydukları hayal meyal belirir. Örneğin Fransızcada **'Amour'**u söylemek için dudaklar öpmeye hazır bir durum alacak, ondan sonra Fransızca (r)sinin yuvarlanan **"ğrrr!"**ı gelir. Fransızca romancılık ve dramların yüzde 90'ında sevgi diye bildirilen geçici ve doğal şehveti hangi ötüş bundan kusursuz tanımlar: Örneğin Almancadaki **Liebe**'nin o, ay ışıklı mahmur ve baygın gözlü sentimental (ie) sesinde Alman romantizmi belli olmaz mı?.. Bu durum doğal olarak **Ekspressiyonismus** ve günümüzün vahşi hayvanlığına dönecekti. İngilizce **Lav** da hiç de yanardağının lavı gibi değildir. Orada çok iki yüzlü bir platonizm kokusu vardır. İtalyanca **Amore** sözü sanki bir bariton tarafından söylenir. İkinci hece ta ciğerlerin dibinden titretile titretile söylenecektir. Bizdeki sevgi sözcüğü ses sanatçılarının ağızlarından çıka çıka kirli mendile dönmüştür. Ancak bu söz, halk türkülerinde temizliğini korumaktadır. Sonra asıl tuhafı, sevgi sözünün sevinçle bağlantısı gibime geliyor. Çünkü sevgi sevinçli, sevinç de sevgiyi yaratıyor galiba.

İngilizlerde bir gelenek vardır. Başka başka İngiliz ozanlarının ayrımını belirtmek için, bir düşünce ve duygunun başka başka ozanlarca nasıl tanımlanabileceği sıralanır. Başka başka uluslara mensup ozanların aynı konuyu ya da duyguyu nasıl tanımladıkları sıralanabilir. Bunların ayrımları ve ortak özellikleri incelenebilir.

Örneğin hangi ulustan olursa olsun başka başka ozanlarca ele alınan bir konu varsa, o da sevilen kadının ölümüne duyulan acıdır. **Shakespeare**'de **Romeo**, Jülyet'in ölüsü sandığı gövde karşısında şöyle laf kalabalığına dalar: **"İşte Jülyet uzanıyor ve güzel-**

liğı şu zindanı, bir ışık kaynağına çeviriyor... Ey hayatım, karım, soluğunun balını emen ölümün, güzelliğinin üzerinde kudretini göstere-medi. Güzelliğini yenemedi, güzelliğin işareti dudak ve yanaklarında kıpkırmızı, ölümün sol-gun sancağı daha oralara ilerlememiş..." Üs-tad-ı âzâmın da (Abdülhak Hamit) **Makber**'deki gibi burada da ışık vardır. Ne var ki; üstadı âzâmın sözleri yüksekliğine denk yüksek gümbürtülüdür. Ne var ki; **Shakespeare** burada bir İtalyan'ın çok sözlülüğünü öykünmeye çalıştığından, kendi ağzından değil fakat kaçaron bir İtalyan delikanlısının ağzından konuşmak-tadır. Belki de burada yazmaya hoşlanmadığı sözleri yazmıştır. Çünkü kendi sevgilisine yazdığı sonelerde Shakespeare bambaşkadır. Şimdi bir İtalyan'a, **Pet-rarca**'ya gelelim. Petrarca sevdiği kadın **Laura**'nın ölümü karşısında bir oktav, yani sekiz dizede şunları anlatır: "**Yavaş yavaş yakıtı tükenen bir ışık gibi usulcacık sessizlik içinde söndü.**" Ondan sonra rüzgârın havada yavaş yavaş ve lapa lapa yağan karla-rın aktığını göz önüne getirir. Ölünün yüzünün kardan beyaz olduğunu ve budalaların buna ölüm dediklerini anlattıktan sonra, ölümün bile güzel yüzünde güzel ol-duğunu söyler. Dikkat olunursa ışıklar ve patlamalar yoktur. Aksine sönme ve sessizlik vardır. **Fuzuli de Leyla ve Mecnun**'da Leyla'nın ölünce gözlerinin şehla olduğunu söyler.

Şehlalik gözlerde bakış yönünü birleştiren, hatta çapraz getiren bir şaşılık değildir. Ancak bakış yönünü birbirinden azıcık ayıran bir şaşılıktır. Bu tür bakışı İtal-yanlar güzel bularak ona "**Okiyodi venere**", yani sevgi tanrıçası **Venüs**'ün bakışı derler... Şehla bakış, normal bakış yayılımından olan bir noktaya değil, fakat çok ötelede, belirsiz bir yere bakar gibidir. Fuzili **Şehla** demekle artık **Leyla**'nın bu dünyaya değil fa-kat bu dünyanın ötesinden sonsuza bakıyordu duygu-sunu verir.

Demokrat İzmir, 04.03.1956

NEŞİDELER NEŞİDESİ

BAP 1

(Balıkçı'nın "Dünya Çapında" yazısında
övgüyle söz ettiği "Neşideler Neşidesi"
[Şiirler Şiiri]nin bir kurulca yapılmış çevirisini
"TEVRAT"tan [s. 667-672] sunuyoruz. Ş.G.)

Neşideler neşidesi; Süleymanındır.

² Beni kendi ağzının öpüşleriyle öpsün;
Çünkü okşamaların şaraptan daha iyidir.

³ Kokuca ıtın ne güzel;
Senin adın kabından dökülen ıtır gibidir;
Bundan ötürü seni kızlar seviyor.

⁴ Beni kendine çek; biz senin ardınca koşanz;
Kıral beni iç odalarına götürdü;
Seninle biz ferahlanıp seviniriz;
Senin okşamalarını şaraptan ziyade anarız;
Seni sevmekte onların hakkı var.

⁵ Ben karayım, fakat güzelim,
Ey Yerusâlim kızları!
Kedar çadırları gibi,
Süleymanın çadır etekleri gibi.

⁶ Kara olduğuma bakmayın,
Çünkü beni güneş yaktı.
Anamın oğulları bana kızdılar;
Beni bağlara bekçi ettiler;
Fakat kendi bağımı beklemedim.

⁷ Ey sen, canımın sevdiği, bana bildir,
Sürünü nerede otlatıyorsun,

Öğleyin onu nerede yatınıyorsun?
Çünkü arkadaşlarının sürüleri yanında,
Niçin yüzünü örten bir kadın gibi olayım?

⁸ Ey sen, kadınlar içinde en güzel kadın, bunu
[bilmiyorsan,
Sürünün izlerine çık,
Ve çoban çadırları yanında oğlaklarını otlat.

⁹ Firavunun arabalarında koşulu kısrağa
Seni benzetirim, ey sevgilim!
¹⁰ Yanakların saç örgülerile
Boynun gerdanlıklarla ne güzel!
¹¹ Sana altın dizileri yapacağız,
Gümüştten düğmelerle.

¹² Kıral sofrasında otururken,
Benim sümbül yağı güzel kokusunu yaydı.
¹³ Memelerim arasında yatan,
Safi mür çıkınıdır, bana sevgilim.
¹⁴ En-gedi bağlarında,
Bir salkım kına çiçeğidir, bana sevgilim.

¹⁵ Ah, ne güzelsin, sevgilim,
Ah, sen ne güzelsin;
Gözlerin güvercinler!

¹⁶ İşte, sen de güzelsin, sevgilim, hem ne şırınsin!
Ve yeşilliktir yatağımız.
¹⁷ Erz ağaçlarıdır evimizin direkleri,
Tavanımızın oymaları da serviler.

BAP 2

Ben Şaron gülüyüm,
Derelerin zambağıyım.

² Dikenlerin arasında zambak nasılsa,
Kızların arasında sevgilim öyledir.

³ Orman ağaçları arasında elma ağacı nasılsa.
Oğlanlar arasında sevgilim öyledir.
Zevk alarak onun gölgesinde oturdum.
Ve meyvası damağıma tatlı idi.

⁴ Beni ziyafet evine götürdü,
Ve onun üzerimdeki bayrağı sevgi idi.

⁵ Kuru üzümle bana kuvvet verin, elma ile beni
[canlandırın;

Çünkü aşk hastasıyım ben.

⁶ Sol eli başımın altında olsun,
Sağı da beni kucaklasın.

⁷ Dişi ceylanlar üzerine, yahut kının dişi geyikleri
[üzerine,

Size and ettiriyorum, ey Yeruşalim kızları!
Sevgiliyi ayıltmıyasınız, ve uyandırmıyasınız diye,
Onun gönlü hoş oluncıya kadar.

⁸ Sevgilimin sesi! işte,
Dağların üzerinde sekerek,
Tepelerin üzerinde sıçrarak geliyor.

⁹ Sevgilim ceylana, yahut geyik yavrusuna
[benzer;

İşte, duvarımızın arkasında duruyor;
Pencerelerden içeri bakıyor;
Kafeslerden gözliyor.

¹⁰ Sevgilim cevap verdi, ve bana dedi:
Sevgilim, güzelim, kalk da gel.

¹¹ Çünkü, işte, kış geçti;
Yağmurlar geçip gitti;

¹² Yerde çiçekler görünüyor;
Terennümün vakti geldi,
Ve diyanımızda kumrunun sesi işitildi;

¹³ İncir ağacı ham incirini yetiştirmede
Asmalar da çiçekleniyor,

Güzel kokular saçmaktalar.
Sevgilim, güzelim, kalk da gel.

¹⁴ Kayanın kovuklarında,
Uçurumun kenarlarındaki güvercinim!
Endamını bana göster,
Sesini bana işittir;
Çünkü sesin tatlı ve endamın güzel.

¹⁵ Bize tilkileri tutun,
Bağları harap eden küçük tilkileri;
Çünkü bağlanımız çiçeklendi.

¹⁶ Sevgilim benimdir, ben de onun;
Zambaklar arasında koyun otlatıyor.

¹⁷ Gün serinlenince, ve gölgeler uzanınca,
[geri gel, sevgilim!

Yanılmış dağlar üzerinde
Ceylan gibi, geyik yavrusu gibi ol.

BAP 3

Geceleyin yatağımın üzerinde,
Onu, canımın sevdiğini, aradım;
Aradım, fakat onu bulmadım.

² Haydi kalkayım da, şehirde dolaşayım;
Sokaklarda ve meydanlarda

Onu, canımın sevdiğini, anyayım.
Aradım, fakat onu bulmadım.

³ Şehirde dolaşan bekçiler beni buldular.
Onu gördünüz mü, canımın sevdiğini?

[diye sordum.

⁴ Onlardan öte geçince hemen,
Onu buldum, canımın sevdiğini;
Onu tuttum ve bırakmadım,
Ta anamın evine,

Beni doğuran kadının odasına götürünciye

[kadar

⁵ Dişi ceylanlar üzerine, yahut kının dişi geyikleri
[üzerine,
Size and ettiriyorum, ey Yerusâlim kızları!
Sevgiliyi ayıltmıyasınız, ve uyandırmıyasınız diye,
Onun gönlü hoş oluncıya kadar.

⁶ Bu kim? çölden çıkıyor,
Duman direkleri gibi,
Tütsülenmiş mür ile günnükle,
Saticının her çeşit baharatı ile.

⁷ İşte, Süleymanın tahtırevanı!
İsrail yiğitlerinden,
Altmış yiğit onun çevresinde.

⁸ Hepsi kılıç taşıyan, cenge alıştınlmış erler;
Gecelerin dehşetinden,
Herkesin kılıcı belinde.

⁹ Kırâl Süleyman, Lübnan ağaçlarından
Kendine bir tahtırevan yaptı.

¹⁰ Direklerini gümüşten yaptı,
Tabanını altından, oturacak yerini erguvanîden;
Onun içini Yerusâlim kızları,
Sevgi ile döşediler.

Ey Sion kızları! çıkın,

Kırâl Süleymanı taç ile görün,

O taç ki, onun düğün gününde, ve yüreğinin

[sevinci gününde,

Anası onu başına giydirmişti.

BAP 4

Ah, ne güzelsin, sevgilim,

Ah, sen ne güzelsin.

Peçen arkasından gözlerin güvercinler.

Gilead dağının yamaçlarında yatan

Keçi sürüsü gibidir saçın.

² Kırkılmış, yıkanmaktan çıkmış.

Koyun sürüsü gibidir dişlerin;

O koyunların hep ikizleri var,

Ve aralarında yavrusuz olan yok.

³ Dudakların kızıl kaytan gibi,

Ağzın da ne güzel.

Peçen arkasından yanakların,

Sanki nar parçası.

⁴ Boynun Davudun kulesine benziyor,

O kule ki, silâh evi olarak yapılmıştır.

Üzerine bin büyük kalkan,

Hep yiğit kalkanları asılmıştır.

⁵ İki memen, sanki bir çift geyik yavrusu,

Zambaklar arasında otliyan,

İkiz ceylan yavrusu.

⁶ Gün serinleyince ve gölgeler uzayınca,

Mür dağına,

Ve günnük tepesine gideceğim.

⁷ Hep güzelsin, sevgilim;

Ve sende hiç kusur yoktur.

⁸ Benimle Lübnandan, ey yavuklum!

Benimle gel Lübnandan;

Amana tepesinden,

Senir ve Hermon tepelerinden,

Aslanların inlerinden,

Kaplanların dağlarından bak.

⁹ Kaptın gönlümü, kızkardeşim, yavuklum!

Gözlerinin bir bakışı ile,

Gerdanının tek zinciri ile gönlümü kaptın.

¹⁰ Okşamaların ne güzel, kızkardeşim, yavuklum!

Şaraptan ne kadar hoştur okşamaların,

İtrinin güzel kokusu da her çeşit baharattan!

¹¹ Ey yavuklum, bal damlatır dudakların;

Balla süt senin dilinin altındadır;

Esvabının kokusu da, sanki Lübnan kokusu.

¹² Kızkardeşim, yavuklum, kapalı bir bahçedir;

Kapalı bir kaynaktır, mühürlenmiş pınardır.

¹³ Senin fidanların bir nar cennetidir, güzel

[meyvalarla;

Kına ve nardin fidanları ile,

¹⁴ Nardin ve safranla,

Kokulu karnış ve tarçınla, her çeşit günñük ağacı
[ile;
Mür ve öd ağaçları ile, baş baharatın her çeşidi
[ile.

¹⁵ Sen bahçelerin pınarısın,
Diri sulann kuyusu,
Ve Lübnandan akan seller.

¹⁶ Uyan, ey şimal yeli!
Sen de gel, ey cenup yeli!
Bahçeme es de. onun pelesenkleri damlasın.
Sevgilim bahçesine gelsin ve güzel meyvalarını
[yesin.

BAP 5

Bahçeme girdim, kızkardeşim, yavuklum!
Mürrümü topladım, pelesenkim ile;
Gümecimi yedim, balımla beraber;
Şarabımı içtim, südümlle beraber.
Ey dostlar! yiyin;
İçin, sevgililer! ve mestolun.

² Ben uyuyordum, yüreğim ise uyanıktı;
Kapıyı çalan sevgilimin sesi:
Bana aç, kızkardeşim, sevgilim, benim eşsiz
[güvercinim!

Çünkü çiğ ile doldu başım,
Gecenin damlaları ile kâküllerim.

³ Entarimi çıkardım; onu nasıl giyeyim?
Ayaklarımı yıkadım; nasıl onları kirleteyim?
[dedim.

⁴ Delikten uzattı elini sevgilim,
Ve içim oynadı onun için.

⁵ Ben kalktım, sevgilime kapıyı açayım diye;
Ve sürgü tokmakları üzerinde kalan mür
Benim ellerimden damladı,
Mür yağı benim parmaklarımdan.

- ⁶ Ben sevgilime kapıyı açtım;
Sevgilim ise, çekmiş gitmişti.
O bana söz söylerken, ben kendimden geçmişim;
Onu aradım, fakat bulamadım;
Onu çağırdım, fakat bana cevap vermedi.
- ⁷ Şehirde dolaşan bekçiler beni buldular,
Bana vurdular, beni yaraladılar;
Şehir duvarlarının bekçileri peçemi üzerimden
[kaldırdılar.
- ⁸ Size and ettiriyorum, ey Yerusâlim kızları!
Eğer sevgilimi bulursanız,
Ona söyleyin ki, ben aşk hastasıyım.
- ⁹ Sevgilin senin, bir sevgiliden başka nedir?
Ey sen, kadınlar arasında en güzel kadın!
Sevgilin senin, bir sevgiliden başka nedir ki,
Bize böyle and ettiriyorsun?
- ¹⁰ Sevgilimin teni beyaz ve kırmızı,
On binlerin arasında seçkin olan odur.
- ¹¹ Başı saf altın;
Kıvrılır kâkülleri, kuzgun gibi siyah.
- ¹² Gözleri akar sular kenarındaki güvercinler gibi,
Sütle yıkanmışlar, oturmakta dolgun sular
[kenarında.
- ¹³ Yanakları sanki hoş kokulu çiçek tarhları,
Güzel kokular yığınları;
Dudakları zambaklardır, mür yağı damlatır.
- ¹⁴ Elleri, üzerine gök zümrüt kakılmış altın lüleler;
Gövdesi fil dişi işi, safir taşları kakılmış.
- ¹⁵ Bacakları mermer direklerdir, saf altın
[ayaklıklar üzerine kurulmuş;
Görünüş Lübnan gibi, erz ağaçları gibi bâlâ.
- ¹⁶ Ağız çok tatlı;
Ve onun her şeyi güzel.
Budur sevgilim, evet yârim budur,
Ey Yerusâlim kızları!

BAP 6

Sevgilin nereye gitti?

Ey sen, kadınlar arasında en güzel kadın!

Sevgilin nereye yöneldi?

Onu biz de seninle beraber anyalım.

² Bahçelerde sürüsünü otlatsın, ve zambaklar
[devşirsin diye,

Sevgilim bahçesine indi,

Hoş kokulu çiçek tarhlarına.

³ Sevgilim benimdir, ben de sevgilimin;

Zambaklar arasında sürüsünü otlatmada.

⁴ Sevgilim, sen Tirtsa gibi güzelsin,

Yeruşalim gibi sevimlisin,

Sancak açmış ordu gibi korkunçsun.

⁵ Gözlerini benden çevir,

Beni onlar yendiler.

Gilead dağının yamaçlarında yatan,

Keçi sürüsü gibidir saçın.

⁶ Yıkanmaktan çıkmış,

Koyun sürüsü gibidir dişlerin.

O koyunların hep ikizleri var,

Ve aralarında yavrusuz olan yoktur.

⁷ Peçen arkasından yanakların,

Sanki nar parçası.

⁸ Orada altmış kıraliçe ile seksen cariye var,

Ere varmamış kızlar da sayısız.

⁹ Birdir benim eşsiz güvercinim;

Biricik yavrusudur anasının;

Onu doğuran kadının güzidesi.

Kızlar onu gördüler ve ona ne mutludur, dediler;

Kıraliçelerle cariyeler de görüp onu övdüler:

¹⁰ Bakışı seher gibi,

Ay gibi güzel,

Güneş gibi temiz,

Sancak açmış ordu gibi korkunç, bu kadın

[kimdir?

¹¹ Vadinin yeşil fidanlarını göreyim diye,
Asma tomurcuklarını verdi mi,
Narlar çiçek açtı mı göreyim diye,
Ceviz bahçesine indim.

¹² Şerefli kavmimin arabaları arasına,
Ben bilmeden canım beni koydu.

¹³ Dön, dön, ey Şulam kızı;
Dön, dön de sana bakalım.

Niçin Şulam kızına bakmak istiyorsunuz,
Mahana'im oyununa bakar gibi?

BAP 7

Çarıklar içinde ayakların ne güzel, ey emîr kızı!
Toplu kalçaların sanki mücevherler,
Üstat ellerinin işi.

² Göbeğin yuvarlak bir tas,
Onda karışık şarap eksik değil;
Karnın buğday yığını,
Zambaklarla kuşanmış.

³ İki memen sanki bir çift geyik yavrusu,
İkiz ceylan yavrusu.

⁴ Fil dişi kulesi gibidir boynun senin;
Bat-rabbim kapısı yanındaki
Heşbon havuzlandır gözlerin;
Şama doğru bakan

Lübnan kulesi gibidir burnun senin.

⁵ Başın, senin üzerinde Karmel gibi,
Başının saçları da sanki erguvanî;
Kıral senin kâküllerine esir oldu.

⁶ Zevkler içinde, ey sevgilim,
Sen ne güzelsin, ve ne şirinsin.

⁷ Bu senin boyun hurma ağacına,
Memelerin de salkımlara benziyor.

⁸ Hurma ağacına çıkayım,
Dallarını tutayım, dedim;

Memelerin üzüm salkımları gibi olsun,
Soluğunun kokusu da elma gibi,
⁹ Ve ağzın en iyi şarap gibi,

O şarap ki, uyumakta olanların dudaklarından
[kayıp,

Sevgilim için dümdüz akar.

¹⁰ Ben sevgiliminim;

Onun özlediği de benim.

¹¹ Gel sevgilim, çikalım kıra;

Köylerde geceleyelim.

¹² Sabahleyin erken bağlara gidelim;

Bakalım asma tomurcuklarını verdi mi,

Çiçeği açıldı mı,

Ve narlar çiçeklendi mi;

Orada sevgimi sana bildireyim.

¹³ Lüffahlar güzel koku saçıyor;

Ve kapılarımızın yanında her çeşitten taze ve

[kuru güzel meyva var,

Onları, ey sevgilim, ben senin için sakladım.

BAP 8

Keşke sen bana,

Anamın memelerini emmiş kardeş gibi olaydın!

Dışarıda seni bulunca,

Ben seni öperdim;

Beni de kınamazlardı.

² Senin önüne düşerdim, anamın evine seni

[getirirdim,

Bana o öğretirdi;

Sana baharatlı şaraptan,

Nanmın suyundan içirirdim.

³ Sol eli başımın altında olurdu,

Sağı da beni kucaklardı.

⁴ Size and ettiriyorum, ey Yeruşalim kızları,

Sevgiliyi ayıltmıyasınız, ve uyandırmıyasınız diye,

Onun gönlü hoş oluncıya kadar.

⁵ Sevgilisine yaslanarak,
Çölden çıkan bu kadın kimdir?

Elma ağacı altında seni uyandırdım;
Anan orada sana ağrı çekti,
Seni doğuran kadın orada ağrı çekti.

⁶ Beni kendi yüreğin üzerine bir mühür gibi,
Kolunun üzerine bir mühür gibi koy;
Çünkü sevgi ölüm gibi kuvvetlidir;
Kıskançlık ölümler diyarı gibi serttir;
Onun alevleri, ateşin alêvleri,
Yakıp bitiren alev.

⁷ Sevgiyi büyük sular söndüremez,
Ve ırmaklar onu bastıramaz;
Bir insan sevgiye bedel evinin bütün malını verse,
Büsbütün hor görülür.

⁸ Küçük bir kızkardeşimiz var,
Ve onun daha memeleri yok;
Onun için söz söyleneceği gün,
Kızkardeşimiz için ne yapacağız?

⁹ Eğer o bir duvar ise,
Üzerine gümüş kule yapanz;
Ve eğer bir kapı ise,
Erz tahtaları ile onu kaparız.

¹⁰ Ben duvarım, memelerim de kuleler gibi,
Selâmet bulmuş kadın nasılsa, o zaman onun
[gözünde öyle oldum.

¹¹ Baal-hamonda Süleymanın bağı vardı;
Tutanlara bağı kiraya verdi;
Mahsulü için her biri bin gümüş getirirdi.

¹² Benim malım olan bağım önümdedir;
Bin gümüş senin olsun, ey Süleyman,
İki yüz gümüş de mahsulünü tutanların olsun.

13 Ey sen, bahçelerde oturan kadın,
Senin sesini arkadaşlar dinliyor;
Bana da işittir.

14 Kaç, ey sevgilim,
Ve hoş kokulu dağların üzerinde,
Bir ceylan gibi, yahut geyik yavrusu gibi ol.

TROYALI HELEN FİLMİ

Dünyanın bazı yerleri coğrafya bakımından kilit noktaları olduklarından, savaş alanları olmaya zorundurlar. Örneğin Waterloo savaş alanı ve özellikle Çanakkale bu niteliktedir. Çanakkale Savaşlarının çoğu ticari ve ekonomik nedenlerin zoruyla Akdeniz'den Karadeniz'e geçmek isteyenlerin saldırılarıyla olmuştur. Homeros'un "İlyada"da anlattığı Troya Savaşı da Karadeniz'deki değerli madenleri elde etmek için yapılmıştır. Günümüzde savaş için petrol neyse, Tunç döneminde bakır, çinko ve teneke de oydu. Tunçtan silahlar yapmak için gerekli olan bakır, çinko ve teneke ve bunlardan başka da buğday ve yiyecek maddeleri Karadeniz'de bulunurdu. **Sparta** Kraliçesi **Helen**'in, Troya Prensi **Paris**'çe kaçırılmasının **Troya Savaşı**na neden olması savaşın büyük bir bölümü uydurmadır.

Günümüzde bile kendilerini haklı göstermek için karşılıklı savaşların iki yanı da birçok söylenceler uydururlar. Ve beyaz, kırmızı, yeşil ve siyah kitaplar bastırırlar. İşte **İlyada**'ya temel oluşturan söylenceler, bu renk renk basılan kitaplar türündendir. Ne var ki **İlyonyalı** (yani Anadolulu) ozanlar bu söylenceleri işlemişler ve **Homeros** da bunları temel tutarak dünyanın en büyük epik şiiri **İlyada**'yı oluşturmuştur.

Troya Savaşında bir kadın savaşı yok muydu? Belki de beşinci altıncı sırada vardı ve onun da bir rahibe için olması olasıdır. **Sparta** Kraliçesi Helen'in Yunanlıların kendilerine yakıştırdıkları **Helenik** özelliğiyle hiçbir ilgisi yoktur. Kraliçenin adı bir (L) ile, ötekirse iki (L) ile yazılır. **Hellen**, Dukalion'un oğludur ve tüm Helenik ulusunun atasıdır. Helen ise kuğu biçimi-

ne giren Zeus'un **Leda** adında bir kızla çiftleşmesinden doğan bir kızdır ve sözde dünyanın en güzel kadınıdır. Paris elmayı "**en güzele**" diye; Güzellik Tanrıçası **Aphrodit'e** verince, Aphrodit de ona (yani Paris'e) **Helen'i** (yani en güzel kadını) verir. Ancak gerek erkek **Hellen'in**, gerek kız **Helen'in** adları **ay** anlamına gelen **Helle**, **Hellen** ve **Sellen** sözünden gelir. Şimdi söylenceleri bir yana bırakalım. Yunanistan'a, Tesalya'ya **Helle** adlı Ay Tanrıçasına tapan bir kabile gelip yerleşir ve bunlar kendilerine **Hellen** derler. Bu ad sonradan Yunanistan'a yayıldı ve bu addan birçok söylence doğdu ki Sparta Kraliçesi **Güzel Helen** de o söylencelerdendir. Hatta **Helle** adında bir kız, sözde, Çanakkale'de denize düşüp boğulduğundan Çanakkale'ye "**Helle'nin Denizi**" anlamına gelen **Hellespontos** adı da takıldı. Aslında bir Yıldız ve Ay Tanrıçası olan Aphrodite yine aslında bir Ay Tanrıçası olan ve Ay Tanrıçası **Artemis'i** doğuran **Leto** ve Leto'nun değiştirilmiş biçiminden oluşan **Leda'nın** kızı **Güzel Helen** gibi hep ayla ilgisi olan ayrı ayrı söylencelerin karıştığına göre, bu işte kökünden bir dinsel tartışma ve belki de güzel bir ay rahibesi sorununun var olması çok olasıdır. Belki de bilim bir gün çözer. Nitekim bilim Etrüsklerin Anadolu'ya göç edip etmedikleri sorununun kan gruplarına dayanarak kesin olarak çözmüştür.

Tesalya'daki **Helle'ye** tapıcı kabilenin Anadolu'dan ve Çanakkale'den oraya göçtükleri göz önünde tutulacak olursa, **Hellespontos** sözünün batıdan doğuya değil, fakat doğudan batıya gittiği anlaşılır. Özellikle ki **Kybele**, yani büyük Anatanrıça bir Ay Tanrıçasıydı ve onun türlü özellikleri öteye beriye taşındıkça değişik tanrıçaların adları sayıldı.

Homeros'un İlyada'sı, döneminin gelenekleriyle ilgili en sağlıklı belgedir.

Troyalı Helen filmde, filmde **Akhaların** hoyrat ve barbar gösterildikleri için protestolar yükseldiğini duyuyoruz. 11 Aralık 1955 tarihinde Anadolu'nun büyük âşığı Homeros'un eski **Girit** kültürüne ait ozanlar-

dan olduğunu ve aklıyla gönlünün yurdu ve evreninin **Ege Uygarlığı** denilen o şanlı parlayışta olduğuna değinmiştik. **Homer**os, **Troya** seferine kendi kızı **İphigeneia**'yı kurban ederek çıkan **Agamemnon**'la buyruğundaki **Akhalar**ı istilacı barbar olarak gösterir. **Homer**os'un **İlyada**'da tüm sempatisi Troyalılardan yanadır. **Troyalı Helen** filminde, filmin tarihsel yanını yöneten profesör, **Homer**os'un ruhsal durumunu anlayarak, bu yönünü belirtmiştir.

Bu nedenle yükselen protesto yersizdir. Öncelikle **Akhalar**ın günümüzdeki Yunanlılarla ilgisi yoktur. Sonra işin aslına bakılacak olursa, **Agamemnon**'la **Menelaos**'un babası **Atreus**'tur. **Atreus**'un babası da **Pelops**'tur. O **Pelops** ki İzmir'den Yunanistan'a göç edip, adını **Peloponesos** diye **Mora** Yanırmadasına vermiştir.

Ne var ki; asıl **İonien** uygarlığı Anadolu'da geliştiğinden **Mora** Yanırmadasına göçenler, o gelişmeden uzak kalırlar. **Homer**os İ.Ö. 9. yüzyılda **İlyada**'yı yazdı. **İlyada** üç yüzyıl sonra, yani 6. yüzyılda Atina'da **Panatenaik** festivallerinde kutsal kitap olarak okunmaya başlandı. O dönem Atina'nın Tiran'ı olan **Pisistratos**, **İlyada**'yı okutmazdan önce hemen hemen sansür etti ve yapıtta **kara Yunanistanlılar** aleyhinde ne varsa hepsini sildirdi. Bundan ötürü bugünkü **İlyada**, **Pisistratos**'ca sansür edilmiş metindir. Asıl metin kaybolmuştur. Tüm bunlara karşın günümüzdeki metinde bile **Homer**os'un gönlünün hangi yanda olduğu duyulur.

Bu duygu nedeniyle tüm dünyada Troyalılara karşı bir sempati oluştu. Bu sempatiyi şu ya da bu ulusa karşı saymamalı. Daha çok insanlığa, uygarlığa karşı duyulan bir eğilimdir. İşte bundan dolayı geçen yüzyıla kadar birçok batılı uluslar, kendilerini **Troya** aslından sayıyorlardı.

Troya'ya karşı duyulmuş olan sempatiye bir örnek de **Shakespeare**'in "**Troilos ile Cressida**" oyununda görürüz. Oradan bazı tümceler aktarıyorum. **Ulyss** (**Odysseas**), "**Paris, Menelaos'un boy-**

nuzları tarafından yaralandı" der. Ajax, yiğit Akhilleus için "Kibirli bir enftipüften herif. Onun kibirini güçlü avuçlanımla yoğururum da yumuşatırım" der. Tersit, Ajax hakkında "Kalın kafalı öküz, uzun kulaklı eşek, herifin beyni kamında, işkembesi de kafasında" der. **Menelaos** hakkında **Akhilleus**, "Yoksa o pezevenk benimle eğleniyor mu?" der. **Odysseus**, "Biz burada Menelaos'un boynuzlarını yaldızlatmak için kan döküyoruz" der. Ajax, borazanlara, "Ey borazanlar unutmayınız ki, Ajax için borazanlarınızı öttürecek-siniz! Ciğerlerinizi çatlatıp, patlatıncaya kadar üfürün! Yanaklarınızı poyraz rüzgânının göbeğinden daha fazla şişirin! Gözlerinizden üfürme zoruyla kanlar fışkırsın!" diye bağırır. Akhilleus, Hektor'la savaşıcağının öncesinde arkadaşı Patroklos'a "Hektor'a çok şarap içirin. Onu sarhoş edin ki kolay öldüreyim" der. Akhilleus'un kendi askerine **Mirmidon** denilir. Hektor'la karşılaşmazdan önce mirmidonları etrafına toplayarak onlara "Gelin etrafımda toplanın ey mirmidonlarım. Sözlerime kulak verin. Ben nereye gidersem yanıbaşım da bulunun, hiç kimseye kılıç kullanmayın ki, yorgun düşmeyesiniz. Hektor'u bulunca her yandan üstüne üşüşün ve onu silahlarınızla şişleyin!" der. Sonunda Hektor'a rastgelirler. Hektor yorgun düşmüş, miğfer ve silahlarını çıkarmış yatmaktadır. Mirmidonlar üstüne saldırırlar. Hektor onlara "Silahsızım, davranmayınız" der. Fakat (Akhilleus değil ha..) mirmidonlar onu öldürürler. Bu iş olup bittikten sonra mirmidonların arkasına saklanmış olan Akhilleus öne atılarak pür kibir ve pür gurur "Şimdi gidin ve duyurun ki Akhilleus Hektor'u öldürdü" diye bağırır. Oysaki Shakespeare Troyalılara, örneğin Priamus'a, Eneas'a, Kassandra'ya hiç de böyle cakalı, cart curtlu ve hoyrat sözler söyletmez.

Demokrat İzmir, 26.02.1956

TÜRKLER BATI DÜNYASINI İKİ KEZ MAHVOLMAKTAN KURTARMIŞLARDIR

Günümüze değin Türklerin, Tatarlara ve Moğollara akraba oldukları sanılıyordu. Bu üç dil arasında benzerlikler vardı. Ancak son yüzyıl, diller arasındaki benzerliğin, soylar arasında akrabalığı kanıtlamadığı anlaşıldı. Örneğin Bulgarlar öz be öz Turanlıdırlar. Ancak Slav soyları arasında yaşadıklarından Slav diline yakın bir dil kullanıyorlar. Bugün İspanya'da Baskların, İrlanda'da Seltlerin bulunmaları büyük bir bilinmeyen oluşturuyor. Böylece de Türklerin, ilk önce Asya kıtasının kuzey doğusunda yurtlanmış olmaları bir türlü açıklanamıyor. Yazımın konusu bu olmadığından, bu konu üstünde daha sonra ayrıntılı yazmak üzere şimdi bu konuyu buracıkta bırakıyorum.

(Yalnız burada şuna değineyim. **Türkler** dediğimde günümüzde Anadolu'da yurtlanmış olan bizlerin salt Selçuk ve Oğuz kanından olduğumuz anlaşılmasın. Anadolu'yu önce adaletleri ve dinsel olduğunca ulusal hoşgörülerini ve sonra askeri güçleriyle elde eden Türkler olsa olsa iki, üç milyon insandan oluşuyordu. O zaman Anadolu'nun toplam sayısı yirmi üç milyondur. Ataları ta Hitit ve Hititlerden önceki uluslara, Babililere, Asurlulara, Frigyalılara, İonia ve Dorlarla Lidyalılara ve hatta Amazonlara, Simmeryenlere ve Goltlara dayanan Anadolu halkına Türkler karıştı ve dillerini Anadolu'ya yaydı. Türklerden önce, örneğin Hititler döneminde Anadolu iki yüzyıldan çok bağımsız kalmamıştı. Ancak Türkler zamanındadır ki, Anadolu yedi yüzyıl bağımsız kalmıştır. Unutmamalı ki, yenicilerinin çoğu Hristiyan halkından devşildirildi. Ancak burada kandan söz etmiyoruz; kültürden söz ediyoruz. Kültü-

rünse soyla ilgisi yoktur. Onun için yeniçeriler de Türktürler.)

Avrupa'yı ele geçiren Hunlar, Türk idiler. Onlar ilk önce İranlılarla akraba olan Alanlar'ı Kafkas Dağları ve Dom Irmağı arasındaki alanda yendiler. Bunların bir bölümü Hunlara kanıştılar. Bir bölümü de ta İspanya'ya kaçarak Avrupa'nın uyuşmuş olan kanına genç kan ve can aşıladı.

Ondan sonra Hunlar, ta Urfa kentine dayandı. Sonra Güney Rusya'da Alman soyundan olan Gotları devirdiler. Doğulu Gotlar Hunlara kanıştı. Batılı Gotlar, yani Vizigotlar, Roma İmparatorluğuna sığındılar. Hunlar sırasıyla Macar Ovasını ele geçirdi. Orada başlarına Attila geçti. Trakhia'da Lüleburgaz'a değin geldi. Doğu İmparatorluğu savaş tazminatı olarak üç bin kilo altın ve her yıl bin kilo altın vermeyi üstlendi. Ondan sonra Attila Batı İmparatorluğunu sıkıştırdı. Roma İmparatoru **Valentinien** Roma'dan kaçtı. Papa **Leon** Attila'nın katına çıkarak Roma'ya girmemesi için yalvardı. Attila Roma'yı daha önce yağma ve viran eden Vandallar ve Gotlardan farklı olarak papanın yalvarmasını kabul etti. Kısacası Attila, İtalya'da **Pavia** ve **Milano** kentlerini, Almanya'da **Vorms**, Fransa'da **Metz** kentlerini aldı. Fransa'da **Orleans** kentine değin vardı. Attila'nın ele geçirdiği yerler Büyük İskender'in ele geçirdiği yerlerden daha büyüktür. O da bütün dünyayı (İskender gibi) içine alan bir dünya imparatorluğu kurmak istiyordu. Ancak öz uyruğunun sayısı çok azdı. Sonra ömrü de yetmedi.

Şimdi gelelim Cengiz Han'a: Bu adam Türk değil Moğoldu. Ne var ki, haber alma, haberleşme ve strateji ve taktik işini Türklerden öğrendiği gibi, genelkurmayı da hemen tümüyle Türklerden oluşmuştu. Cengiz Han çevresindeki Türklerle savaşa savaşa sonunda Horzum* Türk Devleti'ne çattı. 1217 tarihinde bu Türk devletinin sınırları şöyleydi; Kuzeyde Siriderya suyunun çizgisi, doğuda Pamir ve Veziristan Dağları

* Horzumlular devleti tarih kitaplarımızda Harzemşahlar olarak geçen devlettir. (Ş.G.)

(yani **ifrit** sözcüğünün kökeni olan Aferidi ve Vezirilerin ülkesi) batıda Azerbaycan ve Lazistan ile **Kuzistan** Dağları, yani Horzumistan, bütün Fransoksiyan, bütün Afganistan ve hemen hemen bütün İran'ı içine alıyordu. Şu nokta unutulmamalıdır ki, Cengiz, Horzumlara çatığında **Buhara** ve **Semarkant** ancak sekiz yıl önce, Afganistan ancak dört yıl önce ve Doğu İran üç yıl önce **Huvarzım**'a katılmışlardı. Yani Horzum Devleti'nin örgütü daha sağlamlaşmamış, kemikleşmemiş bir rejim, bir fetus (cenin, dölüt) halindeydi.

Cengiz Han tarafından metot ve disiplin, Horzumlar yanındaysa özel kahramanlık, alabildiğince civanmertlik vardı. Horzum hanedanında da birlik yoktu. Sultan Muhammet'in en sevgili oğlu Celalettin'den, ninesi Turhan Hatun nefret ediyordu.

Sultan Muhammet, putatapar, budist ve Nestori Moğollara karşı cihat ilan edebilirdi. Ancak bu da olanaksızdı. Çünkü Bağdat Halifesi **Ennasir**, hilafeti alacak diye Sultan Muhammet'i kıskanıyor ve bir yana katılırsa Cengiz'e katılırdı.

Savaşın ayrıntısını saymayayım. Horzum Devleti yenildi. Ancak bu yenilgi Cengiz Han'a çok pahalıya mal olmuştu. İki testi birbirine çarpılırsa, biri kırılır; ancak öteki de çatlar.

Şunu söyleyelim ki, Sultan Muhammet'in oğlu Celaledini Huvaizemi (ya da Manguverdi, yani Allahverdi), Afganistan'ın sarp dağları arasında, Gazne'de çarçabuk bir Türk ordusu oluşturdu. Kabil kentinin kuzeyinde **Pervan**'da **Kutbu Çiği**'nin buyruğu altındaki (bir kolorduyu değil), tam bir Moğol ordusunu paramparça etti. Cengiz'in tek yenilgisi budur. Cengiz ölünceye değin bu yenilginin öcünü almak isteğiyle yanmıştır.

Horzum Devleti, yıkılması pahasına, Cengiz Hanın Avrupa'yı ele geçirmesine ne zaman, ne olarak bıraktı. Yoksa Cengiz, Attila gibi, Papa Büyük Leon'un yalvarışına kulak asacak adamlardan değildi. Avrupa'nın her yanında kafataslarından piramitler yükseltirdi. Horzum'un yıkılışının bir yararı, **Merv** ta-

raflarından bir Oğuz kabilesinin Anadolu'ya göçmesidir. Orada Selçuklar Oğuzlara toprak verdiler. Oğuzlar Anadolu'da Osman İmparatorluğunun temelini attılar.

Cengiz öldükten sonra Batu'nun, Subutay'ın Avrupa'ya saldırışı, Cengiz'in fırsat bulsaydı Avrupa'yı ele geçireceğini gösterir.

Türklerin Avrupa'yı ikinci bir saldırıdan kurtarışı, Yıldırım Beyazıt'ın Ankara Savaşıyla sağlandı. Denecek ki, Timurlenk'e karşı Avrupa kendisini kusursuz savunabilirdi. Hayır savunamazdı. Çünkü Yıldırım Beyazıt, Niğbolu (Nikopolis) Savaşında tüm Avrupa haçlılarını yenmişti. Haçlı ordusuna tüm Avrupa şövalyeleri katılmıştı. Hatta Fransa'nın Grand Konetabl'ı (İmrahor) Korkusuz Jan, o savaşta öldü. Timurlenk Avrupa askerliğini mat eden Yıldırım Beyazıt'ı yendikten sonra Avrupa askerliğini haydi haydi yenebilirdi.

Timurlenk'in bir Türk olduğu savunulabilir. Ancak kendisi kültür, metot ve ruhsal durumu bakımından bütünüyle Moğoldu. Sanki ikinci bir Cengiz'di. Hatta daha kötüsü... Cengiz'in kıyımları biraz da askeri nedenlerden kaynaklanıyordu. Ancak Timurlenk'in kıyımlarında aynı zorunluğu bulmak güçtür.

Bu iki seferde Türkler, bile bile Avrupa'yı kurtarmak için mi savaştılar? Hayır, ancak yazgısı ve coğrafik durum, Türkleri yeryüzünün gördüğü en büyük iki istilaya (kanlı pahasına) set çekmek zorunda bıraktı.

Sayın okuyucularımdan biri **Oğuz** sözcüğünün **öküz**'den geldiğini kanıtlamamızı istedi.

Diller oluşurken sıfatların çoğu hayvanlardan alınıyordu. Günümüzde bile korkusuz bir insan için **aslandır**, kurnaz için **tilkidir**, kısacası **domuzdur**, **eşektir**, **maymundur** falan deriz. Aslandır dediğimizde dört ayaklı, uzun kuyruklu bir hayvan demek istemeyiz. Milyonlarca yıla varan yabanıllık zamanında, insan yabanöküzü görmüştü. O hayvan görkem, ululuk ve güç bakımından günümüzün bir ekspres loko-

motifine benzer. Yabanöküzünün yaşadığı dönem **mamut fili** dönemine yakındır. Aslında mağaralarda yaşayan insanlarca, mağaraların içinde yapılan resimlerde **mamut fili**, yabanöküzü ve kuzey geyiği resimleri görülür.

Bu hayvanlar tanrı sayıldıklarından, resimleri oraya yapılıyordu. İnsanlar eşeğe de taptı. İnsanoğlu tarih boyunca hangi hayvana tapmadı ki. Eşeğe şimdi bile tapsak haklı oluruz. Bu yolsuzlukta, kamyonculuk ve yedek parça kutlığında köy eşekleri olmasa, halimiz yaman olurdu.

Kimi dillerde **öküz** sözcüğü tıpkı Türkçedeki gibi söylenir. Örneğin İngilizcede **Oks** doğrudan doğruya bu sözdendir. İngilizlerin "oks"lu birçok soyadları vardır. Yabanöküzü insanoğlunun usunu öylesine etkilemiştir ki, birçok dillerde büyüklük ve ululuk anlamına gelen sıfatlar bu öküz sözcüğünden oluşmuştur. Örneğin hükümdarlara verilen **Ogüst** sözcüğü gibi, İmparator August'un adı kök bakımından **Oks** sözcüğündendir. Yaz mevsiminin en verimli, en sıcak, uzun ve nevime yapılı ayı, ağustos ayıdır. Bu ayın adı da hem imparator, hem de **Oks** nedeniyle **Öküz** ya da **Oğuz** ayıdır. Hatta birçok dillerde çoğalma sözcüğü yani, **Ogmante** sözcüğü de aynı köktendir.

Sakson dilinde **Oksa**, İsveç-Danimarka dilinde **Ohse**, eski Yunancada **Okes** ve **Okse**, Golt dilinde **Ausa** ve **Ausos**, Sanskritçe'de **Uhsa**'dır.

Örneğin Araplarca en büyük, en yararlı hayvan deve olduğundan, deveden, yani **Camel**'den **Cemil** sözü oluşmuştur. Bu sıfat bugün tanrıya bile **Elcemil** diye ithaf edilir.

Şu yanı unutulmamalı ki, ilk tanrılar hayvan biçiminde temsil edilirdi. Hatta hayvanların kendileri tanrı sayılırdı. Bunların arasında aslanlar, kartallar, beygirler, kediler, maymunlar, kazlar, horozlar, tavşanlar, kurtlar, keçiler vardı ve daha neler de vardı. Bunları insanlaşmış biçimde Mısır'ın tanrılarında da görürüz. Türklerin bir totemi ve bu arada Romalıların totemi Kurt'tu. Ancak tanrılar en çok **Öküz** ve **Boğa** ola-

rak temsil edilirlerdi. Örneğin Apis. Hatta tanrılar insallaştıktan sonra bile, güç amblemi olarak iki boynuz taşırlardı. Örneğin Hitit tanrılarının birçoğu... Goltlar ve Galluvalar güç amblemi olarak tolgalarına boynuz takıyorlardı. Hatta **Michelangelo**, üst yapıtlarının biri olan Roma'daki **Musa** heykeline, iki boynuz taktı.

Öküz sözcüğü genellikle büyük sığırları kapsıyordu. Boğa da öküz sayılırdı. Zavallı öküz iğdiş edilip boyunduruğa vurulduktan sonra, öküz sözcüğü küçümsemeyi içerdi. Oysa **Karakeçili**, **Akkoyunlu** kabilelerinde olduğu gibi **Oğuzlar** döneminde öküzlük, büyüklük, güçlülük, hatta parlaklık anlamına geliyordu.

Tanrılar insanlaştırıldıktan sonra bile, simge olarak yanlarında bir hayvan bulundurulardı. Örneğin Jüpiter (Zeus) Kartal, Athena Baykuş, Venüs Kumru. Tanrılar insanlaştırılmazdan önce bu simgelerin aynıları olarak kabul edilmişlerdi.

Bugünkü **Oxford** sözcüğü, öküzün geçtiği yer anlamına gelir. O üniversitede de on, on beş bin öğrenci vardır. Bunlar diploma aldıkça, kendilerini öküzün geçtiği yerden geçmiş saymazlar. Bizim Toros Dağlarının adı bile Boğa Dağları demektir.

Demokrat İzmir, 11.03.1956

ANADOLU'DA TARİHTEN ÖNCE KADIN

Yaratılış ya da yaşam temelde dişidir. İlk bitkiler erkek "**Polen**"e, (gubarı tali), gerek göstermez. Bu nedenden dişi sayılmalı gerekir. Protozoalar ve amipler hücre bölünmesi yoluyla ürerler. Dolayısıyla bu ilk canlı yaratıkları da dişi saymak gerekir.

Hücreler ikiye ayrıla ayrıla bir iken bin olur. Ancak bir an gelir ki, hücreler artık yani bir iken iki bağımsız yaratık olma niteliğini yitirir. İşte o zaman gizemli bir olay olur. Bu tek hücre bölüne bölüne yine binlerce ayrı yaratık olur. Bu gizemli kavuşma erkek dişi olarak cinsiyetin başlangıcıdır.

Buna göre yaratılış ve yaşam ilk önce ve aslında dişidir. Yani doğurucu baba değil, anadır.

Kadın ya da dişi, başkalaşmada yaratılışın en yüce yavrusunu yaratmakta kullandığı araçtır. Cinsel bakımdan erkek, doğanın amacına en ekonomik ve kestirme yoldan ulaşabilmesi için kadının oluşturup kullandığı bir araçtır. Bu bakımdan erkek kadının kullandığı ferî, yani kadının ayrıntısındanadır.

Bernard Shaw birçok kadınlara, kocasının başka kadınlarla ilişkisi durumunda ne duyduklarını sormuştu. Eşlerin 'çoğunun ne duydukları konusunda yanıtları arasında bir hanımın şu yanıtıyla kadınların tepkilerini özetlemişti: **"Kocamın başka bir kadınla ilişkisi, kendi özel diş fırçamın bir başkasınca kullanılması gibi bende bir iğrenme ve kuzgınlık oluşturur."**

Biyolojik bakımdan dişi, başlangıçta her zaman erkekten güçlüydü. Sonraları erkeğe denk güçte oldu. Örneğin hayvanlarda dişi ve erkek aslanlar aynı güçtedir. Böceklerde erkek dişiyi aşıladıktan sonra (erkek

bir ayrıntı olmak nedeniyle artık işini ve ödevini tamamlamış sayılır.) dişi tarafından öldürülür. Ya da bir güzel yenir. Bir iki örnek daha vererek ukalâ dümbellekliği yapmak zorundayım. Yirmi santimetre kadar boyda olan "**Ceratias Holbolli**" adlı yaratıkta erkek ancak beş santim boyundadır. Ve, asalak olarak dişiye yapışıktır (yani kan damarları birbirine bağlıdır). Erkeğin ağzına gerek olmadığı için bu balığın erkeğinin ağzında diş yoktur. Sindirim aygıtı da bütünüyle oluşmamıştır. "**Edriolychnus Schmitti**" adlı balıkta da erkek dişinin üçte biri bile değildir. Ve dişinin galsamasını (solungacını) örten (çene veya kulağının) iç yanına yapışıktır.

Akdeniz'de çok bol olan ve **Bonellia Viridis** denen deniz böceğindeyse erkek, hemen hemen mikroskopiktir ve dişinin döl yapan bezi kanalının içine yapışıktır. Oradan hiç çıkamaz ve dişinin ölümüyle ölür. Erkek tavus kuşu, horoz ve boğanın dişilerinden daha güzel ve daha büyük olması da dişilerin öyle erkekleri seçmiş olmasındandır.

Yazdıklarım belki de birtakım erkeklerin onuruna dokunur. Onlara göre erkek egemendir ve güçlüdür; her zaman davranış ve girişim erkektedir. Haşa! Kadın, ağının ortasında bekleyen örümcek gibi hiçbir girişimde bulunmaz, nazla süzülüp durur. Erkekse sözde üstün gücüyle ya da güzelliğiyle tapmayı ya da tapar görünmeyi ve kadınları idealize etmeyi bir yaşam felsefesi edinmişse edebiyat ve şiirle bir sinek gibi **cı...ı...z... bı...ı...z..** ederek gelir, ağa konar. İşte o zaman kadın, ağ üstüne ağ atarak avını sıkı sıkı bağlar.

Köyde küçük Emine, iriyan efeye "**Atına nal olan efem! Beline Trabulus kuşağı olam efem!**" diye hazin ve yoksul bir sesle türkü söyler. Efe kollannı kabartarak kurumlanır. Oysa küçücük Emine Afrika'nın en ejderha, en kocaman bir anakonda yılanı gibi efenin atından başlayarak efenin belini kuşak gibi sarıp sokar, onun benliğini kemikleriymiş gibi ktır ktır kırar. Koca efeyi atıyla birlikte cumbur-

lop yutar. Varsın efe efeliğiyle böbürlene koysun, küçücük Emine yaptığını bilir, kendi kendine kuskıs güler. Ne var ki, erkekler bu türde yutulmayı bir mutluluk sayarlar.

Kadınlar bencil olmadıklarından, ufak tefek şeylerde iyiliksever ve cömert davranırlar. Kendilerine ilişkin değil fakat tüm evrene ilişkin yaratma ve doğurma amaçlarında onlarca bir erkek ancak o amaca varabilmek için kullanılacak gerekli bir araçtır. Hatta evlenmeye, ancak dünyaya en çok sayıda çocuk getirdiği ve çocuklara da en iyi bakım sağlandığından saygı gösterir. Yoksa onurumuz, namusumuz, saygınlığımız yaşamın umurunda mı olur? Dünyada yazılmış ne kadar belli başlı oyun varsa, tümünde kovalayan kadındır, kovalanan erkektir. Örneğin, Shakespeare'de kadın erkeği Rosalind gibi büyüleyerek ya da Mariana gibi bin hile ve düzene başvurarak kafese koyar.

Kadının süslenmesi, kendisine ilişkin kişisel bir amaç değildir. Onun, yani kadının ta özünde yaratıcı gücü tüm kişisel düşüncelerin üstüne çıkar. Kadının özünde amacı, ne kendisinin, ne kocasının mutluluğudur. Yaşam onda ta içten, körükörüne ileri atılan bir yaratıcılık sertliğidir. Kendi kendisi gözünde olmayınca, yani o, kendi kendisini kurban edince, başkasını kurban etmekte hiç duraksar mı?

O normal biçimde amacının peşinde ilerlerken; doğal olarak bütün varolan törelere, geleneklere ve anlaşmalara adım adım uyar. Ancak avına varamayacağını anlayınca, normal biçimde örtündüğü ar ve haya örtülerini yırtıp atar, simgelediği yaşama atılır ve coşkusu olarak ortaya çınlçıplak çıkar. İşte bu nedenle kadın, topuyla tüfeğiyle bir ordudan güçlüdür.

Shakespeare'den örnek almıştık, yine oradan alalım. Örneğin **Ofelya**, **Hamlet** oyununda Hamlet'i aldedip, onu yaratıcılığında kullanamayacağını anlayınca, kaldırıp kendisini ırmağa atarak artık gereksiz kalan yaşamına son verir.

Zamanın akla sığmaz sonsuzluğu içinde, evrenin, milyonlarca güneşi, cambazhanenin süvarilerinin bir-

çok toplanı havaya atıp tutması gibi, milyonlarca d n-
yayı, milyarlarca kez atıp tuttuğu koca koca dönemleri
ancak bu atışlar ve tutuşlar arasında geçen kısa bir an
saysak da, yine bu deva gibi düzeneğin bir amacı yok
mudur a canım? Eğer yaşamın amacı g  ve kuvvet
olsaydı, **Megaterium**'ları, dev **Karbinifer**'leri ıskar-
taya çıkarıp yok etmezdi. Yaşam, sayısız denemeler
yapmıştır. Bu arada fare, sinek, develer ve evliyalar
yaratmıştır. Bunların tümü ilkel maddeden, gitgide da-
ha yüksek organizmalar çıkarmak için yaşamın yaptığı
girişimlerdir. Eğer yaşamın amacı güzellik olsaydı,
İsa'dan dört yüzyıl önce yaşamış olan **Aristofanes**'in
anlattığı gibi, kuşlar tüylerinin renkleri, sevişme, yuva-
lanma ve  t şlerindeki g zellekle yaşam amacına ulaş-
mış sayılırdı. Yaşam bilinç ve beyin yaratmak istiyor-
du. Çünkü, yaşam onlar olmayınca çürük tahtaya ba-
sarak kendi ölümüne neden olabilirdi. Nasıl ki, yaşam
o kusursuz organı, yani gözü yaratmışsa, bugün de ya-
vaş yavaş bir akıl gücü yarattı. Bu göz, fizik dünyanın
 tesinde yaşamın amacını görecek ve günümüzde ol-
duğu gibi kısa görüşlü kişisel amaçlarla gerçek yol  ze-
rinde kendine setler dikmeyecektir.

Kadın, bu vadide beyin ve bilinç doğuran varlıktır.
Onun her girişimi analığa yönelmiştir. Hatta Haz-
reti Muhammet "**Cennet anaların ayağı altındadır**" der.

Bu yazıda genel olarak insan dişisini tanımlama-
ya kalkıştık.

Anadolu'nun ilk insanları çoğunlukla Afrika'dan
gelme asıl insan, bir de Neandertal ve Kromanyon in-
sanlarıdır. Onları sonraki bir yazımızda anlatmaya çalı-
şacağız.

Demokrat İzmir, 06.05.1956

TARİHTEN ÖNCE EGE KADINI

İsa'dan iki bin yıl önce Egeli kadın hakkında var olan hiçbir belge yok gibidir. Ancak Etrüsklerin İsa'dan aşağı yukarı 1900 yıl önce Ege'den ve özellikle o dönem **Maonia** denen Gediz Havzası ve dolayından İtalya'ya göçtükleri artık kesinleşmiştir. Bu göçmenler, çok doğal olarak İtalya'ya Anadolu'daki törelerini taşımışlardır. Böylece Etrüsk kadınları antik Ege'nin kadını ve yaşamı üstüne bize bir bilgi verebilir.

Günümüzde batıda bir Etrüsk modası aldı yürüdü. Her taraf Etrüskler üzerine kitaplarla doldu. Etrüsk biçiminde yüz boyası, yani makyaj bile moda oldu. Bu arada Etrüsk kadınının yaşamı enikonu incelendi. Yunanistan'da Demosthenes, **"Bir erkek ancak çocuk sahibi olmak isterse bir kadını eş olarak alabilir. Tersine köleler erkeğin nesine yetmez"** diyordu. O sıralarda kadınlar parayla satın alınıyor ve hatta koyun, kuzu ve sığır, sıpayla değiştiriliyordu. Yunan tarihçisi **Thukydides "İnsan toplumuna kadının hiçbir etkisi yoktur"** der. Büyük düşünür **Aristoteles**'se kadın gibi aşağı bir yaratığa temasta (bedensel temas ayn) bulunulmamasını önerir. Gene bu **Aristoteles**, Etrüsk kadınını kınarcasına işaretparmağıyla göstererek, Etrüsk kadının ahlaksız olduğu hükmünü verir. Hatta Yunan kadınlarının Etrüsk kadınlarına öykünmemelerini öğütler. Flautus, bazı Hellen kadınlarının Etrüsk açık saçıklığına öykündüklerini yazar. **Teopompus**, Etrüsk halkını kadınlara köle olmakla suçlar. İster nefsi Yunanistanlı, ister Romalı yazarlar Etrüsk kadınlarının erkeklere denk haklara sahip oluşlarına şaşarlar. Bu yargılar ne Yunanlılar, ne

Romalılarca onaylanmayan başlıca şu Etrüsk gelenekleri nedeniyle verilmiştir:

Etrüsk kadınlarının kocalarıyla birlikte yemek masalarına oturmaları –şölenlerde–, masaların çevresine bir kadın, bir erkek olarak oturulması, soyadlarda (soyadları Etrüsklerin buluşudur) babanın soyadıyla ananın da soyadının anılması. İşte bu son olay Yunanlıların ve Romalıların saçlarını diken diken ediyordu.

Etrüsk mezarlarında bulunan resim ve kabartmalardan Etrüsk kadınının dünyanın ilk ev hanımı olduğu anlaşılıyor. Zaten ocağın Etrüsk evlerinde çok önemi vardır. Ocak sözcüğünün Avrupa dillerinde önem kazanmasının kökeni de, Etrüsklerde ocağa verilen baş yerlerdir. Etrüsk evlerinde ocağı olan oda evin ortasında idi. Sağlı sollu iki oda daha bulunuyordu. Büyük ve uzun sedirler süslü dört ayak üstünde olurdu. Oda eşyası çoğunlukla yuvarlak koltuklar ve koltukların önlerinde de ayakları koymaya özgü süslü alçak sandalyeler bulunurdu. Ancak, koltukların arasında küçük bir taht sayılabilecek büyük bir koltuk vardı ki; işte bu koltuğa evin kadını otururdu. Masaların çoğu yuvarlak idi. Birbirinden geçilir, penceresiz iki odadan oluşmuş Yunan evlerine, yani **Megaron**'lara oranla en alçakgönüllü Etrüsk evleri birer saray sayılabilirdi.

Yemek takımları ve toprak kaplar büyük bir zevkle süslüydüler. Kadınların giysileri de Yunan kitonlarına ve giysilerine kıyasla daha üstün bir zevkle biçimlenmişti. Kumaşların üstüne tunç, gümüş ve altından yapıma süsler dikilirdi. Bazen kadının tepesinden tırnağına değin bir mücevherat ırmağı akardı. Başlarına taç, kulaklarına küpe, gerdanlarına gerdanlık, bileklere bilezikler en modern kuyumcuların yaptıkları süslerle aynı ayardaydı. Ayakkabıları yumuşak sahtiyandandı. Bunların üstleri madeni tellerle dantelimsi süslenmişti. Başa giyilen başlık çoğu kez sivri bir külahtı. Bu biçim başlıkta Hititlerin etkisi çok belirgindir. Ayakkabıların uçları da tıpkı Hititlerde olduğu gibi sivriydi. Bilinir ya Hititler doğudan İzmir'e değin geldiklerinden birçok şeylerde Anadolu'nun Egelilerine etkileri büyüktü.

Etrüskler öldükten sonra öteki dünyada, bu dünyada yaşandığı gibi yaşanacağına inanıyorlardı. Bu nedenden ötürü ölünün, diriyken bu dünyada kullandığı tüm eşyayı öteki dünyada da kullanabilmeleri için mezarların içlerine koyuyorlardı. Kadın mezarlarının içine konulan eşyadan, kadınların diriyken neler kullandıkları anlaşılıyor. Çoğu kadın mezarlarında yuvarlak tuvalet masası bulunuyor. Hem de çok özenli şeyler. Masaların üstünde tunç ve gümüş aynalar, fırçalar, pudra kutuları, bardaklar, küçüklü büyüklü şişeler bulundu. Güzel kokuları, vaporize etmek için birbirine küçücük bir menteşeyle bağlanmış bronz, gümüş ve altın borular. Bu boruların bir tanesi kokulu esansa batırılıyor. Öteki ucuna da bir kadın üflüyordu. Bu surette lavantalar püskürtülüyordu.

Bu tuvalet masalarında bulunan tuvalet araçlarından, Etrüsk kadınlarının makyajda ne usta oldukları anlaşılıyor. Sabunları yoktu ancak sodayı yağlarla karıştırıyorlardı. Yani herkes kendi sabununu kendi eliyle yapıyordu. Tene yumuşaklık vermek için bakla tozu kullanılıyordu. Bir de bal esansı. Nane, defne ve daha başka kokulu otlar havanlarda ezilerek diz kapakları ve kol dirsekleri ovuluyordu. Saçlar safranla yıkanıyor-du. Renk açmak için, saçları koyulaştırmak için ise majoran kullanılıyordu.

Bütün bu şeyler Anadolu'dan batıya taşınmış olan kadın eşyasından sayılırdı.

Demokrat İzmir, 27.05.1956

ANADOLU KADINI ROMA ZAMANINDA

İ.Ö. 192 yılında Anadolu'ya egemen olan 3. Antiokhos, İzmir'in yanındaki Manisa'da (yani Menderes Manisa'sında değil), Kartaca'yı fethetmiş olan ünlü Roma Generali Şkipiyo Afrikanus tarafından yenilgiye uğratıldı. Bergama Kralı 2. Eumenes, Şkipiyo'ya yardım etti. Bu savaş nedeniyle Toros Dağlarının batısına düşen Anadolu bölümü (ki hemen hemen tüm Anadolu demektir), Roma egemenliğine düştü. Romalılar yüzyıllarca Anadolu'da kaldılar. Anadolu, bir uygarlık ülkesi olduğundan, Roma Anadolu'ya büyük önem veriyordu. Aslında Romalılar kendilerini, Troya, yani Anadolu aslından sayıyorlardı. Anadolu halkının sempatisini kazanmak için Roma, büyük imar işlerine girişiyordu. (Anadolu'daki Roma yapıları Romadakilere üstündür. Çünkü Romalılar yapılar için daha yüksek sanatçı olan yerli, yani Anadolu sanatçısı kullanıyorlardı. Hatta Anadolu'nun çoğu Roma valileri –Örneğin Ephesos'taki **Selsüs** kütüphanesini yaptıran Sardesli, yani Anadolulu Selsüs gibi– yerliydi.) Anadolu'nun gönlünü almak için **Marcus Antonius** Anadolu'nun merkezi olan Ephesos'a Kleopatra'yla, Şarap Tanrısı Bakkhos kılığında gelmişti. (Çünkü Bakkhos'un ya da Dionysos'un Anadolu'da doğduğu sanılıyordu.) İbakkiler Anadolu'da çok güçlüydü. İbakkiler'in bizim 'Zeybekler'den başka bir şey olmadığını geçmiş bir yazımızda göstermiştik. Bu nedenle Bergama'nın **Atalid** Hanedanı kendilerini Bakkhus soyundan sayıyorlardı.

Roma'nın birçok imparatorları Anadolu'yu ziyaret ettiler. Bunlar arasında Hristiyan Marcus Aurelius ve Caracalla'yı sayabiliriz. Romalıların Etrüskler aracılığıyla Anadolu'dan aldıkları birçok âdetlerden başka yüz-

yıllarca Anadolu'da kaldıklarından doğrudan doğruya Anadolu'dan birçok âdetler daha aldılar. Aynı zamanda Roma yaşamı Anadolu'yu etkiledi. Örneğin Roma'da olduğu gibi Anadolu'da da 'stadiom'larda vahşi hayvan güreşleri ve karşılıklı paralamalar oluyordu. Öldüresiye gladyatör çarpışmaları da oluyordu.

Roma ile Anadolu'nun birbirine karşılıklı etkilerinde ve alışverişlerinde hangi tarafın hangi tarafa ne verdiğini belirlemek oldukça güçtür. Ancak bazı noktalar kesinlikle belirlenebilir. Örneğin vahşi hayvan ve gladyatör güreşlerinde seyircilere kadınların da karışması, hatta çoğunluğun kadın olması Anadolu'dan gelme bir âdettir. Olimpiyatlarda kadınlar atletizm yarışmalarına katılmazlardı. Ancak Minoen Girit'te kadınlar boğa güreşlerine bile katılıyorlardı. Yalnız kadınlar arasında yarışma değil, üstelik erkekle kadının yarışması Anadolu'da varolan bir spordu. Bu görenek sonradan Yunanistan'a, yani **Sparta**'ya geçti. Batıda kadınların şölenlere katılmasının ilk kez Etrüsklerde olduğunu daha önce yazmıştık.

Olympia'da, yani Olimpiyat yarışlarının yapıldığı yerde tanrı olarak ilk önce **Pelops**'un tapınağı vardı. Sonradan Hera'ya, daha sonra da Zeus'a bir tapınak yapıldı. Pelops, İzmir'li Tantalos'un oğludur. Bu söylence Anadolu'dan Yunanistan'a tarihten önce yapılan göçleri ima eder. İlk yarışlar Pelops adına yapılırdı. Demek ki; insanın insana karşı ölesiye güreşi yaban hayvanlarının paralaşması ya da insanın yaban hayvanla paralaşması bir Roma buluşuydu. Ancak kadınların tiyatroya, şölene ve stadyomlarda atletik yarışlara hem de sporcu olarak katılımı eski bir Anadolu geleneği idi. Anadolu'da kadınlar erkek giysisi giyerek yaban hayvan avına çıkarlardı. Etrüsklerin ılımlı, terbiyeli ve derli toplu feminizminden sonra, pek Anadolu'nun etkisinde olmayan Atinalı kadının sessizliği yaşamdan uzak duruşu geliyor. Aslında Atina'daki evlerin, kadınlara özel Yinekiyon dairesi en kıskanç sultanların harem dairelerinden daha yaşamsızdı. Ya da dış yaşamdan daha uzak kalıyordu. Onun için **Aspa-**

sia gibi Anadolu'lu kadınlar Atina'da ün buluyorlardı. Bizans döneminde bile yüce İmparatoriçe **Teodora**'lar ve **İren**'ler hep Anadolu'lydular. Romalı kadınla (Roma'nın Anadolu'dan aldığı etkilerle) modern dünyamızın kadını başlar. Büyük Romalı yazar **Juvenal** Roma kadınlarının dışarıdan gelme bir geleneğe göre atletik yarışlara katılışını zehir zıkkım deyimlerle suçlar.

Bugün batıda kadınlar güzel sanatlar, fen ve iş alanına adamakıllı girmişlerdir.

Roma'dan Anadolu'ya geçen kötü bir gelenek, köle bolluğuydu. Örneğin bazı varlıklı Miletosluların sayısını bilemeyecek kadar çok kadın ve kız kölelere sahip oldukları hakkında belgeler vardır. Ancak Anadolu'ya ilişkin buna benzer ender belgelere oranla Roma'da kölelerinin sayısını bilemeyenlerin sayısı ordu'dur. Hem de Anadolu'da kölelere insanca davranıldığı kesindir.

Örneğin, Bandırmalı öykücü Aisopos (Lafonten'in çoğu öyküleri ondan alınmadır) bir varlığının kölesiydi. Sahibi ona bir kardeş gibi davranırdı. Köleye iyi davranmak bir görenekti. Bu, Roma'ya etki etti. Hemen hemen herkes bildiği için örnek olarak Ephesos Agorasının kapısını yaptıran iki köleyi söyleyeyim. **Mazeus** ve **Mitradates** (yani Mitridat) iki Anadolu adıdır. Bunların birisi İmparatoriçe **Livia**'nın, ötekisi de galiba İmparator Ogüst'ün kölesidir. Bunların ikisi de azat edilince ve zengin olunca Agora'ya bir kapı yaptırmışlardır. Roma ve İtalya'nın hiçbir yerinde bir azat edilişi ima eden ne bir yazıt, ne de bir belge vardır. Denecek ki bu imparator hanedanı Anadolu'nun sempatisini kazanmak için böyle davranmışlardır. Gönlül almak biraz da bir yerin ya da bir halkın huyuna suyuna göre davranmakla olur.

Roma hakkındaki belgelere gelince en yüksek ve aristokrat kadınların bile tuvalet masalarının üstünde alılık rastıklarıyla birlikte sınımdan bir kamçı bulunduğu anlaşılıyor. Köle kızlardan biri hanımefendinin saçlarını tararken biraz acıtsa hemen kamçıyla şrak diye

 aprazlamasına suratına çarpılır. Zavallı kızın yüzü gözü kan içinde kalırdı. Roma'da bir zamanlar, köleler, Roma'nın halkından çoktu. Böyle davranış olmasaydı, tarihte Roma'daki kölelerin ayaklanmasını okur muyduk?

Anadolu'da hiçbir dönemde ne böyle bir ayaklanma olmuş, ne de ayaklanmak bir kimse in aklından geçmiştir.*

Demokrat İzmir, 17.06.1956

* Burada, İ. . 133-129 yılları arası Pergamon'da (Bergama) gerçekleşen Aristonikos Ayaklanmasını unutmamak gerekiyor. ( .G.)

ESKİ ANADOLU KADINLARI -ESKİ MISIR'LA İLİŞKİ-

Anadolu'nun Mısır'la ilişkisi çok eskidir. Hititler döneminde Anadolu Mısır'la bazen savaşırdı (Kadeş Savaşında olduğu gibi). Bazen de barışırdı. İki varlığın karşılıklı etki etmesinde savaşın barış kadar etkisi vardır. Mısır'ın Anadolu ile ilişkisi Hitit dönemlerinden bile öncedir. Çünkü Minoen Girit'in Mısır'la ilişkisi İsa'dan üç bin yıl önce başlar. Belki daha önceden Mısır'a gidiş gelişler oluyordu. Bu gidiş gelişlere delil olacak arkeolojik buluş olmadığından yaklaşık olarak iki bin yıl önce birçok Mısırlı, Suriye, Babil, Girit ve Anadolu'yu görmüşlerdi. Hatta Hitit imparatorları Mısır **Farao**'larına (firavunlanna) öykünerek kendilerini **Güneş** sayıyorlardı.

Örneğin Anadolu'daki Mittani Kralına 3. Amenonfis başvurarak kızı **Taduhepa**'yı ister. Böylece Anadolulu kız, Mısır imparatoriçesi olur. Bir Mısır kraliçesi de Hititlere başvurarak koca olarak bir Hitit prensini ister. İsteği yerine getirilir. İsa'dan önce 1423 yılında Mısır **Farao**'su (Arapça firavunu) gene Anadolulu Mittani Prensesi Giluhepa'yı eş olarak istiyor ve alıyor. (O dönemin Anadolu'sunda birçok kız adının **Hepa** sözcüğüyle bitmesi çok önemlidir. Örneğin daha önce söylediğimiz Taduhepa ve hemen yukarıda kaydettiğimiz Giluhepa gibi. Hepa ya da Hepat, Hitit baştanrıçasının adıdır. Bu tanrıça sonraları Frigyalıların **Kubaba** diye andıkları anatannıça oluyor. Daha sonraları Anadolu'nun ulu Ana Tanrıçası **Kibele** oluyor. Yukarıda anılan Anadolulu kız adlarından Taduhepa ve Giluhepa, örneğin **Esmer Hepa** ya da **San Hepa** anlamına gelir.) Hititler, Suriye ve Filistin'e varınca

Tannıça **Hepa** da onlarla birlikte gitti. O zamanlar tanrılar ve onlara ilişkin söylenceler bir ülkeden öteki ülkeye taşınırdı. Örneğin günümüzde bile halk arasında "A kardeşim, Ayşe hanım, sen mayasılını iyileştirmek için evliyalardan Pamuk Dede'ye değil, fakat Susuz Dede'ye git de ona su götür.. Susuz Dede mayasıla birebirdir.." gibi konuşmalara rastlanır. Böylece Susuz Dede söylencesi bir yerden bir yere taşınır. Önceleri tanrılar **Put** olarak temsil edildiğinden doğrudan doğruya putlar taşınırdı. Hitit, **Hepa** anatanrıçası Filistin'de **Havva** ya da **Havva Ana** oldu. Çünkü **Sami** dillerinde (P) harfi güç söylenir. İbrani dilinde (P) enderdir. Arapçadaysa (P) hiç yoktur. Başka dillerden Samilere gelen (P) harfleri ya (B), ya da (V) sesini alır. Böylece de **Hepa Ana, Havva Ana** oldu. Hepa Ana'nın çocuk doğurması ya da bereket getirmesi için, ilkbaharda Hitit Tanrısı **Teşup**'la evlenmesi gerekirdi. Boğazköy'deki Hitit başkentinde **Hepat**'ın, yani **Havva**'nın **Teşup**'la evlenmesi koskoca bir kabartmada simgelenmişti. **Teşup** Hititlerin koruyucusu olan bir tanrıydı. O zamanlar her ülkenin, hatta her kentin bir ya da birkaç koruyucu tanrı ya da tanrıçası olurdu. Bizde hatta köylerin özel yatırırları var a... Burada şunu da belirtelim ki, İslamiyette Taabbudu Emevat (yani ölümlere tapmak) küfür sayılır. Fatiha Sûresinde anıldığı gibi, insan başka hiç kimseye değil, doğrudan doğruya yalnız Allah'a ibadet eder. Ve yalnız ondan **İstiane** eder: "İyyake n'abudu ve iyyake n'estain" diye. Demincek belirttiğimiz gibi **Teşup** Hititlerin koruyucusuydu. Ancak **Kudüs**'ün kahraman koruyucusu **Adem**'di. Bu koruyuculara **Sahip** derlerdi. Örneğin bizde önceleri **Afyon** kentinin adı "**Karahisar-ı Sahip**"di. Yani "Sahip evliyası olan Karahisar Kenti) anlamına gelir. Havva Ana da **Yeruşalim**, yani Kudüs'ün sahibi olan **Adem**'le evlendirildi. Bu söylence böylece İncil'in, daha doğrusu Tevrat'ın Kitab-ı Tekvin'ine geçer. Anadolu'ya ilişkin söylencelerde **Kubaba**, yani Kibele ise, ilk önce **Ophion** adında bir yılanla çiftleşir. Paldır küldür yuvarlanırken, dağları ve yaban hayvanları ve bitkileri

doğurur. Yani bu işte bir yılan hikâyesi vardır. Kitab-ı Tekvin'de bu hikâye şu biçimi alır:

"Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim. Ve rab Allah kadına dedi: Bu yaptığın iş nedir? ve kadın dedi: Yılan beni aldattı ve yedim dedi."

Bu söylenceye paralel bir diğer söylence de; Akad ve Sümerlerin kahramanı Gilgamiş, tanrıların bir ülkeden bir ülkeye taş taşınması gibi Anadolu yoluyla "Sandos, Sandas" gibi adını değiştire değiştire Anadolu'nun İyonya'sına varır. Lydia dolaylannda Omphale'yle seviştikten sonra adı **Herakles** olur. Eskilere göre ateş insanın geçici ve ölümlü yanını yakar ve sonsuz bölümünü dumanla göklere, cennetlere ve Anadolu İyonyasının görüşüne göre tanrılar sarayı Olympos'a gönderir. Önceleri ölümlerin yakılması bu nedendendir. Aslında Gilgamiş da böyle bir sona uğramıştı. Herakles yanarak Olympos'a varır. Ancak Hepa, Herakles'ten çok önce Olympos'a varmıştı. Hepa'nın Olympos'ta adı **Hebe**. Sözde Hera, kocası **Zeus**'un erkekliğine başvurmada ve yaban marul yiyerek Hebe'yi doğurmuştu. Eh marulun bile Afrodisyak olduğunu unutmamalı. Hera da aslında bir Anadolu tanrıçasıdır. Ve Kybele'nin başka bir biçimidir. Hebe gençlik tanrıçası oldu. Yani gençlik yaratıyordu. Bu nedenle aslı olan Hepa'nın bir özelliğini koruyordu. Olympos'ta Hebe tanrıçalara içki dağıtıcılık yapıyordu. Bili-nir a tanrıların içtikleri **Nektar** gençlik veriyordu. Hepa'nın Filistin'de kahraman Adem'le evlendirilmesine paralel olarak Hebe kahraman Herakles'le evlendirildi. Bu iki evleniş de insan toplumunun anaerkil bir biçiminden babaerkil bir biçime dönüşmesi dönemine rastlar. (Bu söylencenin değişimini Anadolu'nun güne-ye ve batıya doğru etkilerini göstermek için belirttik.)

Profesör Garstrang, Hititler hakkında yazdığı çeşitli yapıtlarda Hititlerin kadınlara karşı besledikleri saygıda çok ısrar eder. Onun bir tümcesini buraya olduğu gibi çeviriyoruz: "Hititlerde organizasyon niteliği yasa ve disipline uyum, yapılan akitlerin kutsal sayılması ve özellikle kadınlara saygı aynı zamanda günü-

müzün Avrupa'sının başlıca özellikleridir." Modern toplumun bu özelliklerinin Hititlerce oluşturuldukları her ne kadar savunulmazsa da gerçekte Hititlerin Antitoros'daki orduları sayesinde Avrupalıların bu yoldaki yetenekleri gelişebilmişti.

Bilinen bir şey varsa, Mısır Uygarlığının ilk çağında kadın, sığır, sığa ve eşya derecesinde bir mal sayılırdı. Oysa Hitit dönemlerinden sonradır ki, Mısır'da kadınların hakları sayılmaktadır. Hatta Yunanistan'ın bazı yazarları "Mısır ne ilginç ülkedir. Erkekler evlenirken eşlerine bağımlı olacaklarına ilişkin akit yapıyorlar" diye şaşarlar. Bunların kesinlikle Anadolu'dan Mısır'a taşındıkları savunulamaz. Ancak bu yazının başındaki evlenmeler Anadolu'dan bir geçişe değinir. Prens ve prenseslerin evlenmesi bir geçişin delili olamaz denilebilir. Osmanlı hanedanından birçok sultanların Bizans prensesleriyle evlendiklerini tarih yazar. Ancak prens ve prenses olmayanların evlenmelerini yazmaz. Oysa böyle evlenmelerin olduğunu ve bu evliliklerle de geleneklerin bir yandan öteki yana geçtiğini biliyoruz.

Son olarak acıklı bir olaydan söz edelim. Farao Akhenaton'un karısı ünlü Mısır Kraliçesi **Nefertiti**'ydi. Var olan kabartmalar kendisinin olağanüstü bir kadın olduğunu gösteriyor. Batıda Nefertiti, Greta Garbo'nun gençliğine benzetilmektedir. Bu kız on yaşındayken, on iki yaşında olan erkek kardeşi Akhenaton'la evlendirildi. Ancak kocası öldü. Nefertiti yirmi, yirmi iki yaşındaydı. Hitit kralına başvurarak koca olarak bir Hitit prensi istedi. Ancak Mısır'da çok kuvvetli olan rahip sürüsü, yaptığı dinsel devrim nedeniyle Akhenaton'a kızıyorlardı. Prens Mısır'a gelirken öldürdüler ve Nefertiti'yi idam ettirdiler.

Konuyu ayrıntısıyla incelemeyerek, uzayan bu kısa yazıya şunu da ekleyelim:

Mısır, ölüleri mumyalamak için güney Anadolu'nun katran ormanlarının öz suyuna gereksinme duyduğu kadar, Mısırlı kadınların süslenmelerinde kullanılan birçok pomadlar için de, başta defne yaprağı olmak üzere birçok Anadolu bitkilerine muhtaçtılar.

Demokrat İzmir, 24.06.1956

FARMAKOS (DİNSEL İNSAN ÖLDÜRÜLÜMÜ)

Bu yazıda Yunanistan'da belirli bir tür dinsel törenle insan öldürülümünü, insanların sıradan kurban olarak öldürülmelerinden ayırt edebilmek için (daha aşağıda anlatacağım) Farmakos'un her yıl uygulanmasına dinsel törenle öldürülüm dedim.

İnsanın kurban edilişiyile, insanın dinsel öldürülümü arasındaki ayırımı anlatabilmek için ilk önce insan kurban edilişinin ne olduğunu anlatalım. Tanrıların gönlünü almak için öldürülen insana kurban denir. Tanrılar adına ister insan, ister örneğin; boğa, koyun, horoz gibi hayvan kurban etmenin, tanrının hoşuna gideceği sanılırdı. Olimpik tanrılara insan kurban edilmezdi. Çünkü Olimpik tanrılar onlardan önce tapılan tanrılara göre çok daha ileri, çok daha uygar ve insansal tanrılardı. Tümü de Olymposlu Urania, yani göklerin tanrılarıydı. İşte bu nedenden kurbanlar, yani koyun, domuz, keçi her ne kurban edilse yakılırdı ki, du-manla kurbanın ruhu göğe çıksın. Bunların kimisi Anadolu'dan Yunanistan'a geçince daha önceden Yunanistan'da var olan ve çoğu hayvan biçiminde olan tanrılarla karşılaştırıldı. Eski hayvan biçimindeki tanrılar, bu kez yeni Olimpik tanrıların alametleri biçimlerine girdiler. Örneğin Zeus kartal, Athena baykuş tarafından simgeleniyordu... Daha önce Zeus sakallı bir yılan biçimindeydi.

Eski hayvan tanrılar toprak altının hortlakları ve böylece şom ve korkulacak varlıklar sayılıyordu. İşte bunlara insan kurban ediliyordu. Agamemnon'un Troya seferine çıkmazdan önce Artemis'e kendi kızı İphigenia'yı kurban etmesi, Anadolu Artemis'ine Yunanistan'da önceleri var olan bir yabansı tanrının karıştırılmasından ileri gelmektedir. Aynı döneme ilişkin ister

gerçek olsun ister söylence, hiçbir anlatımda Anadolu'da insan kurban edildiğine dair bir söze rastlanmaz.

Yunanistan'ın Hero'ları (yani kahramanları) hep tanrı sayılırlardı. Bu kahramanlarda eski tanrıların özelliklerinin var olduğu sanılırdı. İşte bu nedenden Hero'lara insan kurban edilirdi ki, kahramanlar hortlamasın. Örneğin bu kahramanların başta gelenini, yani **Akhilleus**'u ele alalım. Oyun yazarı Euripides'in Hekabe adlı oyununda: Akhilleus savaşta vurularak ölmüş ve gömülmüştür. Ne var ki ruhu ya da hortlağı öç istemektedir. Akhilleus'a en yakın oğlu Neoptolemos'tur.

Troya Kralı Priamus'un en genç kızı Poliena'yı Neoptolemos, Akhilleus'un mezanna götürür. İlk önce mezar toprağına için rahat etsin ve gönlün açılsın diye bir içki döker. (Bu töre cenaze gömülürken üstüne su dökmek gibi bizde de halen vardır.) Ondan sonra Neoptolemos "işte şimdi kız oğlan kızın katıksız ve kapkara olarak kanını iç!" diye bağırır. Kızı üç kişi tutmaktadır. Kız yatay olarak taşınmaktadır. Odysseus kızın omuzlarının biraz daha aşağısından, bir diğeri kızın kalça, biraz da bacaklarından, bir üçüncüsüyse ayak bileklerinden sıkı sıkıya kavramaktadır. Kızın yüzü mezara bakmaktadır. Neoptolemos bir eliyle kızın saçlarından tutup başını yukarı çeker. Sağ elinde tuttuğu düz bir kamayı kızın gerdanına saplar. Kan mezara dökülür ve Akhilleus'un hortlağı kanı içer. (British Museum'daki antik bir vazo resmi, ister söylence, ister gerçek, bu olayı, tanımladığımız gibi resmetmektedir.) Daha önce değinmiştik: Olimpik tanrılardan önceki Yunan tanrıları, korkunç toprak altı tanrılarıydı. Onlara yapılan kurbanlar "Eskara" üzerinde yapılırdı. (Türkçe ızgara sözcüğü buradandır. Eskara bildiğimiz çukurdu ve kan Eskara'dan çukura, yani tanrıya akardı. Oysa Olimpik tanrılara yakılan kurbanlar, yüksekçe bir kürsü üstünde yakılırdı. Onu Eskara'dan ayırmak için ona Vomos deniyordu.) Homeros'da Troyalıların hiç insan kurban etmedikleri, hatta öyle bir niyetleri olmadığı dikkate değer bir noktadır. İnsan kurbanı denilince anlaşılan budur. İsa'dan beş yüzyıl önce Atina'da,

kenti hastalıklardan kurtarmak için bir Atinalı genci resmen kurban ettiler. Bu tarihsel bir olaydır.

Şimdi gelelim Farmakos'a; Atina'da her yıl Tagediya Festivali ya da şenliğinde kente özgü törenle iki kişi öldürülürdü. Bunların biri kentin erkekleri, ötekisi kadınları adına dövüle dövüle öldürülürdü. Bunlara **Famakos** denilirdi.

Sözümona, bir yıl içinde kent halkınca işlenmiş ne denli günah varsa, Farmakos denilen bu insanlarda toplanırdı. Bu zavallı adamlar dövüle dövüle öldürülürken, sözde tüm günahlar da dövüle dövüle çıkarılmış olurdu. Böylelikle bu umarsız insanları kurban değil, ancak bir tür ölesiye (vur abalıya) saymak zoru vardır. Bu masum insanlar başkalarının ceza ve sorumluluğunu çekiyorlardı. Büyük yargıç Sokrates hakkında Diogenes Laertius "Kendisi Targelia şenliğinin altıncı günü, Atina kentinin Farmakos'ların aracılığıyla günahlarından kurtuldukları gün dünyaya geldi" der. Farmakos'lar değil İsa'dan önce beşinci yüzyılda, fakat dördüncü yüzyılda, yani yakın tarihi zamanlarda ve Atina'nın en yüksek düzeyine eriştiği dönemde öldürülüyorlardı.

Farmakos'lar şu biçimde öldürülürdü: Bu zavallılar, kentin çirkin, kambur, kötütürüm ve sağır, ya da körleri arasından seçilirdi. İlk önce kentin bir alanına götürülürlerdi. Bunlara yemek için peynir, arpa ekmeği ve yaban inciri verilirdi. Sonra incir dallarıyla ilk olarak onlara yedi kez vurulurdu. Sonra yüz ve gözlerine insan dışkısı atılırdı. Ve herkes sopalarla onları alabildiğine döverek, zavallıları kan revan içinde bırakırlardı. Bu vuruşlarda özellikle cinsel organları hedef tutulurdu. Böylece onları öldürdükten ve bütünüyle ya da bazı organları çıkarıldıktan sonra, yakılırlar, külleri de denizlere, rüzgâra savrulurdu. Bu iş yakın tarihsel dönemlerde uygar Atina'da yapılırdı. Anadolu'da Farmakos öldürüldüğüyle ilgili ne bir yazıya ne de bir imaya rastlanır.

Döverek günah çıkarmak ve saflık sağlamak geleneğinin bir kalıntısı halen vardır. Düğün gecesi damat düğün evine girmezden önce yumruklanır ve tekmelenir.

Demokrat İzmir, 08.01.1956

431 EPHEOS KONSÜLÜNÜN TÜRKLERE ETKİSİ

Geçen yazda 431 Ephesos Konsülünü anlatmış-
tık. Mısır Patriği Siril'den Bizans sarayına rüşvet, ır-
mak gibi akıyordu. Durumun kötüleştiğini anlayan
Nestorius, İstanbul'daki makamından istifa ederek Ep-
hesos'tan ayrılıp doğru Antakya'daki manastıra çekildi.
Dost ve yardımcıları onu terk etmişlerdi. Manastıra çe-
kilişinin dördüncü yılı İmparator Teodosius bir fer-
manla onu kâfir saydı. Onun düşüncesinde olanların
ateşte yakılmasını, kendisinin de sürgün edilmesini
emretti. Nestorius önce Arabistan'a, sonra da Batı
Trablus'a sürgün edildi. Orada ıssız hüccresini orta Afri-
ka vahşileri bastı. Onu köle diye sürüklediler. Ancak
işe yaramayacağını anlayarak bıraktılar. Belki de Nes-
torius yaban insanlara köleliği, bir Roma ve Bizans
kentinde düşmanlarının işkencesine yeğ tutuyordu.
Düşmanları adamın başına gelen bu yıkımı kasıtlı ola-
rak kaçma saydılar. Geçkin durumunda bir yerden bir
yere sürükleyip durmaksızın götürüp getirdiler. On altı
yıllık bir sürgünden sonra öldü.

Meryem Ana'nın, tanrının değil, yalnız İsa'nın
anası olduğuna inananlar, yani Nestorius düşüncesin-
de ve inancında olanlar sert yasalarla izleniyorlar ve
eziliyorlardı. Öyleki aradan çok geçmeden Bizans İm-
paratorluğu içinde ne bir Nestorî (yani Nestorius'a ina-
nanlar) ve ne de bir Nestorî kilise ya da manastırı kal-
dı.

Böylece Nestorîlik görüşünde olanlar güneye, ya-
ni Afrika'ya varanlar Mısır'da **Ropt** tarikatını kurdular.
İran'da Nestorî Hristiyanlar çoğaldı. 6. yüzyılda, yani
Ephesos Konsülünden iki yüzyıl sonra Baktriyalılar,

Hunlar, Hintliler, Ermeniler, Medler Nestorîliği kolayca benimsiyorlardı. Basra Körfezinden, kuzeyde Hazar Denizine değin uzanan bölge binlerce kiliselerle kaplandı. İran'dan doğuya doğru yayılan Nestorîler ta Çin'e değin dayandılar. Ve Çin'de de bu mezhebi birçoklarına kabul ettirmeyi başardılar.

Şimdi 11. ve 12. yüzyıla, yani Cengiz Han dönemine gelelim. Orta Asya'da o dönemde durum şöyleydi: Çin ikiye ayrılmıştı. Kuzeyde **Kin**, güneyde de **Song** devleti; Çin'in kuzeybatısında **Tangut** krallığı **Sihiya** vardı. Bunlar soy olarak Tibetlilere yakındılar. Kuzeydoğuda Uygur Türkleri yaşıyorlardı. Bu Uygur Türklerinin ileri bir uygarlığı vardı. Bu Türklerin hemen hemen yarısı Nestorî ve yarısı Buddha inancından, Budist'tiler. Isıkgöl, yani sıcak göl dolaylarında Karakitaylar oturuyorlardı. Bunlar Çin kültürüne bağlı Moğollardı. Doğuda İran **Horzum** Müslüman Türklerine bağlıydılar. Bunların ötesinde Müslüman Asya Bağdat'ın Abbasi Halifeliği, Suriye ve Mısır'da da Kürt kökenli Eyyubî saltanatı vardı. Bunların da ötesinde Anadolu'ya Selçuk Türkleri egemendiler. Naymanlar -ki Türktüler-, **Kobdo** yöresinde otururlardı. Bunların çoğu Nestorîydiler. Hatta ünlü hakanları **Gücük** bu inançla büyütülmüştü. Bunlar Uygur yazısını kullanıyorlardı. Bütün kâtipleri Uygur Türkleriydi.

Naymanların rakipleri gene Türk Keraitleriydi. Bunlar iki yüzyıldan bu yana Nestorîliği kabul etmişlerdi.

Steplerde yolunu yitirmiş olan **Kerait** başbuğu sözde, **Havvarı Sargis** (Serkisi Ermenileri) tarafından kurtarıldığından, başbuğ Horasan, yani **Merv** Nestorî metropolitini çağırmış, kendisi ve buyruğundaki **Kerait** Türkler Nestorîlikle vaftiz olmuşlar. 10. yüzyıldan sonra Kerait Hanları Hristiyan adlarıyla anılıyorlardı. Örneğin han "**Marguz Buyuruk**" adı **Mark** ya da Markus Buyuruk'du. Bu adam Tatarlarla yaş durumunda Çin İmparatorluğunu ele geçirmeye çalıştı. Ancak Tatarlar onu yendi ve Çinlilere teslim etti. Çinliler de onu, tahtadan yaptıkları bir ata çaktılar.

Ne var ki, dul karısı Mariya Buyuruk, Tatar hanını öldürerek'öcünü aldı.

Marguz'un oğlu **Kurcakuz**, Keraitler hanı oldu. Kurcakuz, **Siriyakuz** adının Türkçe tarzında söylenişidir.

Bu Kerait hanlarından Cengiz Han zamanında yaşayanın biri sözde 'Papaz Con' anlamına gelen Prester Ihon adını almıştı. Bu durumu yalanlayan da, doğrulayan da tarihçiler çıktı. Kesin bir şey varsa, Cengiz döneminde Kerait hanının biri ne üzüm ne de buğday yetişen bir çölde Ukarit törenini nasıl yapacağını batıdaki Nestorî patriğine sormak için kurul göndermektedir. (Ukarit dinsel töreni; İsa'nın etidir diye bir parça ekmek; kanıdır diye bir parça şarap içmektir.) Bu hanın (Prestor Con) Türkçe adı **Toğrul**'muş.

Cengiz artık sağda solda başarılar kazanmaya başlayınca -bu arada da Keraitleri yenince- kendisini hakan ilan etti. Kerait tutsaklarından kimi Uygu ru kendisine yazman, çocuklarına öğretmen edindi. Bunlar, Irak Nestorîlerinden öğrendikleri **Künyeform** yazı kullanıyorlardı. Karakurum, yani Cengiz'in başkentinde Müslüman camileri, Nestorî kiliseleri ve Budist tapınakları hep yan yana ve kapı komşuydular. Dileyen hangisine girerse giriyor ve ibadet ediyordu.

Daha sonraları Çin'e giden Marco Polo 'Con Prester' söylentisine güç verdi. Marco Polo batıdan doğuya varan gezisinde her yanda Nestorîlere rastladığından söz eder.

Demokrat İzmir, 01.07.1956

ATLARIN EVCİLLEŞTİRİLMESİ

At ilk kez binek hayvanı olarak Anadolu'da kullanılmıştır.

Yaban atları Asya'nın kuzeyinde ve hemen hemen Avrupa'nın her yerinde bulunuyordu. Ama başta atlar, başka av hayvanları gibi ancak avlanıp yenmek için tutuluyor veya öldürölüyordu. Atlar ilk önce Moğolistan'da evcilleştirilmeye başladı. Zaten şimdi bile varolan at cinslerinde yabani Moğol atlarının kanı belli olmaktadır. Atlar Moğolistan'dan Berin Boğazı yolu ile Amerika'ya geçmişlerdir.

Klasik devirlerden ve tarih öncesi devirden atlar hakkında gerek taş üstüne kazılmış resim, gerekse yazı şeklindeki belgeler pek azdır. Sümerlerin atı ender kullandıkları bilinmektedir. Sümerler daha çok eşek kullanıyorlardı. At hakkında raslanan ilk tarihsel belge Hitit başkenti Pteriya'da (Boğazköy'de) çıkmıştır. Bu belgede Akha prenslerinin atla çekilen savaş arabalarını kullanmasını öğrenmek üzere Boğazköy'e geldikleri aktarılmaktadır. Bu olay Homeros tarafından aktarılan Troya Savaşından çok daha önce olmuştur. Troya Savaşında kahraman Akhilleus'un, Hektor'un cesedini savaş arabasına bağlayıp şehir duvarları etrafında sürüklediği hakkındaki söylenti, Akhalann, Troya Savaşından çok önce Hititlerden savaş arabası kullanmayı öğrendiklerini gösterir. Başka tarihsel belgeler, Hyksosların İsa'dan 1700 yıl önce Mısır'ı işgal ettiklerini yazıyor. Mısırlılar, düşmanlarıyla yüz yüze ve karşı karşıya savaşmaya alışmışlardı. Hyksos süvarilerinin atları üzerinden attıkları oklar Mısır piyadesini kırıp geçirmiştir. Oysa, Hyksosların Orta Asya'dan geldikle-

ri artık belirlenmiştir. Daha sonra İkinci Hattuşili ile Mısır Firavunu İkinci Ramses arasında Kadeş Savaşında Hititlerin Mısırlılara çok daha üstün binlerce savaş arabasıyla tozu dumana katarak savaştıkları aktarılır.

Bu belgelerden; atların ilk önce Anadolu'da evcilleştirildiği, Asya'da atı ilk evcilleştiren ırkların ilk önce Anadolu'ya gelip yerleştikleri anlaşılır. Atların bu tarihlerden önce başka yerlerde evcilleştirilmiş olduğuna ilişkin bir belge yoktur.

Mitolojik öyküler, tümüyle gerçek dışı masallar değildir. Bu masallara göre, atları ilk kez binek hayvanı olarak kullanmış olanlar, kadın savaşçılar, yani Anadolu'lu Amazonlardır. Bunlar Anadolu, Trakya ve Makedonya'dan geçerek Yunanistan'a saldırmışlardı. Herhalde Yunanlılarda büyük anılar bırakmışlardı ki, hemen hemen her Yunan tapınağında Amazonlar ve Yunanlıların savaşını gösteren kabartmalar konmuştur. Günümüzde Amazonların, savaşlara katılan Hitit kadın papazları olduklarına olasılık verilmektedir. Hititler ve bu arada Amazonlar ikinci Troya kentini (ki Homer'in altıncı Troya kentinden yüzlerce yıl önce kurulmuştu) zapt ve yağma etmişlerdi.

İzmirli Tantalos'un oğlu Pelops'un Mora Yanımdasına gittiği ve orada bir araba yarışında ora kralı Oynamaos'u yendiği ve öldürdüğü ve bunun üzerine orayı yurt tutarak Mora'ya kendi adını (Peloponesos) verdiği söylencesi dikkate değerdir.

Bu söylentilere, tarihten çok önce Asya ortasında kısırakların evcilleştirildiği ve kısırak sütü içildiği konusunda bilinenleri ekleyebiliriz

Klasik devrin başında at büyük bir lüks idi. Atların yetiştirilmesi çok pahalıya malolduğu için, bu iş ancak pek zenginlerin işiydi. Ancak krallar ve soylular at yetiştirebiliyorlardı. Klasik Yunanistan'da soylulara Hipobatae, Roma'da ise Ekites, yani "süvariler" veya "at sahipleri" deniliyordu. Bu deyimler **Şovalye** olarak modern Avrupa'ya geldi. Civanmert anlamında **sovaleresk** diye bir sıfat bile yakıştırıldı.

Klasik dünyada, yani Yunanistan ve İtalya'da atla-

rın azlığı otlak kıtlığına yorulur. Atılan bol olan milletler, geniş otlaklara sahip olanlardı. Bundan dolayı eski tarihin en büyük savaşları ancak süvarilerin iş görebilecekleri geniş ovalarda yapıldı. Maraton Savaşında Yunanlıların ancak 150 kadar süvarileri vardı. Yunanlılar daha sonra paralı asker olarak İskit süvarilerini istihdam etmişlerdi. Evcilleştirilmiş atların ilk önce Anadolu'dan dünyaya yayılmış olmasının nedeni, Anadolu'nun otlaklara sahip olması ve kuzey ile güney, batı ile doğu arasında köprü işlevi gördüğü için, atı bu yönlereki milletlere tanıtmasıdır.

İZMİR NASIL KURULDU?*

Çoğu tarihçiler, Hititlerle Amazon denilen efsanevi kadın savaşçıların arasında büyük bir ilişki görürler. Çünkü Hitit Anatanrıçasının kadın papazları, tepelerinden tınaklarına kadar silahlı olarak savaşa katılıyorlardı. Bir taraftan Hititlerin askeri zaferleri, öte yandan da silahlı dişi papazların varlığı, Greklerde Amazon efsanesinin var olmasına neden olmuştur. Bir söylenceye göre İzmir ile Efes, Amazonlar tarafından kurulmuştu. Bu söylence doğruysa İzmir'in Hititler tarafından kurulmuş olduğunu kabul etmek gerekir. Herodotos ne kendi yurdu Bodrum'da ne Anadolu'nun başka yerlerinde Hititlerden söz edildiğini duymadı. Demek ki Herodotos zamanındaki Egeli halk, Hititleri tamamen unutmuş bulunuyordu.

Amazonların silahlı Hitit kadın papazları olduklarını savunanlar, mitlere göre Amazon başkentinin Peztota Termodon Nehrinin kıyısında Temiskra şehri olduğuna, oysa bu yerlerin aynı zamanda Hitit kuvvetlerinin merkezini oluşturduğuna; Amazonların Batı Anadolu'nun ortasına –yani İzmir ve Efes'e– gelmiş bulunduklarına, Anadolu'nun ancak bu bölgelerinde Hitit eserlerinin bulunmuş olduğuna; Hitit kabartma ve heykellerinde sık sık raslanan iki yüzlü baltanın (yani labrisin) Grek kabartmalarında genellikle Amazonlara ait bir silah olarak gösterildiğine; Grek eserlerinde Amazonların şapka olarak tepelerine birer kule takmış olarak gösterildiklerine, Hititlerin Anatanrıçalarının kendi kabartmalarında bir taç giymiş olarak gösterildiğine (İzmir şehrinin en büyük kulesinin Anatanrıça ku-

* Balıkçı'nın aynı konuyu işleyen bir başka yazısına "Merhaba Anadolu"da yer vermiştik.

lesi diye anıldığına; Anadolu'da kadınların askeri, sosyal, siyasi ve dini üstünlüklerinde, papazlığın genellikle kadınlara ait olduğuna ve soyun babadan değil, anadan gelmiş sayıldığına) işaret etmektedir.

Bu görüşün doğru olması çok güçlüdür. İsa'nın doğumundan dört yüzyıl önce yazılmış eserlerde İzmir, Efes, Pitane, Grinyeum, Mirina ve Küme şehirlerinin Amazonlar tarafından kuruldukları kaydedilmektedir. Her ne kadar bu eserler İsa'dan dört yüzyıl önce yazılmışlarsa da, bu inanışın dördüncü yüzyıldan çok daha önce herkesçe beslenmekte olduğu muhakkaktır. Hatta Aristeides, Atis Dağının İzmir'e yakın olduğunu yazıyor.

İnsan şöyle bir gözlerini kapayıp dört-beş bin yıl öncesini hayal edince, hayal gözünün önüne kurak bir ilkbahar günü geliyor. İzmir Körfezinin dibinde (o zaman körfez daha içerilere uzanıyordu) köy hayatı yaşayan Halkapınar taraflarındaki (sözde bu noktada Artemis banyo ettiği için, Diyana'nın Hamamı oradadır) sulak topraklarda cılız ürünler yetiştiren ve pek ilkel oltalar ve zıpkınlarla çipura ve kefal balıkları avlayan seyrek bir Otonkton (yerli) halkı (eğer dünyada yerli insanlar vardıysa) görürüz. İşte o gün birdenbire, Nif Çayı civarında Belkahve'de yerden toz bulutları savrulur. Tozları kaldıran rüzgâr değildir. Fakat dört-nala sürülen büyük cüsseli savaş küheylanlarının yerleri gökler gibi gürleten binlerce nallandır (nal daha yoktu)...

Kavaklıdere taraflarında göveren buğday ve arpalara sevinen, veya bir türlü göveremeyen ekinlere yaslı gözlerle bakan otonkton halk, rüzgârsız havada toz bulutunu görüp de gök gürültüsünü duyunca, tanrıların her ne anlaşılmaz nedenden dolayı fena halde öfkelenmiş olduklarını sanarak, gözleri korkuyla yuvalarından uğramış bir halde hemen yere kapanırlar. Toz bulutu yaklaşıncı, yeleleri alev alev uçan savaş atlarının üzerinde sert ve kabank adaleli kadın savaşçıları fark etmeye başlarlar. Hepsinin başlarında kuleye benzeyen başlıklar vardır. Ellerindeki iki yüzlü baltaları

havada ölüm feleği gibi fırlatarak döndürmektedirler. Yerli halktaysa, silah olarak, balık avında kullandıkları ucu sivri taştan zıpkın, bir de tavşan ve kuş avında kullandıkları siğir derisinden sapan vardır. Ne var ki, gelen atlıların in mi cin mi olduklarını bilemediklerinden, silahlara sarılmak şöyle dursun, kendilerini yere yam-yassı atmış, korkudan tirtir titremektedirler.

Amazonlar yere kapanmış olan insanların başlarını yarmaya tenezzül etmezler. Onların da gözleri hayretle ve hayranlıkla apaçık, önlerine, uzaklara bakmaktadır. Atları birdenbire durdurmuşlardır. İşte o zaman yerlere kapanmış olan insanlar –korkak ve çekingen– yavaş yavaş ayağa kalkarak, gidip Amazonların çıplak ayaklarını öperler. Amazonlar ise bu insanlara pek aldınış etmezler. Çünkü önlerinde Akdeniz, bütün maviliğinin şanıyla alabildiğine yayılmaktadır. **Arşipel**'in kıyısında bir süre dilleri tutulmuş gibi durduktan sonra birbirine birer muştı veriyorlarmış gibi bir sevinç nidası salarlar. **"Ne güzel yer, işte burada bir yurt kuralım"** derler. Tarihçilerin söyledikleri doğru ise –ki doğruya benziyor– İzmir şehri de böylece başlar.

Amazonların reisinin veya kodamanının (eski Türkçede koday papaz demek. "Man" edatı büyütücüdür. Kocaman, şişman, karamandaki kodaman, başpapaz demektir) adı Smyrna (Zimirma) olduğu için, kente o ad verilir. Zimirma adının kaynağını araştıranlar bir sürü mitolojik kargaşalığa neden olmuşlardır. Bu söylenceye göre bu ad hem İzmir'i, hem de Efes'i kurmuş olan Amazon'un adıdır. Bazıları ise Smyrna adını Adonis ile ilgili görüyorlar. Mirra ya da Smyrna Kıbrıs Kralı Kiniras'ın kızıdır. Babasına âşık olup babasını aldatarak, onunla ilişkide bulunur ve bunun sonucu Adonis'i doğurur. Kız bu ayıbı işledikten sonra babasının öfkesinden kaçır. Ve bir Mir (Mersin) ağacına döndürülür. Anadolu halkı Kibele'ye taptığı için Atis'in klasik mitolojideki özdeşi Adonis'in annesi Smyrna'nın adının kente verildiği düşüncesinde olanlar vardır.

Etimoloji bakımından Smyrna kelimesi Mirina kelimesinin aynıdır. Mirina ise, ya Çandarlı Körfezinde Aliğa çiftliğinin az kuzeyindeki Mirina kentini kurmuş olan Amazon'un adı veya Troya Ovasında mezarı büyücek bir höyükle şerefleendirilen Dardanos'un karısı Mirina'dır. Ne var ki, bazıları o höyüğün orada yatan bir Amazon için yapıldığını iddia ederler. Bir başka ihtimali ileri sürenlere göre bu ad Taos'un karısı Limni Adalı Mirina'nın adıdır. (Altın post sergüzeşti sırasında Kraliçe İpsifil zamanında adaya kadınlar hâkimdi ve erkekler yoktu.

Smyrna adı veya daha eski şekli ile Samorna, Samorniya ya da Samoriniya önceleri Efes havalisinin bütününe, bazen batı güneyine verilen addı. Bu adın Hitit krallarından "Mürsil" ile ilişkisi olduğunu iddia edenler de yok değildir. İzmir'in yanında Sipilos Dağındaki Hitit kabartmasının bu kral zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. (Bu ad Mirsilos veya Mirsos diye İzmirli kahraman Pelops'un efsanesinde geçmektedir. Pelops İzmir'den Yunanistan'da Mora Yarımadasına geçer ve orası Peloponesos diye Pelops'un adı ile yadedilir. Pelops Kral Enemavs ile şar -araba- yarışına çıktığı zaman Mirtil adındaki bir seyisin oyunu ile kurtulmuştu. Hitit arşivlerinde şar kullanmasını öğrenmek için Akha prenslerinin Hatusas'a -Boğazköy'e-geldikleri mukayyedir.) Ege Denizinin bir kısmının eski ismi de "Mirtoon" idi. Bu ad hakkında başka faraziyeler de vardır. Fakat bunların hiçbirisi şehir adını daha fazla aydınlatmamaktadır. Kesin olarak bilinen bir şey varsa o da şehir adının Grekçe olmadığıdır. Bu ad otonkton bir halkın lisanından gelmedir.

Şimdiye kadar bahsedilen İzmir bugünkü İzmir değildi. Eski İzmir Bayraklı tarafındadır. Bugünkü İzmir ise Melse Çayının batısında Büyük İskender tarafından kurdurulmuştu.

İZMİR'İN PLAJLARI

**Adam başına 1 kilo atık hesap etsek
günde 250 ton demektir.
İzmir'in Riviyeerası sayılan Karşıyaka'da
insanların kokudan böğürüp
kusmamaları şaşılacak şeydir.**

Koca Akdeniz'in İzmir'e giren sulannın "**Akdeniz**"den başka üç özel adı vardır: 1. **Ege Denizi**, 2. **Adalar Denizi** ve 3. **Arşipel**. Bu denize niye Akdeniz denildi? Çünkü kimi geceler hep yüzyüze sevişen, büyüyen ve çoğalan deniz yaratıkları, döktükleri yumurtaları ve sütleriyle engini karla örtülü bir ovaya çevirirler. Fakat o kar, soğuk bir kar değildir, ılık, sıcaktır; ölü bir solgunluk da değil, dipdiri bir ateştir. Deniz bir can volkanına dönmüştür. Aysız gecelerde, denizi ay ışığından daha çok ısıldatan bu nur, enginin koynunda hayat doğuşunun ve tanının aydınlık mustusudur. Artık derin deniz, bir can uçurumuna dönüşmüştür. Şiddetle çakan bu can fosforunu gören doğulular işte bundan dolayı bu denize, "**Akdeniz**" dediler. Ege hakkında birçok efsane vardır. Herhalde bu ad çoktan unutulmuş bir Anadolu diline aittir. Adalar Denizi deyimini anlatmaya gerek yoktur. Arşipel **eski deniz** demektir. İzmirli Homeros, Ege Denizine "**şarap renkli deniz**" der.

Akdeniz, İzmir Körfezine tango oynamış gibi bir sağa, bir sola salına salına girer. Önce Foça'yı solda ve Karaburun'u sağda bırakır, güneye doğru ilerler. Bu arada Kösten Adasını ve Urla'nın karşısındaki adaları mavi kollarıyla sarar. Ne var ki; Tuzla Burnu'nda ve Çamaltı'da güneye gitmekten cayar, doğuya yönelir.

Solunda, Karşıyaka kenan köpüklü yeşil-mavi eteklerini "fışş.. ş.. ş.. ş" diye sürüyerek, sağında İnciraltı'nda şıpıl şıpıl dans ederek Körfezin sonuna -İzmir Kordonuna ve Bayraklı'ya- varır. Ve işte oradadır ki, Körfeze girdiğine de gireceğine de bin pişman olur. Bunun nedenini anlatacağız biraz ötede.

Körfezin ağzından ta sonuna kadar, denizle sarmaş dolaş olan dantela gibi kıyılar yüzlerce deniz mili tutar. Körfezin ağzına doğru yazın serin rüzgârı püfür püfür masmavi esen, çevresi yeşil çelenkle bezenmiş cennet gibi küçücük koylar vardır. İnce kum ve rıhları (mürekkep kurutmada kullanılan bir çeşit ince kum. Ş.G.) çıplak ayakları yupyumuşaklıkları ile okşar, dalgaların kekiğiyle, ısıricı yabannanesiyle mis gibi kokar. Gelgelelim sıcakla bunalan İzmirli buraya varamazlar; çünkü buraları uzaktır. Buralarda denize girmek için bol para ve zaman gerektir. İşte bu nedenden o şeker gibi koylar pek tuzluya patlar.

Önceleri İzmirli Karşıyaka ve İzmir Kordonundaki deniz hamamlarına giriyorlardı. Fakat şimdi bu hamamlar kalktı. Buna neden, denizin buralarda hiç de temiz olmamasıdır.

Daha önce Ege Denizi'nin İzmir Körfezine girdiğine pişman olduğunu yazmıştık. Körfezin sonuna giren sular burada hapsoluyorlar da ondan. Herhalde Körfezin sonundaki su, Hititler zamanında oraya girmiştir ve binlerce yıldan beri bir çaresini bulup bir türlü çıkamamış, engine dönememiştir. Yani pek antika sudur bu. Akşamları imbat rüzgârı esince sular İzmir Kordonuna doğru iter, sular kabarır ve fışıldaya gürleye "**yallah!**" diye kordonun üzerine biner. Dalgalar kollarıyla bir geniş daire çevirerek kordonu siler. Bir dalga! Bir daha, bir daha! Manzarayı görenin "**yaşabre deniz**" diyesi gelir. Ne var ki su buhar olmadıkça, bulut olarak yüksekte durmaz.

Kabaran sular, altındaki suları yükleriyle ezer. Bu sefer, yüzden babacan dalgalar irkile irkile kordona saldırırken, alttaki sular da, aksi yönde kordondan açılıp, karşıdaki Karşıyaka'ya varır. Orada kıyının kavisin-

ce dolanıp İnciraltı'ya ve oradan da Güzelyalı'ya varır. Yani rüzgâr nereden eserse essin, sular yelin kamçısı altında, çembermiş gibi dolanır, döner durur. İyi ki vaktiyle Gediz Irmağının yatağını değiştirmişler. Yoksa İzmir çoktan Milet şehrinin uğradığına uğrar; ve İzmir de Bafa Gölü gibi bir göl olurdu.

Şimdi İzmir'in nüfusu 300 bin küsurdur. Bunların 100 bininin lağımdan değil, çukurdan yararlandıklarını hesap etsek (iyi ki çok kuyu yok, yoksa herkes komşusunun çukurundaki sudan yararlanırdı) yine lağımlar yoluyla 250 bin kişinin atığı her Allahın günü Körfezdeki antıkalaşmış suları bulmaktadır. Adam başına 1 kilo atık hesap etsek, günde 250 ton eder. Bir yılda 90 bin küsur ton eder. Bunun karanlık ve sisli havada İzmir Limanının eskisine ve yenisine giren takı, tırhandil ve skutalara çok faydası olur. Kaptan nerede olduğunu anlamak için miçoya, altı yağlı iskandil sarkıtmasını söyler. Miço iskandili dibe atar.

Kaptan: "Kaç kulaç?"

Miço: "Altı kulaç! Dip çakıl!"

Kaptan: "Urla açıklarındayız!"

Biraz sonra iskandil yine atılır."

Kaptan: "Kaç kulaç?"

Miço: "Dört kulaç, dip yosun."

Kaptan: "Karşıyaka açıklarındayız."

Nihayet kaptanın sorusuna miço şöyle cevap verir:

– "Beş kulaç! Dip b.k!"

Kaptan "Hah limana vardık! Funda demir!" der.

İşte yukarıdan beri anlattıklarım dolayısıyladır ki Karşıyaka ve Kordonboyundaki deniz hamamları ortadan kalkmıştır. Fakat yine de büyük cesaretle denize girenler vardır. Ufalanmış atıkların, insana pek musallat olduğu yoktur. Fakat cüsseli olan atıklar insana tebelleş oldular mıydı, onlardan kurtulmak güçtür. Su atarak onların uzaklaştırılması olası değildir; dalınca da, insanı dümen suyunca kövalar.

Şimdi İzmir'de ancak İnciraltı'da denize girilir. Asıl İnciraltı banyolan orta halk için pahalıdır. O ban-

yoların kıyısındaki pis pis barakaların ise manzarası kötüdür. Deniz suyu tahlil edilmemiştir. Edilse Kordonboyu sularından ancak bir iki gömlek daha temiz olduğu anlaşılır. Sonra kumu yok gibidir. Zaten çimento yapılar için kamyonlar öylesine kum taşıyorlar ki; Kuşadası'nın güneyine kadar -bekçili plajlar, onlar da galiba topu topu iki- plajlarda kum kalmamıştır. Bu gidişle Amerika'dan kum ithaline mecbur kalacağız.

Pek sıcak günlerde İnciraltı'nda denize girenlerin kalabalığı dolayısıyla, orada deniz suyundan başka baldır bacak bulunuyor.

Davulun sesi uzaktan hoş olurmuş. Bu söz İzmir için pek doğrudur. İzmir'de yüksek bir yere çıkıp açık denizlerin mavisine bakarak, hayalen o mavilerle garga edip serinlemeli. Çünkü tonlarca atıklar dolayısıyla kıyıların kokmayan yeri kalmadı. İzmir'in Riviyera'sı sayılmaya gerçekten layık olan Karşıyaka'da bile, insanların kokudan böğürüp kusmadıkları şaşılacak şeylerdendir.

İnsanoğlu her şeye alışıyor...

Akşam gazetesi, 27 Ekim 1957

Cavit Yamaç'ın 21 Şubat 1954'te Demokrat İzmir'de çıkan "Halikarnas Balıkçısı" röportajıyla birlikte yayımlanan bir kolaj fotoğraf : Balıkçı'nın kafasında Balıkçı...

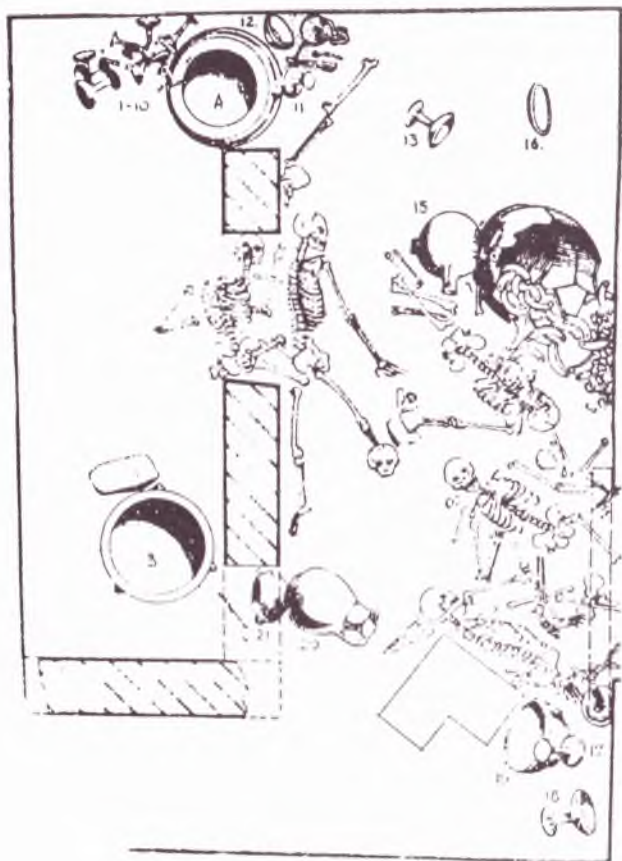
21 Şubat 1954'te, "Balıkçı" röportajıyla birlikte, "Halikarnas Balıkçısı'nın daimi hali budur" lejandiyle yayımlanan bir fotoğraf.

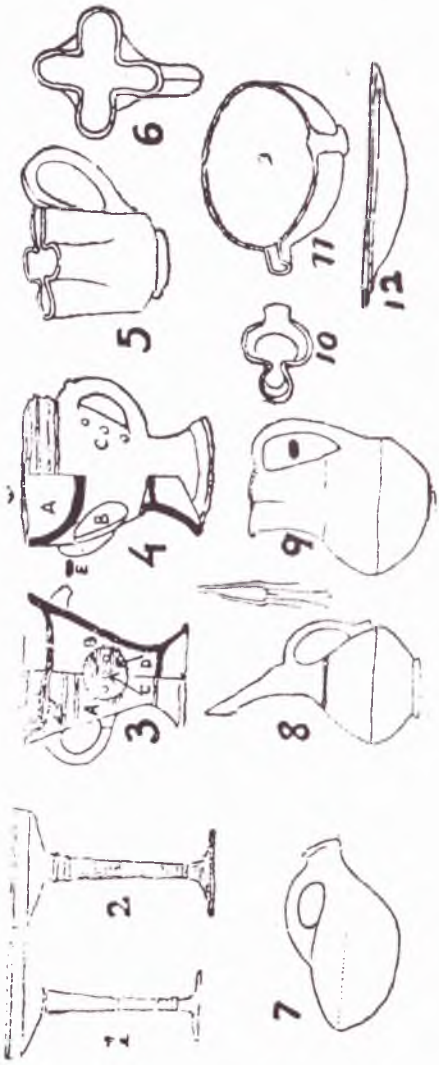

Balıkçı'nın, 23 Ocak 1955 tarihli Demokrat İzmir'de yayımlanan "Kroisos ve Solon" başlıklı yazısı için çizdiği resim: Kroisos, odun yığını üstünde ateşe veriliyor...

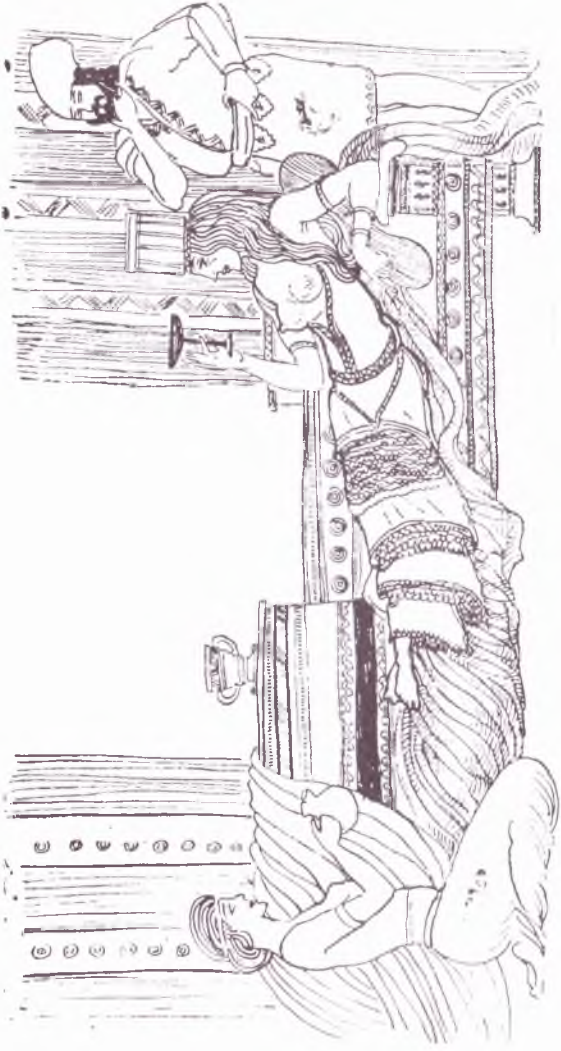

Balıkçı'nın 25 Şubat 1955 tarihli Demokrat İzmir'de yayımlanan "Dünyayı Uğraştıran Kazı ve Buluşlar" başlıklı yazısı için çizdiği resim: Eski Mısırlıların "Keftiyu" dedikleri "Minoen" Giritlilerin Anadolu'da da yaşamış olduklarına deliller...

Balıkcı'nın Beycesultan kazılarında bir meyhanede bulunan şarap bardaklarını gösteren çizimleri.

Balıkçı'nın "Beycesultan Kazıları" başlıklı yazısıyla ilgili olarak çizdiği bir hayali resim: Beycesultanlı bir sultan yatak odasında hizmetçileriyle bir arada...

Balıkçı'nın "Eski Yunanistan'da Fuhuş" başlıklı yazısı için çizdiği resim.

Balıkçı'nın "Eski Yunanistan'da Fuhuş" başlıklı yazısı için çizdiği resim.

Ege kadınları, Artemis'le Apollon'un doğum yeri olan Ortiga'da dans ediyor.

Balıkçı'nın çizimiyle, Ege'de bulunmuş pek eski bir-
pandantif Artemis. (Bunlar, sütun üstü üçgen süsle-
me olarak da, zincirle boyuna asılan mücevher ola-
rak da kullanılabiliyordu.)

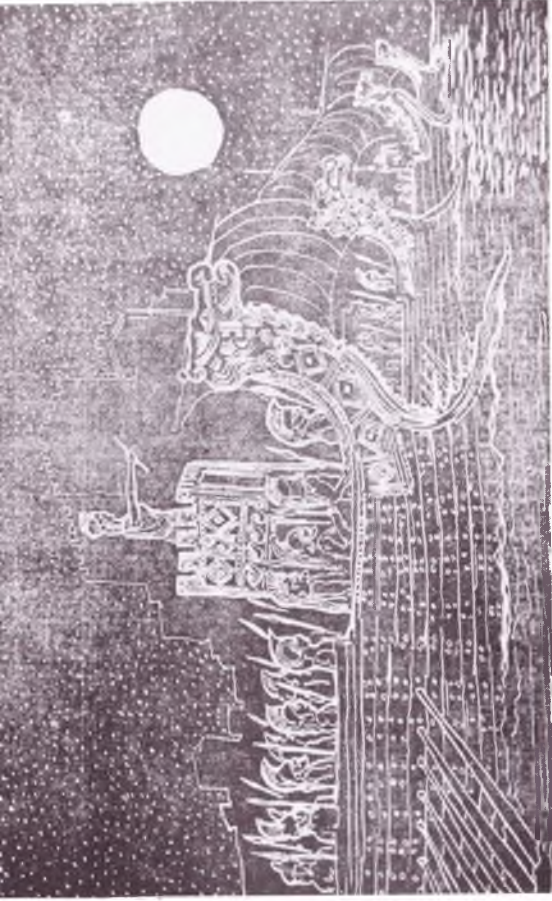
Balıkçı'nın, "Akdeniz - Ege ve Arşipel" yazısı için çizdiği bir resim...

Balıkçı'nın "Lucius ve Altın Eşek" yazısı için çizdiği, bir büyücü kadının gizemli ilacını sürünerek eşek olan insan için çizdiği resim.

Balıkçı'nın, Batı Anadolu'nun, 5 bin yıl moda merkezi olduğunu anlatan yazısı için çizdiği, (günümüz stilitlerine bile esin verebilecek) beş ayrı moda figürü..

Tarihin ilk kadın amirali, Halikarnassos'lu Artemisia l'i, Salamin Savaşın-
da gösteren temsili resim. Balıkçı'nın yazdığı resimaltıyla; "Halikarnas-
sos Kraliçesi Artemisia, filosunu Arşipel'e geçirirken..."

Balıkcı'nın "Dolar'ın Menşei" başlıklı yazısı için çizdiği resim.

"Bir Ayetteki Tanrılar" yazısında anlatılan "Lat"la ilgili resim.

Balıkçı'nın, "Ayetteki Menat" yazısı için yaptığı resim.

Balıkçı'nın, "Eski Yunanistan'da Kölelik" yazısı için çizdiği resim.

Balıkçı'nın "İnsan Kurbanı" yazısıyla birlikte yayımlandığı resim.

Balıkçı'nın, klasik dönemde (eski Yunan'da) gılman (gulâm'ın; cennette olduğu varsayılan oğlanların çoğulu) sevgisini anlattığı yazısında kullandığı çizimi. Ortada anlı şanlı Sokrates'le Platon görüyor...

Balıkçı Baba, "Dünya Çapında" geçerliği olan sanat yapıtlarını tartıştığı yazısı için, bu "dünya çapında" güzel kadının resmini çizip yayımlamış...

Balıkçı, "Troya'lı Helen" filmini izlemiş. Kendisi öykünün doğrusunu biliyor ya; bir yazı yazmış; yazı için de bu resmi çizmiş...

**"Merhaba Akdeniz!", "Merhaba Ege!", "Merhaba
Denizler!.."**

HALİKARNAS BALIKÇISI'nin kimliğini belirtmeye; çalışan, yaratıcı, üretici, araştırmacı, uygulamacı, bilgin, ressam, botanikçi, yazar vb... gibi sıfatlar yetmiyor.

O, tek başına bir kültür kurumudur. Her anlamıyla...

Bu büyük insan, adı **ARŞİPEL** konan en güzel yapıtlarından biriyle, o bildik koca-man sesiyle yeni bir **MERHABA!** çekiyor.

ARŞİPEL... Antik çağlarda **Eski Deniz** anlamına gelen bu sözcük, **BALIKÇI** için yaşama sevinci ile özdeşti. Kalebendlik cezasını çekmesi için Bodrum'a götürülen **BALIKÇI**'nin **EGE DENİZİ**'ni gördüğü anda yüreğini dolduran mutluluğun rüzgârı **ARŞİPEL** çığlığıyla çevreye yayıldı.

HALİKARNAS BALIKÇISI, **ARŞİPEL**'i, onun çevrelediği kara parçalarını, doğal ve insan yapısı bütün güzelliklerini ve insanını tanıdı, kucakladı ve sevdi. **ARŞİPEL**'de sunulan; kuşaklardan kuşaklara geçen, değişen, defalarca unutilan ve defalarca yeniden yaratılan / hatırlanan bütün güzelliklerdir.

HALİKARNAS BALIKÇISI'nin 20. kitabı olarak sunulan bu yapıtı oluşturan **Dr. Şadan GÖKOVALI**, yapıttaki yazıları, resimleri, bilgileri derlerken duyduğu coşkuyu kendisi anlatıyor.

BİLGİ YAYINEVİ; **ARŞİPEL** ile, o büyük, güzel, yetkin kültür kurumunun; **HALİKARNAS BALIKÇISI**'nin oluşturduğu gömüyü okurlarla paylaşmanın ve bu paylaşımı sonraki kuşaklara aktarmanın sevincini yaşıyor.

HALİKARNAS BALIKÇISI'nin yeni kitaplarında buluşana kadar...